

Богдан Горбаль

Ньюйоркська Публічна Бібліотека/ New York Public Library

Санч як Центр Західньої Лемковини

Streszczenie

Nowy Sącz jako Centrum Zachodniej Łemkowiny

Na przełomie XIX i XX wieku Nowy Sącz stał się ważnym ośrodkiem Łemkowiny. W 1898 roku grupa działaczy z Galicji Wschodniej wspólnie z kilkoma lokalnymi działaczami łemkowskimi założyła w mieście Ruską Bursę. Różnice ideologiczne skłoniły tę pierwszą grupę do stworzenia konkurencyjnej Ukraińskiej Bursy (1902). Ukraińcy założyli też Bank Łemkowski (1903) i doprowadzili do zbudowania w mieście cerkwi greckokatolickiej (1911). Konkurencyjne programy etnonacjonalne znalazły również odzwierciedlenie w działalności towarzystw Proświta (1902) i im. Kaczkowskiego (1903). Obecność obu grup w mieście była zauważalna. Po I wojnie światowej działalność kontynuowała jedynie parafia greckokatolicka, ale po zniszczeniu jej cerkwi zorganizowana obecność Łemków w mieście przestała istnieć.

Słowa kluczowe: Łemkowie, Nowy Sącz, Ruska Bursa, Ukraińska Bursa, Bank Łemkowski, Proświta, Towarzystwo im. M. Kaczkowskiego, Cerkiew greckokatolicka

Abstract

Sącz as a Center of Western Lemko Region

At the turn of the 19th and the 20th centuries, Nowy Sącz became an important center for the Lemko Region. A group of East Galician activists teamed up with several local Lemko activists to set up Rusyn Boarding School (1898). Ideological differences led the former group to create a rival Ukrainian Boarding School (1902). Ukrainians also established the Lemko Bank

(1903) and were behind the erection of a Greek Catholic church in the city (1911). Competing ethnonational agendas were also reflected in the activities of Prosvita (1902) and Kachkovsky (1903) societies. The overall presence of both groups in the city was noticeable. However, after World War I only the Greek Catholic parish continued its activity but when its church was destroyed, the Lemko organized presence in the city also disappeared.

Keywords: Lemkos, Nowy Sącz, Rusyn Boarding School, Ukrainian Boarding School, Lemko Bank, Prosvita, Kachkovsky Society, Greek Catholic Church

На зламі XIX і XX в. західня Лемковина мала міцну групу локальних лідерів. Од 1879 р. парохом в Білцареві был о. Теофіль Качмарчык (1843-1922). Окрем духовной послугы был він глубоко втягнений в соспільно-політичне жытя Сандеччыны. Часто виступувал персональні і в пресі в обороні Лемків¹. Был він тіж членом Повітової Шкільной Рады в Грибові і такой Повітової Рады в тым місті, до котрой был першый раз выбранный в 1890 р. і в котрій служыл аж до 1914 р. Женом о. Качмарчыка была Мария Жеґестовска (18---1930), дівка о. Віктора Жеґестовского (1809-1889) долголітнього пароха в Джерело: «Русско-Американскій Календарь на годъ 1918» (1848-1888), котрый довул до поставліня там великой, муруваной церкви. Пізнійше служыл там о. Гавриіл Гнатишак (1850-1916), котрый два раз стартувал в выборах до австрийской Державной Рады (1891, 1911)². В 1884 р. газда

1. О. Теофіль Качмарчык. Джерело: «Русско-Американскій Календарь на годъ 1918»

¹ H. Duć-Fajfer, *Literatura lemowska w drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku = Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU*, т. 7, Kraków 2001, с. 369.

² Б. Горбаль, *Гавриіл Гнатишак, «Лемківскій календар» 2000*, с. 91-93.

з Мухначкы, Теодор Мохнацкій (1842-1917), як ся здає як першый Лемко выбраний был до Повітової Рады в Санчы³. Служыл він в ній до 1890 р., коли то Лемкы ввели двох кандидатів до санчівской рады. Были нима вїйт Крениці, Миколай Громосяк (1846-1924) і заступця вїйта Розтокы Великої, Кузьма Мерена.

Громосяк знаний был на західній Лемковині як права рука о. Жегестовского, бізнесмен⁴ і лідер серед не лем лемківського соспільства. О выниках выборов до гмінных власти (іщы не поділеної) Крениці в 1888 р. писано так:

Naczelnikiem gminy w Krynicy został wybrany jednogłośnie inżynier Bronisław Babel, redaktor *Krynicy*. Zastępcą za naczelnika gospodarz krynicki i dawny zastępca Wanio Smetana. Jako asesorowie fungują w nowej radzie gminnej pp. Karol Dutkiewicz, Waclaw Eis, Mikołaj Gromosiak i Stefan Krynicki (dwaj ostatni włościanie bardzo inteligentni)⁵.

Не лем в лемківській соспільности знаний был тіж Кузьма Мерена. Під конец 1891 р. мало місце хлопске віче, в рапорті з котрого записано, же:

W końcu Kuzma Merena wniósł, żeby licytacja prawa polowania odbywała się w gminach, a nie w starostwie, i żeby do wydzierżawienia tegoż prawa mieli pierwszeństwo członkowie gminy tak jak właściciele obszarów dworskich mają pierwszeństwo do wydzierżawienia prawa propinacyjnego. (Wszyscy browo)⁶.

³ *Do rady powiatowej*, «Gazeta Lwowska» 1884, ч. 104, с. 4. Близко 20 років пізнійше згадувано його серед найактивніших русофільських діячи Сандеччыны. *Listy z kraju. Z działalności «russskich ludzi» na Lemowszczyźnie*, «Naprzód» 1912, ч. 287, с. 5. Был вязнений в Талергофі, суджений в II Віденьскым Процесі, де был признаний невинным, освобожденный в липци 1917 р.

⁴ F. Kmietowicz, *Przewodnik dla gości udających się do Krynicy*, Kraków 1899, с. 34. Серед місц, котры треба видіти подавал, же находить ся тіж: «fabryka żaluzji i wyrobów majolikowych M. Gromosiaka we wsi Krynicy – obok drogi prowadzącej na Jaworynę». В часі Крайової Выставы во Львові (1894) Громосяк достал бронзовый медаль за «deszczulki do aluzyj». *Wystawa krajowa*, «Kurjer Lwowski» 1894, ч. 274, с. 6.

⁵ *Naczelnikiem gminy*, «Kurjer Lwowski» 1888, ч. 132, с. 4. Коли в 1912 р. поділено Креницю, до заряду Крениці Села ввошли медже інчыма о. Гнатишак, Миколай Громосяк і Штефан Криницькій. T. Duda, *Jak Krynica miastem została*, «Rocznik Sądecki» 2003, р. 31, с. 182.

⁶ F. Smardz, *Zgromadzenie chłopskie w powiecie Nowo-Sądeckim*, «Wieniec Polski» 1891, ч. 10, с. 140.

Як ходит о політычну організацію селян, то додайме ішы, што в 1895 р. під проводом Ёромосяка «wydali włościanie 10. bm. odezwę do wyborców pow. nowosądeckiego przeciwko Stan. Potoczkiowi [...]. W jego miejsce stawiają wspomniani włościanie kandydaturę Józefa Znamierskiego, wójta z Krynicy»⁷.

Од 1896 р. в санцівській раді репрезентувал Лемків лем Кузьма Мерепа. Хоц в тых выборах Лемкам Сандеччыны не барз ся повело, то коли початком того-ж 1896 р. власти назначили «mężów zaufania wybranych na ocenicieli przy tłumieniu zarazy płucnej u bydła rogatego» з цілою Лемковиною, лем в Судовым Окрузі Мушыны назначено Лемків. Были нима згаданы Ёромосяк і Мохнацький⁸. В 1900 р. Кузьма Мерепа был выбранный третій раз до повітової рады. В роках 1906-1910 в Повітовій Раді в Санчы служыли війт Злоцкого, Василь Дзюрбиль і газда з Новой Веси, Юрко Стеранка⁹. Стеранка забрал ся до політычної работы одраз по выборі, подаючи до польской газеты допис о мытах, в котрым межде інчыма писал, же:

Od kilkunastu lat życzy sobie nasza ludność zniesienia myt na drogach powiatowych i krajowych i stara się, ażeby były usunięte. Dlatego też nic dziwnego, że w chwili gdy rozeszła się pogłoska o zniesieniu myt powiatowych, przez Radę powiatową Nowo Sadecką, ludność nasza z wdzięcznością i ukontentowaniem niecierpliwie oczekiwała dnia 1. stycznia 1906 r., odkąd miała zniknąć ta od ludności znienawidzona zapora. Lecz można sobie przedstawić, jakie było rozczarowanie i rozgoryczenie ludności, gdy dzień 1. stycznia minął, a ciężar ten nadal pozostał, zapory te jak stały, tak stoją i Bóg wie jak długo stać jeszcze będą. Dlatego ja, jako nowo wybrany członek Rady powiatowej, zapytuję się Was Panowie prowokatorzy, co Was właściwie spowodowało do zniesienia w wykonaniu tej tak ślicznej i sprawiedliwej uchwały zniesienia myt? Czy może chcecie zmusić Wydział powiatowy do dania (pięknego) przykładu swoim podwładnym gminom, jak mają wypełniać swoje uchwały? I jakże Wy możecie żądać od Koła polskiego, czyli jak to nazywacie «stańczykowskiego», ażeby starało się o słuszne i sprawiedliwe ustawy, skoro Wy u siebie nie chcieliście zaprowadzić tego, co jest słuszne i sprawiedliwe!¹⁰.

⁷ *Wybory de Sejmu*, «Kurier Lwowski» 1895, ч. 254, с. 3.

⁸ *Wykaz*, «Gazeta Lwowska» 1896, ч. 8, с. 9. В тій групі нашол ся тіж Клімчак з Крижівкы, можливе же тіж Лемко.

⁹ Лемківських членів повітових рад подаю за *Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkim Księstwem Krakowskim na rok...*

¹⁰ J. Steranka, *Listy z kraju: Nowa wieś w czerwcu*, «Związek Chłopski» 1906, ч. 16, с. 124-125.

Початком 1905 р. в Повітовым Суді в Санчы зареєструвано Towarzystwo Kredytowe «Nadzieja» (Firm. 233/4), котре мало бюро в Креници. Презесом очевидно был о. Теофіль Качмарчык, його заступцьом остал о. Владимир Козловскій (1860-1922), долголітній парох в Поворознику (1894-1922). До дирекції вошли о. Гавриіл Гнатишак, Аксентий Савчак і Штефан Криницькій, а урядником остал о. Іван Гнатишак (1879-1941), котрый был тіж помічником няня в креницькій парохії (1905-1909)¹¹. Штыри роки пізнійше Кредитове Товариство Надія мало 468 членів і понад 620 тис. корон «ogólnego ruchu kasowego»¹².

Бесідуячы о суді додайме, што Александер Гассай (1879-19--) – хоц сам не Лемко, але активный на західній Лемковині перед першом світовом войном – был згадуваний як *auskulant* отже практикант ц.к. Повітового Суду в Санчы (1909-1910), а пізнійше был кандидатом адвокатуры в Мушыні. Подібні Любомир Качмарчык (1878-1934) был практикантом ц.к. Повітового Суду в Санчы (1908-1909)¹³.

Згаданы лідеры західньої Лемковины, так як інчы священники, учителі і газдове, мешкали по селах а до Санча приїзджали лем okazjiні. Найбільше Лемків приїзджало до Санча подібно в пятницю на ярмак, де продавали дерево і деревляны выробы, сушены губы, яфыры, масло і сыр¹⁴. Згідні з австрийским повселюдным списом з 1880 р., в самым Санчы мешкали лем 63 особы, котры бесідували по рускы. То было лем кус веще як половина тых, што подавали ся за Русинів. Грекокатолицка Церков подавала для того самого рока, же в трьох містах: Навойова, Старый і Новый Санч мешкало разом 80 «русских душ». Парох Матієвы, Іосиф Мохнацій (1842-1906) вчыл Літургікы в ц.к. гімназії в Санчы¹⁵. Під koniec XIX в. практичні не было в місті ниякого зорганізованого руского соспільного жытя. Окром того: «w świadomości większości mieszkańców [Nowego Sącza] przyznanie się do narodowości ruskiej i posługiwanie się

¹¹ Statystyka Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych w Galicyi z W. Księstwem Krakowskiem za Rok 1905, Lwów 1906, c. 393.

¹² Statystyka Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych w Galicyi z W. Księstwem Krakowskiem za Rok 1909, Lwów 1910, tablica 1: Bilansy Towarzystw zaliczkowych (kredytowych) za rok 1909 (niezwiązkowe).

¹³ R. K. Tabaszewski, Powstanie i organizacja c.k. Sądu Obwodowego w Nowym Sączu w latach 1855-1914, «Rocznik Sądecki» 2017, p. 45, c. 120.

¹⁴ В. Кубійович, Мені 85, Мюнхен 1985, с. 8.

¹⁵ Схиматісѣ Всего Клира Руско-каволического Епархіи Перемышской на 1880, Перемишль 1880, с. 237.

językiem ruskim dewaluowało te osoby w opinii środowiska»¹⁶. В даяких польских кругах Санча бесідувати ся мало, што «Rusin i świnia to jedna rodzina»¹⁷. До 1910 р. офіційна кількіст осіб бесідующих по рускы збільшыла ся до 154, але і так было то менше як 1% вшиткых мешканців міста¹⁸.

Русины, што жили в Санчы, в більшости не были Лемками. Были то Русины зо східньої Галициї, што приїхали до того міста за роботом. Найвеце їх працювало в колійовых варштатах, але было тіж до десятиох родин державных і приватных службовців. Серед них был Василь Яворскій. Іщы будучы в Бережанах, де вюл соспільно-культурну і економічну діяльність¹⁹, мал він опінію чловека, што ничого ся не боїт і всядиваль мал знаємости²⁰. То, же в роках 1901-1907 был послом до австрийского парламенту з Бережанщины, певно іщы додало йому крыл²¹. Польска газета писала о ним так:

2. Василь Яворскій. Джерело: І. Дмитрів, Пробудитель новосанчеччины (до 145-річчя народження Василя Яворського) «Лемківський календар» 1999, с. 41

¹⁶ K. Krawczyk, *Ludność miasta Nowego Sącza w okresie autonomicznym (l. 1866-1914)*, «Rocznik Sądecki» 1973, p. 14, s. 350.

¹⁷ В. Кубійович, *Мені 70*, Париж–Мюнхен 1970, с. 9.

¹⁸ K. Krawczyk, *Ludność miasta Nowego Sącza w okresie autonomicznym (l. 1866-1914)*, с. 350 додумує ся, же мусіло быти в місті веце Русинів. В. Кубійович, *Мені 70*, с. 7 згадує, што в 1900 р. в Санчы была «нечисленна українська колонія, біля 200 осіб».

¹⁹ Подібно за тоту як раз діяльніст адміністраційні перенюс Яворского власні до Санча директор Крайовой Фінансової Дирекції Witold Korytowski z Korytowa h. Mora (1850-1923). М. Нечиталюк, *Цінний документ до біографії Андрія Чайковського*, в: Б. Якимович, З. Грень, о. Седліар, ред., *Андрій Чайковський – спогади, листи, дослідження*, т. 3, Львів 2002, с. 224, 226; К. Трильовський, *з мого життя*, Edmonton 1999, с. 145.

²⁰ С. Гладилевич, *Андрій Чайковський: згадка на другу річницю смерті*, в: Б. Якимович, З. Грень, о. Седліар, ред., *Андрій Чайковський – спогади, листи, дослідження*, с. 138.

²¹ Його вибір на посла был проведений... конспіраційні. Боячы ся польских впливнь, Українці офіційні выставили кандидувати добрі знаного Юліяна Романчука. Здає ся, што думано, же проти міцного Романчука Поляки не поставлят доброго кандидата і такой

Trzeba przyznać, że w pracy agitacyjnej, cichej a skutecznej, pan poseł jest niezrównany. Tu się przymówi, tam pociśnie ukryte w duszy dźwięki ruskie, ówdzie nastraszy — a ciągle konsoliduje, działa i skupia. Wszystko to — w samej istocie rzeczy tylko naśladowania godne — owiane jest, niestety, żywiołową, dziką jakąś niechęcią do Polaków. Wszystko dobre, byle Polakom coś urwać, gdzieś dokuczyć²².

Етнічна ситуація в Санчы зачала зміняти ся на зламі XIX і XX в. Уж в листопаді 1904 р. газета «Słowo Polskie» так тоту зміну описувала:

Gdyby kto przed niewielu jeszcze laty wyjawiał zdanie, że w Nowym Sączu, mieście na wskroś polskiem i zaszczytnie znanem w dziejach z charakteru wybitnie narodowego, powstanie kwestya ruska — wzruszonoby ramionami i wydobytoby z lamusa stare przysłowie: «Strachy — na Lachy».

A jednak od niespełna lat siedmiu jest ta kwestya u nas aktualną.

Minęły już czasy, kiedy garść «łemków» [*sic!* – Б. Г.] (tak nazywają włościan ruskich, osiadłych na stokach zachodnich Karpat), kryła się bez znaku i echa w morzu polskiem i kiedy nieliczni synowie proboszczów i włościan «grecko-katol. obrządku» z okolicy Łabowy, Żegiestowa, Krynicy, Grybowa i Gorlic w mirze i zażyłości z młodzieżą polską kończyli tutejsze gimnazjum i temi samemi uczuciami ożywieni wychodzili w świat na skromne stanowiska. Pod wpływem powszechnie w ostatnich latach rozbudzonego poczucia narodowego — a jak to zwykle się dzieje — za staraniem kilku jednostek na narodową nutę wysoko nastrojonych, zaczęła się «łemkowska» Rutenia sądeczyzny ożywiać, kupić i konsolidować... i dzisiaj rzuca się ona tu każdemu w oczy dźwiękami swej mowy, śpiewami, sztyldami, chorągiewkami a nawet strojami i znać ją wszędzie, pomimo, że liczba stałych mieszkańców Sącza, przynajmujących się do narodowości ruskiej, lub — co teraz prawie bywa identyczne — do obrządku grecko-katolickiego nie przenosi 300 dusz na blisko 20.000 mieszkańców.

новый в політиці Яворській перешол, хоц в Бережанщині уж не мешкал. М. Нечиталюк, *Цінний документ до біографії Андрія Чайковського*, с. 227.

²² Н.-д., *Listy z kraju. Nowy Sącz*, «Słowo Polskie» 1906, ч. 506, с. 3-4. Яворській, будучи лемходачковым шляхтичем, фінансову фортуна, котра помогла йому спонсорувати українську діяльність на Лемковині і поза її границями придбал од жены, багатой Полькы, што мала нафтовы шыбы в Короснянщині. М. Нечиталюк, *Цінний документ до біографії Андрія Чайковського*, с. 224. Мал він отже початково шыроky contacts з Поляками (аж і был презесом польского Сокола) але мал тоты contacts пізнійше зорвати. Н.-д., *Listy z kraju. Nowy Sącz*, с. 3.

Nie zwykłą solidarnością, cichą, a nieustającą pracą agitacyjną osiągnęli Rusini w ciągu kilku lat niezwykle wyniki²³.

Призрийме ся як до згаданой зміны дішло.

Руска Бурса

Санчівська гімназія була найстаршом в прикарпатських містах (1818). Інчы основано дуже пізнійше: Ясло (1868), Санок (1880), Коросно (1900) і Горлиці (1906). Отже до часу основання гімназії в Яслі найближе Лемкам було (по галицькій країні Карпат) до Санча, хыбаль же хтоси хтіл посилати діти до Ряшова або Перемишля. В початкових роках в офіційных рапортах гімназії *Juventus Caeseareo Regii Gymnasii Neosandeci e moribus et progressu in litteris censa exeunte anno scholastico* подавано одкаль походили лем тоты ученикы, што або достали нагороды, або ся до них зближыли. Отже можеме лем оперти ся на *educated guess*, прибуючы подати список Лемків в гімназії в 1820²⁴ і 1823 р.²⁵. Лемкы ся там вчыли і доставали на-

²³ Przejezdny, *Listy z kraju. Nowy Sącz w październiku (kwestya ruska)*, «Słowo Polskie» 1904, ч. 525 (wydanie porołudniowe), с. 9. В тым же році в Росії звано Санч головным містом Лемковины. А. С., *Изъ Лемковской Руси*, «Прибавленія къ церковнымъ вѣдомостямъ» 1904, ч. 47, с. 1932.

²⁴ 1. Anton Choroszczakowski, 2. Faustinus Czyrniński, 3. Josephus Hoynacki, Galic, Czernensis (*Huic proxime accesserunt/* зближыл ся до нагороды), 4. Josephus Konstatynowicz, 5. Antonius Krynicki, 6. Stephanus Krynicki, Galic. Labovens. (*Praemio donatus est/* достал нагороду), 7. Epiphan Obuszkiewicz, 8. Onuphrius Obuszkiewicz, 9. Theodosius Obuszkiewicz, 10. Hilarius Polanski, 11. Constantinus Porucznik, 12. Petrus Porucznik, 13. Simon Prislopski, 14. Alexander de Sanocki (*His proxime accesserunt/* зближыл ся до нагороды), 15. Antonius Sembratowicz, Galic. Wirzchomlensis (*Praemio donatus est/* достал нагороду), 16. Elias Szczawinski, Gal. Wolacieklensis (*His proxime accesserunt/* зближыл ся до нагороды), 17. Nicolaus Szczawinski, Galic. Wolaciekliensis (*His proxime accesserunt/* зближыл ся до нагороды), 18. Antonius Wislocki, 19. Franciscus Wislocki.

²⁵ 1. Antonius Sembratowicz, Galic. Wirzchomlensis (*Praemio donatus est/* достал нагороду), 2. Josephus Konstatynowicz, Galic. Neo. Pagen. [?], 3. Basilus Potocki, Galic. Brunaren., 4. Franciscus Wislocki, Galic. Piwniczn., 5. Elias Szczawinski, Gal. Wolacieklensis (*Huic proxime accesserunt/* зближыл ся до нагороды), 6. Antonius Krynicki, Gal. Labovens., 7. Nicolaus Szczawinski, Galic. Wolaciekliensis (*Praemio donatus est/* достал нагороду), 8. Stephanus Mochacki, Gal. Maciejov. rep., 9. Constantinus Porucznik, Gal. Snietnicen., 10. Ignatius Chylak, Gal. Binczarovens., 11. Vincent Woytowicz, Gal. Labovens., 12. Benedictus Labowski, Gal. Labovens. (*Praemio donatus est/* достал нагороду), 13. Lucas Ropitski, Gal. Szlachtovens. (*His proxime accesserunt/* зближыл ся до нагороды), 14. Antonius Konstantynowicz, Gal. Neo. Pagen. [?].

города тіж в наступных роках. Прикладово в 1831 р. нагороду достал Осиф Парилович з Вірховні, а в 1843 р. Гриц Клиновскій з Війкової і Осиф Криницькій з Баниці.

Ученики гімназії мешкали на станциях, в припадку хлопских синів часто в планних обставинах. Родиче ім за барз не могли помочы, отже лишали ся они самы собі. Тоты, што дотримали до высших кляс, помагали собі даючы корепетиції. Од років 1860. зачали по містах возникати бурсы і такой пришол час і на Санч²⁶.

23 вересня 1897 р. на зобраню Товариства Руской Бурсы в Новым Санчы зредагувано в урядовій польській мові статут той організації, котрый пізнійше переслано до Галицкого Намістництва, де остал він затверджений рескриптом з дня 26 квітня 1898 р. Цілю діяльности бурсы было «*dopomóc ubogiej do publicznych szkół w Nowym Sączu uczęszczającej młodzieży ruskiej narodowości poprzez dostarczenie pomieszkania, żywności, odzieży i religijno-moralnego wychowania*»²⁷. Організаторами той інституції, котру офіційні звано Руска Бурса въ Новѣмъ Санчи были: о. Теофіль Качмарчык (1843-1922), парох в Білцареві; о. Гавриіл Гнатишак (1850-1916), парох в Крениці; о. Емилиян Венгринович (1861-1919), парох в Матієві; о. Іосиф Мохнацькій (1842-1906), парох в Лабові; о. Іоанн Дуркот Сеньор (1867-1915), парох в Шляхтові; о. Мирон Черлунчакевич (1867-1916), парох в Баниці; Василь Яворскій (1854-1926), совітник і директор повітової дирекції в Санчы; Петро Лининській (1846-1914), начальник суду в Санчы²⁸ (вчаснійше судовый адюнкт в Великих Мостах); Іван Черкавскій (1847-1915), учитель в гімназії в Санчы; Іван Іванишов, од 1894 р. судовый урядник в Санчы, од 1899 р. начальник канцелярії при Округовым Суді в Санчы²⁹; Петро Вітошыньскій; Василь Твардиевич.

²⁶ H. Duć-Fajfer, *Literatura łemkowska w drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku*, s. 41.

²⁷ D. Nowak, *Wybór źródeł do historii Ruskiej Bursy w Nowym Sączu*, «Річник Руской Бурсы» 2016, s. 35-36.

²⁸ Вчыл ся в Лаврові 1854/55-1855/56, пізніше был основателем студентского товариства Дружный Лихвар во Львові, працювал як судовый адюнкт в Мостах Великих, ц.к. судовый радник в Новым Санчы, а пізнійше як крайовый адукат в Сокали. В 1880. роках был послом галицкого Сойму. В часі войны выїхал з Сокаля до безпечнійшого місця і там вмер. І. Филипчак, *Ц. к. окружна головна школа в Лаврові 1788/89-1910/11*, «Записки Чина Св. Василія Великого» 1932/ 1941, ч. 1-4, с. 120.

²⁹ *Telegramy Kurjera Lwowskiego*, «Kurjer Lwowski» 1899, ч. 210, с. 3.

Грошы на бурсы зберано так в Галиції, як і серед емігрантів в Америці³⁰.

Зразу, поки іммігранти не почувалися ще як одна збірна громада, внески на потреби старого краю були дрібні, 40-60-100 дол., і обмежувалися тим, що от деякі громадки односельчан складалися на підмогу будові церкви в їх селах. Опісля йшли ще внески на бурси, прим., в Новім Санчі³¹.

Іщы літом 1898 р. зачато в Америці зберати грошы на санчівску бурсу. Першый комітет в тій справі завязано в Shamokin, Pa. за справом Івана Гловы (1863, Завадка Риманівска – 1921), начальника почты/ *postmaster* в Excelsior, Pa., першого скарбника і другого председателя Руского Народного Союза (1895-1898). 24 липця 1898 р. на забаві в місті Roaring Creek, Pa. назберано \$12.75. Медже жертводавцями был першый председатель Руского Народного Союза (1894-1895), Тевдосій Талпаш (1859, Лабова – 1938)³² і єден з першых грекокатолицьких священників в Америці, отец Іван Констанкевич (1859, Мшана – 1919)³³, котрый одраз написал в тій справі допис до «Свободы». Інформувал в ним еміграційны круги о основаню Руской Бурсы в Новым Санчы, де згідні з його словами рускы хлопці мали бы мешкати за дурно ходячы до школы. Допис кінчыл закликком:

А ну-жь братя Лемки! «Два рази дає, хто скоро дає!» И найменша лепта зь подякою прійме ся. Чи-жь васъ не стати офѣровати оденъ лишь разъ кводра, пѡвъ доляра або и доляра? Котрый не дасть, а може дати, повиненъ встыдати ся! — Сподіємо ся, що не знайде ся анѣ оденъ Русинъ-Лемко, котрий би щось не жертвовавъ на «Руску Бурсу въ Новѡмъ Сончи». — А ну! Руски патріоти! Покажѣть ся якими ви є патріотами!³⁴

³⁰ В тым дописі, з огляду на доступність джерел, пишу головні о тым процесі в Америці. Зберання жертв на бурсу в Галиції треба бы описати осібно.

³¹ Ю. Бачинський, *Українська імміграція в Сполучених Штатах Америки*, Київ 1995, с. 309.

³² *Teodosiy Talpash*, <http://www.talpash.com/in-united-states/theodosiy-talpash>, доступ: 20.10.2020.

³³ Жертвували (ту і далі імена і назвиска подаю так як їх напечатано в газеті, де дост часто роблено блуды – однял ем лем на кіци твердый знак. Імена сут скорочены лем товды, коли їх так скорочено в газеті): Павло Азарѣ, Мих. Бачинський, Ан. Борис, Jos. Walish, Асаф. Дзьобко, Ник. Габура, Гр. Гасич, Ив. Глова, Теод. Талпаш, Галя Констанкевич, О. И. Констанкевич, Ник. Кулянда, Ант. Лучковец, Гавр. Малиняк, Юл. Копыстьянський, Кон. Котаньчик, Петро Серафин. О. И. Констанкевич, *Вѡдозва до Русинѡв-Лемкѡв в Америцѣ*, «Свобода» 1898, ч. 32, с. 1-2.

³⁴ Там же, с. 2.

Неодолга до «жертволюбивыхъ краянъ Лемкѡвъ» одозвал ся в справі бурсы член ей заряду, о. Теофіль Качмарчык. Його лист писаний в Гривові 30 серпня 1898 р. был непосреднім наступством одозвы Гловы.

Земляки! Яка бѣда у насъ въ краю, не потребуу вамъ описувати, бо она вигнала васъ зъ рѡдного краю въ далеки свѣти. Щасливый той, хто въ силі вѡдвернутись до той бѣды плечима, но бѣдний той, котрый ѣ въ очи мусить дивитись. — Въ тѡй лихѡй и мрачнѡй доли задумано радити собѣ, то пропуцонемъ въ ту мраку якого луча сонця³⁵.

1 вересня 1898 р. принято до бурсы першых учеників. «Mieściła się ona w wynajętym domu nad rzeką Kamienicą, gdzie do dyspozycji uczniów było osiem pokoi»³⁶.

Кількіст руских учеників в ц.к. Высшій Гімназіі, де ішла більшіст руских учеників, што вчили ся в Санчы, піднесла ся од 11 в шкільным році 1896/1897 до 19 в першым році істнуваня бурсы. Власні в тым році зачато в школі вчити руского языка, котрый як надобовязковий предмет взяло аж 33 учеників, адже не лем самы Русины. Вчыл руского языка Александер Демкович/ Aleksander Demkowicz (1863-1903)³⁷. «Nauki języka ruskiego udzielano w r. szk. 1899 w jednym oddziale w 2 godzinach tygodniowo według planu A zawartego w reskrypcie Wys. Prezydium c.k. Rady Szkol. Krajow. z dnia 20. Lipca 1898 r. l. 468»³⁸. В тым тіж шкільным році 1898/1899, хоц дост пізно, бо 4 марца 1899 р., по раз першый назначыла Крайова Шкільна Рада о. Юрія Генсьорского/ Jerzy Gensiorski (1872-19--)
«katechetą pomocniczym dla uczniów obrz. gr. kat.». Посаду тоту обнял він 18 марца 1899 р.³⁹ і тримал до 1902 р., коли был одкликаний з катехетуры подібно за русофільскы погляды⁴⁰ і на коротко обнял адміністратуру па-

³⁵ Там же, с. 2.

³⁶ P. Mikołajczyk, *Łemkowszczyzna sądecka przed I wojną światową*, «Rocznik Sądecki» 2013, р. 41, с. 129.

³⁷ «Zastępcą naucz. w c.k. V. Gimnazjum we Lwowie, mianowany rzeczywistym nauczycielem w tutejszym zakładzie (reskr. ministeryalny 24. czerwca 1898 l. 11.931. [...] zawiadowca biblioteki niemieckiej dla młodzieży, gospodarz klasy IV, uczył jęz. niem., w kl. IIb, łacińskiego w kl. IV. i VII, greckiego w kl. IV». *Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazjum I. Wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1899*, 1899, с. 49, 51. Походил він зо Злочева, де перенесено його тіло по смерті в віку лем 40 років як подавано в: «Słowo Polskie» 1903, 25 III, с. 3.

³⁸ *Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazjum I...* 1899, с. 56.

³⁹ Там же, с. 50.

⁴⁰ И. Ф. Лемкин, *История Лемковины*, Юнкерс, Н.Й. 1969, с. 64.

рохії в Мысцові⁴¹. О. Генсьорскій был тіж першым настоятельом бурсы. По ним бурсом заряджали: Михал Секунда, Д-р Іоанн Черлюнчакевич, Теофіль Костецкій і Іоанн Гассай⁴².

15 вересня 1898 р. «Свобода» доносила, што з міста Ansonia, Conn. переслано на руки Івана Гловы 11 дулярів⁴³. Неодолга одозвали ся тіж Русины з Shamokin, Pa. Список жертводавців з того міста был так долгий, же «Свобода» зачала його печатати в єдным чыслі⁴⁴ а скінчыла в другим⁴⁵, але з того вшыткого не написано кілько гроши зобрано. Отец Констанкевич дякувал Шамокінцям і єдночасно нагварял інчых до жертвуваня (просил жебы жертвы разом зо списками жертводавців

⁴¹ D. Blažejovskij, *Historical Šematism of the Eparchy of Peremyšl including the Apostolic Administration of Lemkivščyna (1828-1939)*, Lviv 1995, с. 652.

⁴² *Шематизм Греко-Католицкого Духовенства Апостольской Администрации Лемковщины 1936*, 2-ге вид., Stamford 1970, с. 103.

⁴³ О. А. Бончевскій, Димитро Ванько, Алексій Горбаль, Кириль Горбаль, Мах. Демянович, Гавр. Дзядик, Куз. Дутканич, Яков Дутканич, Гр. Журав, Петро Карпак, Ив. Коваль, Сем. Корѣнь, Ст. Кузяк, Асаф. Лизак, Осиф Лукачовскій, Данько Перун, Андр. Подбережняк, Вас. Роздѣльскій, Кузм. Феленчак, Ник. Феленчак, Ив. Феш, Мих. Фурдинь, Іоаким Цѣркот, Теод. Цѣркот. О. И. Констанкевичъ. *Подяка*, «Свобода» 1898, ч. 37, с. 3.

⁴⁴ П. Азари, М. Бабей, И. Богускій, Т. Бодневич, С. Брода, М. Бучь, П. Бучак, Йос. Вагнер, Г. Вильчацкій, Д. Вислоцкій, Т. Воргач, В. Габура, Д. Габура, Н. Габура, Ю. Гасюба, И. Гатала, Ст. Гладиш, З. Горошак, С. Горошак, Я. Гуньчак, Ф. Дзвонка, Я. Даляк, Ив. Дзвончик, М. Дзвончик, Гр. Дзьобко, Д. Дзядык, Д. Карпак, Гр. Коба, Мич. Коваль, П. Колодій, Ан. Кондра, Ив. Копач, І. Косьцельняк, С. Кохан, Т. Куземчак, Ив. Кузмичь, І. Кулик, Я. Лазорик, Мих. Лукачовскій, Я. Льорчакъ, П. Мадзелян, В. Малиняк, К. Масьцюх, М. Мацьевскій, Гр. Мытерскій, Ив. Новак, П. Олбяр, Ив. Павлишак, М. Пейко, Ив. Петрыско, Ю. Петрыско, Т. Планка, Гр. Полияк, Ю. Попеляш, В. Пыртко, В. Пѣх, В. Радзяк, Д. Рогось, А. Сорока, Он. Ставискій, А. Страхоцкій, Ив. Сѣвец, Ил. Трохановскій, М. Федорчак, М. Ференц, П. Феценько, Гр. Хапак, П. Хомяк, Г. Худинця, М. Цволка, П. Челак, Ал. Шаршонь, Ив. Шульц, Ст. Янчар. о. И. Констанкевичъ. *Не забувайие на Руску Бурсу в Новѣм Сончи*, «Свобода» 1898, ч. 45, с. 3.

⁴⁵ [імя?] Askorn, М. Баран, М. Блашко, Л. Бончак, М. Булвеча, Ф. Ватраль, Ив. Вдовяк, М. Веноринович, Т. Вильчацкій, А. Галушка, Гр. Гасич, Катерина Глова, К. Горошак, С. Горошак, Ив. Грабовскій, Йос. Грабовскій, И. Гуменник, Я. Галяк, К. Гара, Пр. Гацура, Гр. Гінда, Т. Гоґоц, Jack Grazer, Л. Даляк, Анна Даньчак, Елена Даньчак, Марія Даньчак, Мих. Даньчак, Т. Даньчак, А. Дарговскій, М. Демчко, Т. Дзюмбеляк, И. Дитко, А. Думчак, Т. Дупняк, Я. Жилич, Ив. Зушин, И. Кавалко, Л. Кашак, Йв. Квасньовскій, А. Кецеля, В. Кирлик, Ф. Клиш, П. Котаньчик, Ев. Кохан, Т. Коцур, М. Кулянда, М. Лазорик, Е. Лучковец, З. Лучковец, А. Лячко, К. Максимчак, Л. Максимчак, Г. Малиняк, А. Мацьовскій, Н. Мерена, М. Новак, М. Олесньович, М. Пайда, Йос. Пейко, М. Пелякъ, П. Поливка, Ив. Полияк, Т. Полияк, П. Пѣтувик, М. Ревак, М. Свѣнк, В. Смалец, С. Сметана, И. Стапай, П. Стельма, Йос. Тадрик, Т. Татусько, М. Угрин, Т. Федько, Д. Федорчак, Н. Федорчак, М. Фейделес, Гр. Хомяк, К. Цьок, Гр. Шпак, Ив. Юнак, К. Ядловскій, М. Яцко. О. И. Констанкевичъ. *Памятайте на Руску Бурсу в Новѣм Сончи!*, «Свобода» 1898, ч. 48, с. 3.

3. Руска бурса. Джерело: fotopolska.eu

высылати до John Glowa, Excelsior, Pa., і обіцювал, же тоты спискы будут печатаны в «Свободі»:

Теперь звертаємо ся до другихъ кольоній рускихъ тутъ въ Америцѣ, а тихъ кольоній є досить. Чи-жъ ви не причините ся своими лептами до такъ благородного дѣла? Маємо щире переконанє, що такъ, лишень потрѣбно въ кождѣй кольоніи такого чоловѣка, котрий бы взявъ инициативу во тѣмъ дѣлѣ, а нашъ, добрый рускій народъ не пощадить жертвъ. Далі-же Братя! Забирайте ся до дѣла, щобысьмо не мусли соромити ся, що ми позѣстали по задѣ⁴⁶.

Коли в Shamokin, Pa. зберано грошы, отец Качмарчык писал уж долгій лист до земляків за морьом, так долгій, же «Свобода» напечатала на початку листопада лем його част. Зас хвалил він Василя Яворского і Петра Лініньского за ініціативу основаня бурсы. Звертал ся тіж з горячим прошыньом о фінансове споможыня бурсы, в котрій в тым часі, згідні з його словами, мешкало уж 22 «самыхъ бідныхъ селяньскихъ дѣтей». Подібні тіж представляла справу польска газета в грудни 1898 р. подаючи, же мешкало в бурсі 22 учеників, з котрых

12 uczęszcza do szkół normalnych, a 10 do gimnazjum. Pomędzy tymi uczniami jest 15 synów ubogich wieśniaków powiatów: Nowosądeckiego, Grybowskiego

⁴⁶ Там же, с. 3.

i Gorlickiego, 1 jest sierotą po gr. kat. proboszczu, 3 są synami nauczycieli ludowych. Uczniowie ci są tak biedni, że bez pomocy bursy nie mogliby uczęszczać do szkoły⁴⁷.

В першым році істнування⁴⁸ бурса мала прийняти лем шестьох хлопців, адже был то великий успіх, же прийнято їх дуже веще. Список, якій маме з першого рока істнування бурсы подає еднако лем 20 осіб⁴⁹:

1. Тыт Богачык (Бортне),
2. Іоан Боґускій (Верхомля),
3. Василій Дзюба (Верхомля),
4. Володимир Ґреняк (Брунары),
5. Димитрій Кобаній (Богуша),
6. Пимен Костельник (Більцарева),
7. Стефан Лавровскій (Перемышль),
8. Софрон Лукачин (Смерековец),
9. Василій Милянйч (Щавник),
10. Юліан Островскій (Жегестів),
11. Ярослав Перфецкій (Ярослав),
12. Григорій Пирог (Ганчова),
13. Ігнатій Полянський (Лабова),
14. Іоанн Полянський (Баниця),
15. Іоанн Русиняк (Матієва),
16. Стефан Тымініський (Грибів),
17. Юліан Тымініський (Грибів),
18. Симеон Хома (Ставиша),
19. Віктор Хорощак (Богуша),
20. Александер Чычыло (Мохначка Выжня).

Бурса мала в тым часі 143 членів. Членом мож было остати вплачаючы 2, 4 або 6 корон на рік в залежности од того, на што кого было стати⁵⁰. На бурсу дале вынанимано дім і зобрано на ню 1 731 злотых і 10 корон капіталу⁵¹. Польска газета барз позитивні описувала ей діяня:

⁴⁷ *Ruska Bursa w Nowym Sączu*, «Kurjer Lwowski» 1898, ч. 358, с. 2.

⁴⁸ С. Шах, *Між Сяном а Дунайцем. Спомин*, ч. 1, Мюнхен 1960, с. 62 подал, што бурсу отворено в 1901 р. і же в першым році ей істнування прийнято там 51 хлопців.

⁴⁹ И. Ф. Лемкин, пр. цит., с. 64.

⁵⁰ *Русская ученическая bursa в Новом Санчѣ*, «Живая Мысль» 1905, ч. 23-24, с. [73].

⁵¹ *Вѣдѣзѣ о. Т. Качмарчика*, «Свобода» 1898, ч. 45, с. 2.

w bursie tej panuje wzorowy ład a bursa utrzymuje się z samych datków na jej cele składanych. Wobec przedstawionego stanu rzeczy [...] i z uwagi na szczupłe fundusze rzeczzonej bursy, zasługuje ona na wszelkie uwzględnienie przy rozdawaniu przez Wysoki Sejm zapomóg dla tego rodzaju dobroczynnych instytucji przeznaczonych⁵².

Русины, а спеціальні Лемкы в Америці, не давали ся долго просити о жертвы на бурсу. Початком грудня «Свобода» подавала долгій список жертводавців з Jersey City, N.J., де разом назбєрано \$53.20⁵³. До збераня жертв на санчівску бурсу покликано там спеціальний комітет, який вюл грекокатолицкій парох Миколай Подгорецькій (1873-1949), а помагали йому в функції зберачів-касиєрів: Діонізій Голод і Ізидор Кадубець.

За такъ щєдрии жертвы складає тымчасово пѡдписаний комітетъ всѣмъ жертвователямъ, що походять головно зъ околиць Новосандецкихъ, щирѹ подяку, бо естѣ надѣя, що и не одна руска дѣтина зъ Америки знайде мѣсце въ школі (бурсі) въ Новѡмъ Сончи, — а по окѡнченю школѣ зѹмѣє вѡдвѣдати ся цѣлому народови рускому, особливо нашимъ мужикамъ. Тому не повинно

⁵² *Ruska Bursa w Nowym Sączu*, с. 2.

⁵³ Жертвували: Иван Адамчак, Петро Бабяк, Иван Баран, Катерина Бискуп, Ева Бобер, Матрона Брана, Павло Брєня, Марко Брода, Алексій Бѣляньскій, Семан Ваврин, Вас. Вахновскій, Виктор Вилюш, Иван Вовк, Патомій Войтович, Антоній Вольняк, Войтѣх Вѣнярчик, Тимко Гайтко, Андрой Гира, Фавст Годьо, Діонізій Голод, Михаило Губик, Гриц Галь, Максим і Мойсей Глюз, Семан Грабат, Юстин Грєщак, Мевелій Гула, Теодор Дановскій, Иван і Сильвестер Данюсар, Феврона Демчак, Иван Дзюбина, Василь Дзямба, Григорій Дольный, Афтан Дошна, Иван Дурняк, Лукач Евусяк, Марія Кавуля, Изидор Кадубець, Павло Канѣщак, Иван і Іосиф Карляк, Марія Квочка, Панько Келичава, Кост Кирчѡв, Василь Коваль, Именій, Михаил і Стефан Ковальчик, Филимон Корѣнь, Василь Криницькій, Прокоп Кроль, Анна Ксенич, Кузма і Филимон Курила, Анна Лаца, Югаска Лѣщиньска, Емилія Макійчек, Семан Мачей, Иван Михалѣк, Андрей і Петро Млинарик, Григорій Монич, Сильвестер Павлик, Лукач, Теодор і Тимко Падла, Тома Петрис, Петро Петришин, о. Мик. Пѡдгорецькій, Конд. Подляскович, Юрій Пѡдсадочный, Андрей Прибѣш, Максим і Никола Пупчик, Іосиф Ринявец, Кондрат Сандович, Иван Семаник, Іосиф Сивак, Олена Смеречняк, Гарасим Соколич, Данько Сохор, Анна Спѣк, Ксеня Станьчак, Гарасим і Стефан Стержин, Илько і Маркій Тарбай, Демко Телеп, Дмитро Тилька, Теодозій Ткач, Василь і Микола Угрин, Теодор Урбан, Сидор Ференц, Панько Филиичак, Измаил, Никифор і Стефан Филяк, Теодор Фусяк, Иван Хованьскій, Иван Ходаба, Григорій Цап, Домка Цимбалѣк, Юстіян Чачуна, Иван і Йос. Чухта, Валерія Шипульска, Емиліян Шпак, Корнило Юрич, Фецько Юрчак, Михаил Ющак, Кирій Ярош, Максим, Марія і Стефан Яцевич, Настя Яцива. О. М. Подгорецькій, Д. Голодь, И. Кадубець. *Памятайте на Руску Бурсу в Новѡм Сончи!*, «Свобода» 1898, ч. 49, с. 3.

бути межі нами Русинами амер. анґ одного, котрий би не причинив ся хоть найменшимь даткомь на ту цѣль. Особливо всѣ наши братства повинни якъ найщедрѣйше вспомочи згадану школу въ Н. Сончи!⁵⁴

В листі писаным 6 лютого 1899 р. в Білцареві о. Качмарчык посылал подякування для Івана Ёловы за дві піняжны жертвы в чыслі 31 і 145 злотых. Згадувал тіж, што медже жертводавцями находил так знаемых собі люди як і чужынців. Вшыткым ім дякувал, але не был бы собом, коли бы не написал, же тоты знаны йому люде мешкаючы в Америці, котры нич не жертвували, лишали ся должниками в своїй совісті⁵⁵. В середині квітня того же 1899 р. дякувал о. Качмарчык зас Ёлові за 58 злотых і о. Корнилови Лавришынови/ Cornelius Laurisin (1858-1917) з Shenandoah, Pa. за 181 злотых.

Великодушни ініціатори и щедри жертводателѣ! Ви приправили оденъ щебель бѣльше до драбинки, по котрѣй сѣльска дітина спинає ся до свѣтла, щоби для великої родини Руси стати пожиточнымъ членомъ. Ти дѣти, доставши ся на той щебель, увидять дальшій горизонтъ свѣта, розцѣкавивши ся, стремѣти будуть безперервно къ достиженю цѣли⁵⁶.

Під конец квітня 1899 р. «Свобода» подавала список жертводавців, што в місцевости Mt. Carmel, Pa. зложили на бурсу в Санчы 25 дуляри і 33 центы⁵⁷. Згадайме ту, што люде переважні давали менше як дуляря од особы. Давано по 5, 10, 25, 50, 75 центів а лем вызначніишы люде, котры не рідко мали свої бізнесы, давали по дуляри або веце. Організації як братства, парохії або хоры давали по пару або навет парунадцет дулярів. Прикладово Братство св. Димитрия (Mt. Carmel, Pa.) дало \$10.00 а «зъ спѣву хорального» передано \$2.50⁵⁸.

⁵⁴ Там же, с. 3.

⁵⁵ О. О. Качмарчикъ, *Вѣдѣ Грибова*, «Свобода» 1899, ч. 9, с. 3.

⁵⁶ Т. Качмарчикъ, *Вѣдѣ Грибова*. Подяка, «Свобода» 1899, ч. 16, с. 2.

⁵⁷ Были то: Іоан Бортничак, Демко Воргач, Іоан Воргач, Алекс. Галабурда, Алекс. Галькович, Николай Галькович, Мих. Галькович, Іоан Говда, Іоанъ Горошакъ, Мих. Горошак, Петро Горошак, Роман Дзюбоко, Димит. Коропчак, Теод. Косцѣльняк, Василій Кохан, Гав. Куземчак, Симеон Кузяк, Данько Курей, о. Ст. Макар, Ст. Мицавка, Алекс. Мурдза, Онурій Мурдза, Филип Мурдза, Теодор Нех, Мих. Русин, Петро Слезѣн, Андрей Томко, Гнат Трохановскій, Гр. Трохановскій, Іоан Ференчак, Юстин Хомяк, Василій Цап, Іоан Цап. *На руску Бурсу въ Новѣмъ Сончи зложили въ Мт. Кармель, Па.*, «Свобода» 1899, ч. 17, с. 3.

⁵⁸ Там же, с. 3.

На осін 1899 р. прийнято до бурси уж 32 хлопців. Згідні зо словами отця Качмарчыка хлопці добрі ся вчыли і вели так, же на них звернули увагу учителі. Подібно успіх бурси мал довести до оскаржыня Яворско-го, Ліниньского і офіцияла суду в Кракові і Львові Іванишына о то..., же ся мішають в справы бурси і же робят ріжницю медже руском і польском молодіжю [? – Б. Г.]. Отец Качмарчык так справу виділ:

Такъ, не бувало, бо передше рускій хлопчина встыдавъ ся родного слова, на улици зъ батькомъ по руски говорити не хотѣвъ, бо его высмѣяно, а теперъ идуть парами на проходъ до церкви и школы, розговорюють рѣднимъ словомъ, що нашихъ вороговъ злостить, бо они волѣють жидѣвскій говѣрь, якъ нашу мову. Довели вороги до того, що совѣтникъ Яворскій, зневоленный бувъ виступити зъ Выдѣла руской бурси, чтобы не стратити кусника хлѣба⁵⁹.

Додавал тіж, же ся початково Полякы бурсом не занимали бо не думали, же она буде основана. Як єднак стала ся реальністю, зачати ся мала антируска політыка в Санчы, ведена подібно през ксендза Альойзого Ґураліка (1845-1926)⁶⁰. Коли заряд бурси хтіл купити кавальчык землі, жебы там будинок бурси поставити, мал ксьондз Ґуралік заборонити своїм парохіянам землю продати⁶¹.

Пізнійше «Свобода» писала, же Полякы барз ся старали одправити з Санча Ліниньского, але же ся він якоси од того выкрутил. Не так добрі повести ся мало Яворському, котрого подібно урядово перенесено до Кракова, жебы польского Санча «nie ruszczył». Подавано, што Яворскій лишыл свою державну роботу в Кракові і вернул до Санча, жебы дале вести соспільну працу⁶². Фактычні, урядове джерело подає, же в 1900 р. был іщы председателем «с.к. Sądu powiatowego dla spraw dochodu skarbowego» і директором «Dyrekcji okręgu skarbowego w Nowym Sączu»⁶³. Пік пізнійше працювал як «radca skarbowy w Dyrekcji

⁵⁹ О. Ө. Ө. Качмарчикъ, *Вѣдъ Грибова*, «Свобода» 1899, ч. 46, с. 2. Не знаме, як ся тота справа далі розвинула, але Яворскій вернул до заряду бурси.

⁶⁰ Ks. infułat Alojzy Góralik, proboszcz od «Małgorzaty», honorowy obywatel Nowego Sącza (1901), *Honorowi Obywatele Miasta Nowego Sącza*, <http://www.nowysacz.pl/honorowi-obywatele-miasta77>, доступ: 20.10.2020.

⁶¹ О. Ө. Ө. Качмарчикъ, *Вѣдъ Грибова*, «Свобода» 1899, ч. 46, с. 2.

⁶² М. Семанюкъ, *На той лист...*, «Свобода» 1903, ч. 49, с. 3.

⁶³ *Szematyzm Królestwa Galicji i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1900*, 1900, с. 186, 196.

okręgu skarbowego w Krakowie»⁶⁴, але в 1902 р. не згадує ся його медже державными урядниками в Галиції (был еднак послом до віденьского парламенту)⁶⁵.

Деси в вересни 1899 р. на санцівску бурсу зберано в місті Pittsburgh, Pa., одкале послано 6 дулярів і 20 центів⁶⁶. Справу розвитку бурсы пропагувано тіж в краю. Уж в 1899 р. членом бурсы стала українська оперова співачка Соломія Крушельницька (1872-1952)⁶⁷, котра уж товды триумфальні выступувала на сценах славетных театрів, а рік вчаснійше приїхала до Санча на одкрыта бурсы⁶⁸. Пишучы в 1899 р. о осягнінях руской культурно-едукацийной діяльности в Галиції Михайло Грушевський (1866-1934) згадувал медже інчыма, што: «введено в життя бурсу в Новім Санчі – для синів руських підгірян (лемків) Західної Галичини»⁶⁹. Ведене през него Наукове Товариство ім. Шевченка в 1899 р. дало: «українсько-руський [? – Б. Г.] Бурсі в Новім Санчі 50 К. підмоги»⁷⁰, а рік пізнійше «Руській Бурсі» 10 злр.⁷¹ Початком квітня 1900 р. коротко згадувано в «Свободі», же ся бурса в Санчы добрі розвиват і же «датки якъ на бѣдну хлопську Русь пливуть, а ось на дняхъ о. Иванъ Пастернакъ зъ Тылявы, коло Змигорода дарувавъ на ту цѣль 2829 зр. австрийскихъ»⁷². Не рапортувано о нияких колектах в Америці і такой нич на бурсу в кругах переходячого на українськы позиції Руского Народного Союзу

⁶⁴ *Szematyzm Królestwa... na rok 1901, 1901, с. 194.*

⁶⁵ *Szematyzm Królestwa... na rok 1902, 1902, с. 296.*

⁶⁶ Жертвували: Афтан Вандзѣляк, Семан Васильчак, Емилиан Ватраль, Семан Войтович, Максим Галушак, Александер Горошак, Николай Илько, Кипріян Корбеляк, Емилъ Костич, Григорій Лех, Стефан Малецькій, Леон Михальскій, Мартин Осѣка, Лука Павельчак, Апдрей Павлик, Панько Паркола, Стефан Похна, М. Стефанович, Юрко Тимчик, Николай Хомикевич, Иван Феѣца, Михаил Ђжикъ. *Члени братства св. о. Николая въ Питсбургу зложили на руску бурсу къ Новомъ Сончи*, «Свобода» 1899, ч. 38, с. 3.

⁶⁷ М. Л. Гончарук і ін. упоряд., С. А. Гальченко, М. Г. Жулинський, Г. М. Бурлака і ін. ред., *Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури*, Київ 1999, с. 177.

⁶⁸ І. Красовський, *Діячі науки і культури Лемківщини*, Торонто–Львів 2000, с. 102.

⁶⁹ С. Ю. Герасименко, *Культурно-просвітницька діяльність Михайла Грушевського в Галичині (1894-1914 роки)*, «Теорія та методика навчання та виховання» 2011, ч. 28, с. 33.

⁷⁰ *Хроніка Українсько-Руського Наукового Товариства ім. Шевченка 1900*, Львів 1899, с. 84.

⁷¹ *Засідання Виділу Наукового Товариства імені Шевченка*, «Літературно-науковий вістник» 1900, ч. 2-11, с. 77.

⁷² *Въсти изъ старого краю*, «Свобода» 1900, ч. 13, с. 2. Пізнійше ся згадувало, што о. Пастернак давал тисячами на бурсу і зато подібно думано в подяці дати намалювати його портрет і повісити його в бурсі. Автором того малюнку мал быти мешкаючий во Відни маляр і генерал-майор войскової юстиції, Захар Павлюх (вм. 1934), але до того николи не дішло. О. О. Качмарчикъ, *Зъ Лемковщины*, «Правда» 1904, ч. 34, с. 3.

не зберано і о бурсі не писано. Было то звязане з внутрішнім роздором в бурсі. Згадайме ту, што перед роздором куплено для бурсы будинок. Мало то місце 1 мая 1901 р. Будинок при улици Ягайлоньскій (ч. 37) куплено од Адольфа Сроку. Запис того зроблено під чыслом гіпотечного регістру 578 ґрунтовой книги катастральной гміны Новый Санч⁷³.

Істнуют ріжны описы того, што стало ся в санчівській бурсі в часі загального зобраня ей членів 3 липця 1902 р., в котрым взяло участ 83 членів. Єдна версія тых подій подає, што Українці мали хтіти «усуніння молодежи спід влияния Москальофілів». На што чысленнішы старорусины одповісти мали скрисліньом вшыткых Українців зо списку членів, за чым піти мало тіж оддання Українцям акций вложеных в купліня нерухомости⁷⁴. Подібні справу описувала польска газета «Dziennik Polski» в дописі «Wykiwani» *narodowcy* печатаным 12 липця 1902 р. підкрисляючы, же сами Українці чули ся вышмареныма з бурсы. Газета тота додавала єднак тіж, же: «Ustępujący wydział biada, że 30.000 koron, bo tyle wynosi teraz fundusz bursy, przeszło w łapy moskalofilskie».

О. Іоанн Полянський (1888-1978), котрый мешкал в бурсі од початку ей істнування і был свідком поділу, писал в 1960. роках, же о. Качмарчык чул особисту уразу до Петра Лініньского і же, як ся здає, за його проведением того-ж Лініньского вышмарено з заряду в часі згаданого зобраня (котре о. Полянський датує на липец 1901 р.). За Лініньским упомнути ся мал Яворскій, якій подібно протестацийні лишыл заряд бурсы. Полянський барз банувал, же ся так стало і называл рішыня о. Качмарчыка і участников загального зобраня «нерозважным кроком». Згідні з оціном о. Полянського было то планне рішыня, бо Яворскій, «фінансовый потентат і человек доброго сердца», давал дуже гроши на бурсу а по роздорі одраз основал з Лініньским українську бурсу, яка на думку о. Полянського виховувала «ренегатів і конфідентів австрийского уряду»⁷⁵.

Хоц о. Полянський ани словом не згадує о ідеологічным поділі межде членами заряду, то власні на тот поділ звертают увагу інчы авторы описуючы тоту справу. І так в серпни 1902 р. американська «Свобода» писала на першій страні:

⁷³ D. Nowak, пр. цит., с. 36.

⁷⁴ Там же, с. 36.

⁷⁵ И. Ф. Лемкин, пр. цит., с. 63-64.

«Украинцѣ» сколектували около 50.000 коронъ на бурсу и церковъ та постарались о вироблене пляну на руску церковъ въ Н. Санчи и т.и. Ось що зробили для Лемкѣвъ «Украинцѣ» въ Н. Санчи. Але москвофиламъ се не подабалось и они видячи що є вже чимъ газдувати, выкинули «Украинцѣвъ» зъ уряду а выбрали урядниками самыхъ своихъ⁷⁶.

Представляючы справу зо своей страны, о. Качмарчык писал, же Яворскій і Ліниньскій были «касіерами наших грошей, бо были на мѣсци, а собравши много, уже насъ и ганьбили по газетахъ». Додавал тіж, же Лемкам не треба намітуючих ся ім українських месиїв, бо Лемкы мают дост своїх люди, жебы себе спасти. І так власні, згідні зо словами о. Качмарчыка, побідили они Українців «прогнавши ихъ съ опанованой ними нашей русской бурси въ Новѣм Санчи». Підкрислял він тіж, што Лемкы зложили 23 000 корон на бурсу, коли Ліниньскій зо своим дівком мал подібно дати лем 14 зл і 92 кр., а Яворскій 269 зл і 7 малых бочок нафты. «Та бурса была наша, а ихъ, понеже были в мѣстѣ, просилисьмо за господарей що року, а такъ кто чужимъ господаруе, той властителем чужого не есть! Такъ и они не были и уступили мѣстце властителемъ»⁷⁷.

Без доступу до фінансовых документів самой бурси не будеме знати, котра сторона дала веце гроши. Каждая з них описувала свої діяння і жертвы як тоты, што мали векше значыня. Смотриачы ся на справу з інчой страны, то же старорусины і українофілі мусіли ся розыйти, было лем справом часу, а же бурсу притримали тоты першы, было наступством внутрішнього розложыня сил⁷⁸. Властиві то уж в часі основаня бурси не было в Галиції місця на українсько-староруску спілпрацу. В 1885 р. українскы народовці створили свою Народну Раду. В 1890 р. дішло до підписаня польско-української угоды. Та тзв. політыка Новой Еры довела до розбитя в вересни 1892 р. Руского Клубу в галицкым соймі. В выборах 1895 р. медже галицкыма Русинами не діял уж єден выборчый комітет так, як то было попередньо. В 1898 р. народовці і старорусины спільні святкували річницю революції 1848 р., але обновління їх кооперации мало штучный характер. Ци не на фали того святкування основано санчівску бурсу?

⁷⁶ Новинки – в 1898 р., «Свобода» 1902, ч. 34, с. 1.

⁷⁷ Вѣсти изъ старого краю, с. 2.

⁷⁸ Згадувал уж о тым: П. Трохановскій, *Кура Што Зносила Златы Яйця*, «Лемківскій Календар» 1998, с. 109.

Українське «Діло» розвивало теорію о можливості порозумління зо «старыма», як бы не їх «постійне баламучення москофільською фракцією». Том «москофільском» фракцией были проросийскы русофілі, званы тіж новокурсниками. Выступили они на політичну сцену під koniec XIX ст. Хоц ниякій рух не творит ся *ad hoc*, за початок руху новокурсників приймає ся рік 1899, коли вошли они до Русско-Народной Партиі. Ставляли они собі за ціль культурне розвитку галицко-русского насеління, в чым помічний мал быти російській язык і російска культура⁷⁹.

Адже, смотрячы на тоты шыршы політичны події медже Русинами Галиції, мож бы собі нима витлумачыти поділ в заряді бурсы. Чом єднак од початку не было поділу? Здає ся, же обі страны потрібували себе. Українці не мали бы сами з кым і для кого бурсу творити. Потрібували они лемківських священників, жебы Лемків до бурсы притягнути⁸⁰. Для лемківських священників атракційном была поміч Українців, што мали державны або інчы роботы в Санчы, а окрема того могли внести капітал на організацію бурсы. Подібні як о. Полянський, тіж Степан Шах (1891-1978) підкрислял, што в часі єй основаня не было в Санчы поділу медже «твердыма» а «мягкыма» Русинами. Подавал він, же в 1900 р. бурса мала 60 бурсаків, а можливе то было завдяки численным жертвам, особливі жертві Венедикта Мійского (1830-1921)⁸¹, што дарував для бурсы пару тисячи австрийских рынських⁸². Шах твердит, што до поділу дійти

⁷⁹ Б. Горбаль, *Галицкы Старорусины і Русофілі і Одношыня до Них Габсбургской і Царской Монархій до 1914 року*, «Русин» 2007, ч. 3, с. 122-145.

⁸⁰ Ю. Тарнович, *Ілюстрована історія Лемківщини*, Львів 1936, с. 231 писал о Санчівщині перед I світовом войном так: «За це всевладно панували тут — як зрештою у цілій Лемківщині — москофілі. І це треба їм признати, що вони мали за собою маси народу. Вони й мали тут відповідно сильні культурні установи, як читальні Качковського, бурси, мали сильні економічні установи, незвичайно багаті».

⁸¹ Походил він з Полян Суровичных, де його няньо Василь (1788-1864) был священником до 1832 р. (пізнійше працювал в Новівси, а в 1855 р. перешол на пенсію). Мати Мария походила з Криницьких. Венедикт вчыл ся в гімназіі в Санчы, а пізнійше в реальній школі во Львові, де тіж зробил технічны студії. Як інжинір працювал при ріжних староствах, аж достал працу при Намістництві во Львові, де дослужыл ся рангы старшого інжиніра і де вмер. Жертвовувал дуже гроши на церковны і народны (русофільскы) цілі. *Благодѣтель Лемковичины*, «Лемко» 1911, ч. 5, с. 1. Т. В. Дуфанец, *Великий Жертвователь Лемковичины*, «Карпаторусский Календарь Лемко-Союза» 1966, с. 55.

⁸² Полянський подавал, же было їх 6 000. В 1911 році «Лемко» писал, што Мійській дарував бурсі 23 тис. корон і зробил то товды, коли тота поміч была найбарже потрібна. Не знаме єднак коли то было. *Благодѣтель Лемковичины*, с. 1. В 1904 р. польска газета подавала, што будинок бурсы куплено за 48 000 корон од «spadkobierców ś.p. Pierzchalskiego». *Przejezdny, Listy z kraju. Nowy Sącz w październiku (kwestya ruska)*, с. 9.

мало товды, коли в 1900 р. змінено назву з «Руска Бурса въ Новѣм Санчи» на «Русская Бурса им. Венедикта Мѣйского»⁸³. Лініньскій мал запротестувати проти назві з двома «с» а поперти його мали Яворскій, Бандрівскій, шкільный інспектор Володимир Вітошынський, урядник повітового староства Михайло Кубійович і учитель Александер Милянч. Коли протест не поміг, згідні з описом Шаха, лишыти мали они заряд бурси⁸⁴ і одраз основати Українську Бурсу⁸⁵.

Без огляду на то, ци Лініньского з заряду вышмарено, а інчы Українці протестацийні лишыли бурсу, ци вшыткы Українці сами заряд лишыли або были з заряду вышмарены, тото невдале українсько-староруске содружество скоро ся скінчыло і обі страны розпочали на себе безпардоново нападати в газетах⁸⁶. Дішло тіж до даль-

4. Венедикт Мійскій. Джерело:
Благодѣтель Лемковицины, «Лемко»
1911, ч. 5, с. 1

⁸³ D. Nowak, пр. цит., с. 31 подає, што назву змінено аж 2 II 1909 р. на вальным згромадженню.

⁸⁴ На думку самого Яворского з бурси їх вышмарено. І. Дмитрів, *Пробудитель новосандеччины (до 145-річчя народження Василя Яворського)*, «Лемківський календар» 1998, с. 42. Една польська газета писала, што «москофілі» Українцям «podstępnie wydarli zarząd bursy». *Owem lupo credis*, «Mieszczanin» 1903, ч. 24, с. 3. Інча польська газета писала, же: «Nie zasypiali jednak sprawy zagrożeni w swym wpływie Starorusini. Po wielu starciach, których echo, pod zarzutem szerszenia przez Ukraińców ateizmu wśród młodzieży ruskiej, oparło się aż o grecko-katolicki konsystorz biskupi w Przemyślu – Starorusini odebrali Ukraińcom zarówno ruską burzę, jak fundusze i dotychczasowe instytucje», *Sprawy ruskie*, «Nowa Reforma» 1903, ч. 202, с. 1. М. Семанюк, *Зъ Monessen, Pa.*, «Свобода» 1903, ч. 49, с. 3 писал, што Українці были вышмарены з бурси.

⁸⁵ С. Шах, пр. цит., с. 291-293. Здає ся, же початково называно ей Руском Бурсом, а для одріжніня ей од старшої бурси называно ей тіж: Ruska Bursa II. Пізнійше згадує ся ей як: Руска Бурса Товариства Просвіта, Українско-руська бурса або Українська бурса. Далі зву ей Українська Бурса, а першу бурсу зву Руска Бурса.

⁸⁶ Членъ Новосандецкой Бурсы, *Зъ Manville. R. J.* (*Москальофільски клеветы на Украинцівъ*), «Свобода» 1903, ч. 38, с. 3. Декотры атаки подібно провадили до судовых справ: Лемко, О. *Качмарчикъ засуджений*, «Свобода» 1903, ч. 26, с. 3; Демко Трохановскій, членъ грибѣвской рады, повѣтрової Лемко зъ Полянъ, Димитрій Жиличъ, Лемко зъ Камянної, Ілярій Яворскій и Теодоръ Дутка, Лемки зъ Береста, *Голосъ зъ Лемковицины. Братя Лемки!*, «Свобода» 1904, ч. 11, с. 3. На вічі в Горлицях, котре мало місце 2 червця 1903 р. «Zgromadzeni mianowicie członkowie staroruskiego obozu żalili się na to, iż do krainy Łemków, dotychczas przez nich wyłącznie rządzonej, wciskają się Ukraińcy, aby psować język pisownią fonetyczną, krzewić wśród młodzieży szkolnej ateizm (wypadki w ruskiej bursie

шой поляризації, коли серед традиційні староруских Лемків штораз векшого значиння наберали згадувані уж русофілі. Неодолга спроваджено до Санча Дмитрія Маркова (1864-1938), єдного з найактивніших русофільських діячи і політыків в Галиції. Заряджал він Руском Бурсом в шкільным році 1902/1903⁸⁷.

В 1903 р. знано о Рускій Бурсі в С-Петербургу, де писано, што в ній «бѣдныя гимназисты русской народности получаютъ даровое содержаніе и воспитываются въ русскомъ духѣ»⁸⁸. Під конец 1903 р. в місті Trauger, Pa. назберано на Руску Бурсу в Санчы \$21.25⁸⁹. Ци ходило ту о Українську Бурсу? Початково было кус замішаня з тым, на котру бурсу зберано грошы. Звертано на тото увагу так в українських, як і русофільських середовисках підкрисляючи, што газета «Свобода» зберала на українську, а газета «Правда» на русофільську бурсу⁹⁰.

В шкільным році 1903/1904 руском бурсом заряджал Іван Черлунчакевич⁹¹. 30 X 1903 р. Галицкій Соїм переголусувал приділити 10 000 копон на поміч бурсам «mieszczącym młodzież polską i ruską», в тым «bursie ruskiej w Nowym Sączu 350 K.»⁹².

На початку шкільного рока 1904/1905 в бурсі было 52 бурсаків, але на конец того рока лишыло ся їх лем 41. Пересічний кошт утриманя

в Nowym Sączu) i wogóle wypierać Starorusinów z ich stanowisk», *Organizacja Rusinów w Galicyi zachodniej*, «Nowa Reforma» 1903, ч. 136, с. 1-2.

⁸⁷ Членъ Новосандецкой Бурсы, Зѣ Manville. R. J. (Москальофільски клеветы на Украинцѣвъ), с. 3; *Ovem lupo credis*, с. 3.

⁸⁸ Азъ, *Положеніе и нужды Галицкой Руси*, «Извѣстія Славянского благотворительнаго общества» 1903, ч. 3, с. 49.

⁸⁹ Найвеце дало Братство св. Йоана Хрестителя (\$ 10.00) а за ним: Яцко Ющак, Петро Завада, Андрей Боцонъ, Петро Юришинець, Алекс. Семаницкій, Лешко Цѣцѣло, Михаил Марусанич, Мих. Киртак, Мих. Ющак мол., Гаврило Стацак, Томко Шопа, Юлія Шопа, Яким Копцял, Тео. Ющак, Петро Ротко, Анна Ротко, Илько Адам, Антоній Адам, Стефан Тыра, Андрей Семаницкій, Трифон Спѣн, Андрей Филяк, Василь Смерж, Дмитро Тарбай, Дмитро Мадярів, Василь Кащик, Денозій Баницкій, Теодозій Тацинь, Лев Гусак, Лука Пероганич, Михаи Ющак стар. *Рухъ въ водѣтлахъ Р.Н.С.*, «Свобода» 1903, ч. 50, с. 6.

⁹⁰ М. Семанюкъ, Зѣ Monessen, Pa., с. 3.

⁹¹ *Ovem lupo credis*, с. 3.

⁹² *Sprawozdanie Wydziału Krajowego z czynności urzędowych. Sprawozdanie z czynności Departamentu I. Wydziału Krajowego za czas od 1. grudnia 1902 do 31. grudnia 1903*, 1904, с. 66. Бурса подавала штонайменше іщы два раз прошыня до сойму о фінансову поміч, але не знятя, ци ей достала. *Stenograficzne Sprawozdania z Drugiej Sesji Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1905. T. 2. Posiedzenie 44, 1905, с. 2267; Sprawozdanie Stenograficzne z Rozpraw Galicyjskiego Sejmu Krajowego. 4. Posiedzenie 3. Sesji VIII. Peryodu Sejmu Galicyjskiego, 1907, с. 177.*

єдного бурсака был 15 корон на місяц. Найменше рахувано найбарже потрібуючим бурсакам, котры платили лем 10 корон на місяц, адже менше як коштувало їх утримання. Двох бурсаків мешкало за дурно. Тоты, што могли заплатити, давали до 20 корон на місяц. Грошы приходили тіж од членів, котрых на місци было 15, а вшиткых разом 281. В шкільным році 1904/1905 за 9 місяци бурса мала приходу 9 668 а видала 8 939 корон. Зарядом керувал товды о. Алескій Гукевич (1866-19--) парох в Жегестові, секретарьом был о. Мирон Черлюнчакевич, а скарбником Іван Твардиевич. Натоміст членами заряду были о. Теофіль Качмарчык, о. Іван Русиняк (1850-1927) парох в Королеві Рускій, о. Еміліян Венгринович, о. Осиф Мохнацкій і префект Костецкій⁹³.

Початком шкільного рока 1906/1907 в бурсі мешкало 43 бурсаків, котры подібно пересічні платили 13 корон на місяц (декотры нич не платили). То выходило 43 гелеры або 21 ½ крейцаря на ден. Отец Качмарчык (котрый дякувал за 4 000 корон, што пришли з Америки) писал «За таку суму выжити не може, то сами знате; протое жебрати мусимо, чтобы ихъ выховати»⁹⁴.

В русофільских середовисках разом з закликами до зберання гроши на їх бурсу в Санчы печатано інформації о зобранных уж грошах і часто списки жертводавців.

Дуже то похвально, що американскіи Русины починають зновъ собирати жертвы на Русску бурсу въ Н. Санчи. Недавно подали ми виказь жертвъ собранихъ на весѣлю г-на Петра о. Касенчака въ Нью-Йорку и на крестинахъ у Павла Карляка въ Майфильдѣ, Па., а на семъ містци нотуємо обрани жертвы, на крестинахъ у Іліи Тарбая — старого обивателя и салониста въ Джерзи Сити, Н. Дж. которого обдарила жена здоровимъ синомъ. Урадованный отецъ въ день крестин запросивъ богато гостей, и всѣхъ щиро угощавъ. При гостинѣ, не забыли гостѣ и за бѣдныхъ русскихъ учениковъ въ бурсѣ въ Н. Санчи и на возванье г.г. Семана Барни, предсѣдателя парохіяльного и Алексія Николина зложили 6 долл. [...] Честь и слава такимъ кумамъ и гостямъ! Честь и слава г-ну Ил. Тарбайову, Дай Богъ, щобъ Русь мала якъ больше такихъ кумовъ!⁹⁵

⁹³ *Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazyum Wyższego w Nowym Sączu za rok 1905*, 1905, с. 74.

⁹⁴ *Отъ Грибова*, «Правда» 1907, ч. 49/50, с. 4.

⁹⁵ Жертвували: Ілія Тарбай, Анастасія Тарбай, Григорій Подлипчак, Николай Пупчик, Алексій Николин, Виктор П. Гладик, Романъ Ромціо, Семанъ Барна, Діонизій Шмайда,

На весілю Томка Галабурды и Мариі Астрабъ, въ Нью Йорку на просьбу честного Русина-патріоти изъ Бруклинъ, Н. Ю. Діонизія Кузьмы зложили гостѣ \$5. Честъ молодой парі и гостямъ, що при забавѣ здѣлали свою патріотичну повипность. На семъ мѣстци додаемъ, що г-нъ Яковъ Коды, збирає жертвы на русску бурсу въ Новомъ Санчи, мѣжъ Русинами въ Нью Йорку. Просимо поч. читателей «Поступа» и всѣхъ честиихъ Русиновъ, до которыхъ зайде г-нъ Коды, щобъ складали по можности жертвы на добру цѣль⁹⁶.

И зновъ радостны вѣсти, — зновъ русска щедрость складає жертвы на олтаре бідной Руси. Дня 15 феб. въ Симпсонъ, Па., отбило ся весілье Семана Лабовского и Анны, на котромъ собраны гостѣ при веселой забавѣ вспомнули и на родный край, — русску лемковску бурсу въ Н. Санчи, бо о то на просьбу Николая Лабовского изъ Бѣлянки и Ивана Файфра изъ Лѣщинъ зложили \$6.45. [...] Суму тую переславъ въ редакцію «Поступа» въ цѣлости г-нъ Алек. Шлянта, русскій почтарь въ Майфильдъ, Па.⁹⁷.

Честъ вамъ пассайскіи Русины за тое, що не забуваєте на свои народній справы а попираєте добре дѣло. Особлившую подяку заслууге г. К. Здзеба, що памятає и на тѣхъ біднихъ нашихъ студентиковъ въ старомъ краю, которіи учать ся на просвѣтителей нашего бідного народа. Се есть добрый примѣръ для другихъ нашихъ братьей, котріи увидѣвши такъ щирое сердце пассайскихъ Русиновъ пойдутъ за ихъ слѣдамъ⁹⁸.

Иван Ходаба, Филип Михальскій, Теодорій Ткач, Кондрат Вариха, Михаил Ковальчик, Илія Лабіш, Леон Тарбай, Теодор Смеречняк. *Жертвы на Русску Бурсу въ Н. Санчи*, «Поступ» 1908, ч. 6, с. 3.

⁹⁶ *Жертвы на Русску Бурсу въ Новомъ Санчи*, «Поступ» 1908, ч. 7, с. 1.

⁹⁷ *Жертвы на Русску Бурсу въ Новомъ Санчи*, «Поступ» 1908, ч. 8, с. 1. Жертвовали: Семан Лабовскій, Анна Лабовска, Николай Лабовскій, Иван Файфер, Гиляръ Файфер, Григорій Лабовскій, Иван Лабовскій, Иосиф Дудик, Сидор Дзвончик, Стефан Гладик, Лука Дзвончик, Семан Губик, Иван Малюшович, Иван Дзвончик, Николай Дудич, Дан. Галик, Кундрат Дзвончик, Собко Грыцѣк, Томко Ждыма.

⁹⁸ *Жертвы на Русскую Бурсу въ Новомъ Санчѣ изъ Пассайкъ, Н.Дж.*, «Поступ» 1908, ч. 17, с. 4. «На крестинахъ у Мойсея Орлецкого собрал г. Косма Здзеба 1.05 долл., отъ себе 20 ц. Разомъ 1. 25 д. На крестинахъ у Юстина Кузьма тоже на призывъ г. К. Здзебы жертвовали: Григорій Пласконъ, Григорій Палубнякъ, Иванъ Выслоцкій, Юстинъ Кузьмакъ, Иванъ Миланичъ, Порфирій Мохнацкій, Афтанъ Кузмичъ, Анастасія Барна, Андрей Болинякъ, по 25 центовъ. Теодоръ Манцакъ 20 цент. Андрей Райхель 5 центовъ. Разомъ – 2 д. 55 ц. Особно жертвовали г. Михаилъ Костикъ 50 ц. Всего разомъ 4 д. 30 ц.».

О. Качмарчык писал, што од самого Віктора Гладика бурса достала штыри тысячы корон. Додавал тіж, што на початку 1908 р. достал просто з американьского банку 200 корон і аж пізнійше дознав ся, же то тіж были грошы на бурсу. На тото вшытко реагувал він так:

Оно що правда неустанно жебрати якъ зъ одной стороны стыдно, такъ зъ другой надодѣ жертволателямъ но то уже наша судьба така, що одnymi просятъ, другіи переносячи ся въ становиско требующихъ сочувствуютъ просителямъ, не лише самыи жертвуютъ, але и до жертвъ наклоняютъ. Я думаю кому бѣда въ житю дуже докучала и лучше ему жеі ся хотя при тяжкой и небезпечной працѣ, тотъ знае оцѣнити нужду, для того въ нуждѣ приходитъ въ помощь!⁹⁹.

4 серпня 1908 р. мало місце в Санчы зобрання членів Руской Бурсы. Приїхали Лемкы з ріжних сел, 17 священників і др Димитрий Марков, по котрого зобранны вышли на колійову стацию. Йому то передано ведіння зобрання, а його заступцьом выбрано о. Михала Юрчакевича. За пропозицийом о. Теофіля Качмарчыка заряджено бурсу дале звати Общество Русская Бурса въ Новомъ Санчи имени Венедикта Мѣйского підкрисляючи того-ж заслугу для бурсы. Плянувано, же бурса прийме на зближающий ся рік 50 учеників¹⁰⁰. Тот (недовершений?) план міг быти звязаний з тим, што в тым шкільным році 1908/1909 отворено в Санчы другу гімназію. Єднак вшыткы ей ученикы (369) подавали ся за Поляків.

В часі вального згромаджыня членів бурсы 2 лютого 1909 р. змінено статут, до котрого додано запис о перезначыню маєтку Руской Бурсы, коли бы ей розвязано. Маєток мал перейти під заряд Товариства ім. Михайла Качковского, а пак мала бы з него быти утворена стипендія ім. Венедикта Мійского «dla uczącej się młodzieży obojga płci, narodowości ruskiej z pierwszeństwem dla młodzieży z powiatów nowosądeckiego i grybowskiego»¹⁰¹.

⁹⁹ Т. О. Качмарчык, *Изъ Лемковицины*, «Поступ» 1908, ч. 11, с. 1.

¹⁰⁰ *Русска Бурса въ Новомъ Санчи*, «Поступ» 1908, ч. 31, с. 1.

¹⁰¹ D. Nowak, пр. цит., с. 37.

Шкільний Рік	Ученики Ц.К. I Высшой Гімназії в Санчы (на конец шкільного рока)			Руского языка вчыло ся
	Рідний язык		Релігія	
	польскій	рускій	грекокатолицка	
1894/1895	252	11	15	не вчено
1895/1896	?	?	?	?
1896/1897	309	11	15	не вчено
1897/1898	341	14	17	не вчено
1898/1899	368	19	26	33
1899/1900	410	26	31	32
1900/1901	488	41	46	не подано
1901/1902	594	56	58	не подано
1902/1903	?	?	?	?
1903/1904	?	?	?	?
1904/1905	670	59	60	38
1905/1906	?	?	?	?
1906/1907	763	65	66	48
1907/1908	не подано статистыкы			
1908/1909	500	64	64	68
1909/1910	446	51	51	88
1910/1911	424	47	47	37
1911/1912	398	43	43	37
1912/1913	383	26	26	43
1913/1914	389	22	22	29
1914/1915	?	?	?	?
1915/1916	302	9	9	не вчено
1916/1917	?	?	?	?
1917/1918	?	?	?	?

Од шкільного рока 1912/1913 в місце рідного языка подавано національніст учеників. Звідальным знаком зазначено роки, для котрых не мам доступу до інформацій¹⁰².

¹⁰² Джерело: *Sprawozdanie Dyrekcyi C. K. Gimnazyum I Wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny...*

Маесток бурсы складад ся товды з муруваного будинку, де мешкали бурсаки, двох меншых деревяных будинків, двох подвірці і великого огороу. Малы будинкы одділяли бурсу од улиці. Єден з тых будинків вынанимала родина якісого колійового урядника Русина. В другым малым будинку мешкал настоятель бурсы, кухарка і слуга. Медже тьма будинками а головным будинком бурсы был великій подворец, на котрым мож было поставити не лем вшитых бурсаків, але подібно і баталійон войска. За будинком бурсы был другій, подібно іщы векший подворец, де находили ся уряджыня до гімнастыкы і забавы. Тот подворец одгороджений был муром і штахетами од сусідніх властителі. На право од тых будинків і подвірці был огород, што тяг ся аж до бічної улиці. До бурсы входило ся з головної улиці през шырокі желізны ворота, переходило ся улечком медже меншым домом і огородом і такой през менший подворец входило ся до головного будинку бурсы¹⁰³.

В головным будинку находили ся штыри комнаты, де спали бурсаки, една велика галя до науки і ідальня. Уж по войні будинок тот описувано так:

Nowy dom parterowy, murowany, w części podpiwniczony, dachówką kryty, mieszczący 3 sionki, korytarzyk, schody na strych i do piwnicy kamienne, 1 kuchnię z posadzką z płytek, już bardzo zniszczonych, 5 pokoi średniej wielkości, i jedną większą salę o 3 oknach weneckich. Podłogi miękkie, żebrowane we fryzach, stropy sufitowate, piece kaflowe. Na poddaszu izdebka dla stróża¹⁰⁴.

Каждый бурсак мал узку желізну постіль і маціцьку шафку, де тримал свої книжки і персональны річы. Заголовок, колдру і ручкины каждый бурсак привозил собі з хыжы. Бурса давала матрац-стружляк, што го напыхано соломом. В комнатах спало по 10-15 бурсаків приділених згідні з їх віком. В кождй комнаті был дижурный, што одповідал за порядок і чыстоту. Каждый бурсак был през якісый час дижурным.

Як ходит о гігену, то будинок бурсы был так пристроєный, як інчы будинкы в Санчы. В середині бурсы стояла бочка з водом, з котрой бурсаки наберали воду мисочками і так ся мыли. Мож тіж было іти

¹⁰³ Горлицкий бурсак, «Карпаторусский Календарь Лемко-Союза» 1952, с. 67-68.

¹⁰⁴ R. Pryśłowski, *List otwarty do Panów Radnych Gminy Miasta Nowego Sącza w sprawie realności «Towarzystwa Ruska Bursa imienia Benedykta Miejskiego w Nowym Sączu» przez austr. władze, w chwili wybuchu światowej wojny – w działalności zasystowanego*, Tarnów 1922, с. 9.

на подворец перед будинком, де была помпа. Єден бурсак помпувал воду, а другій ся мыл. На сторону ходило ся за будинок бурси, де были выходки збиты з дощок¹⁰⁵. Пізнійше во фронтовим будинку уряджено «4 ubikacje w trakcie frontowym, a w dwuch skrzydłach od strony podwórza 3 ubikacje»¹⁰⁶.

Бурсаки за дня были в школі, а пак переважні сідили в великій гали і вчили ся. Было там пят долгых столів і при них долги лавки. Над каждым столом вісли по дві великы лямпы, котры треба было все чыстити і на-полняти камфіном, але світла подібно давали они дост. Хто ся справил з науком, ішов на великій подворец за бурсом, де гімнастыкували ся. Декотры подібно были в тым барз добры. Як задзвонил дзвоник, то вшытко лишали і ішли до ідальні. Были там штыри долги столы, за котрыма сідало ся згідні з віком. Перед і по іджыню была молитва, яку вшыткы разом співали¹⁰⁷.

В шкільным році 1909/1910 Руска Бурса мала 40 вихованків¹⁰⁸. В шкільным році 1910/1911 в бурсі мешкало 24 гімназияльных студентів, з котрых трьох здало еґзамін дозрілости і скінчыло гімназияльну науку. Двох не здало і мусіли «поправити успѣх в предметах». Решта перешла до высшых кляс, в тым двох з барз добрыма оцінами. В бурсі мешкало тіж семох учеників, што ходили до народной школы, двох з них здало до гімназии, а решта мала добры оціны і, як ся здає, дале ся мала вчити в елементарній школі. Было в бурсі тіж трьох учеників, што не ходили до ниякой школы, лем ся приватні вчили в бурсі. З тых єден здал еґзамін до гімназии, а двох перешло до наступной клясы. Вшыткых бурсаків было 34, а з них подібно лем двох мало слабы оціны. В бурсі вчено тіж «об-щерусского языка и русской литературы и истории»¹⁰⁹. Михайло Кубийович згадувал, што в Рускій Бурсі мешкало веце бурсаків як в Українській і што были то самы Лемкы¹¹⁰.

На шкільный рік 1911/1912 плянувано прийняти 50 бурсаків. Як ся здає, кандидатів было дуже, бо о прийнятю розсуджал конкурс. До бурси дале принимано так учеників гімназияльного рівня, як і народных шкіл

¹⁰⁵ Горлицкий бурсак, с. 67-68.

¹⁰⁶ R. Pryślopski, пр. цит., с. 9.

¹⁰⁷ Горлицкий бурсак, с. 67-68.

¹⁰⁸ Sprawozdanie с. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie galicyjskich szkół średnich w roku szkolnym 1909/1910, 1911, с. 60; В. Кубийович, Мені 85, с. 13.

¹⁰⁹ Рочное собрание членів Русской Бурсы в Новѣм Санчѣ, «Лемко» 1911, ч. 17/18, с. 2.

¹¹⁰ В. Кубийович, Мені 70, с. 11.

в Санчы. Місячна доплата до утримання кожного бурсака была вызначена на 24 короны, але бурсакам, што походили з бідных родин, мож было ей зменшыти. Облечы бурсаки мусілі ся сами і мусілі заплатити 2 короны на інвентар. Прошыня о прынята до бурсы мали складати родиче або опікунове до 15 серпня. Родиче подаючых ся діти мусілі записати ся за членів Общества і заплатити вписове в высокости 2 корон на рік. До прошыня додати треба было свідоцтво хрещыня, убожества і шкільне¹¹¹. Бурсу реклямувано так:

Лемки! Посылайте своихъ сыновъ до бурсы, где знайдутъ они батьковску опеку и выйдутъ въ люди. Бурса наша славится тымъ, што в ней выходятъ лемъ добри русины, любящїи свой народъ, свою матеръ свѣту Русь. Школы суть въ нынѣшномъ житїю пѣдставою добробыгу. Если сынъ укончитъ гимназію, то здобуде и для себе хорошій кусень хлѣба а и буде хорошимъ свѣдомымъ борцемъ за права нашего народа. Хотябы котрый скѣпчилъ лемъ колыка влясъ гимназіи, то все-же чи — тутъ въ Галичинѣ, чи въ Америцѣ знайде скорше лучшїй заробокъ и не дастся водити за нѣсь першому тѣпшому дурсыѣту. Дивится на други народы и. пр. чеховъ. У нихъ каждый гзда посылаетъ своего сына, котрому хоче оставити гздобство, хотя на колыка лѣтъ до гимназіи. Тому то они суть богаты и не дадутся зломати своимъ ворогамъ.

Звертаемся до Васъ, наши доблестны священники сандецкого и грыбовского повѣта и до Васъ русски академики, бывшїи воспитанники бурсы, вытолкуйте людямъ важность и потребу просвѣщенїя и заохотѣть ихъ, штобы давали своихъ сыновъ до бурсы. Если котрый мао сына здѣбного, то нехай посылаетъ его въ Санчъ до бурсы, а тутъ пѣдготовуютъ его до гимназіи, если онъ на селѣ не учился нѣмецкого языка.

А. Гассай.

5. Заклик напечатанный в газеті «Лемко». Джерело: «Лемко» 1911, ч. 13/14

15 серпня 1911 р. мало місце річне зобрання членів бурсы. Нарікано, што мало їх пришло, а особливі мало гздів, тлумачено того роботами в поли. Предсідателювал зобранню о. Качмарчык. Підкрисляно, што бурсаки платят лем половину правдивой ціны їх утримання, а друга половина походить з жертв. Конклюдувано, што дуже лемківских жертв

¹¹¹ Конкурсъ, «Лемко» 1911, ч. 13/14, с. 2.

пішло того рока на політичну діяльність в звязку з виборами до Ради Державы, в котрых початково добрі ся вело о. Гавриілови Гнатишакови. з огляду на нечисленны жертвы на бурсу, мала она недоборы сігаючы 1 663 корон і 59 галерів, не рахуючы незаплаченых подаків. На зобраню зложено плян покриття тых недоборів, але не подано, што в тым пляні было. Выбрано тіж новый заряд бурсы, до котрого входили:

Предсідатель Александер Гассай, кандидат адукатуры в Санчы;
Містопредсідатель свящ. Роман Прислопскій, парох в Жегестові;
Секретар Ілія Гойняк;
Касиєр Іван Пилата, почтовый урядник в Санчы;
Свящ. Теофіль Качмарчык, парох в Більцареві;
Свящ. Іоанн Дуркот, парох в Лабові;
Методий Трохановскій, учитель в Матієві;
Михал Іванишев з Санча;
Миколай Громосяк, ґазда в Креници.

Заступцями членів заряду были свящ. Владимир Журавецкій, парох в Новой Веси і Теодор Греняк, ґазда в Королеві Рускій. До Контрольной Комісії выбрано свящ. Владимира Козловского, пароха в Поворознику і Штефана Русиняка, ґазду в Лабові¹¹².

В шкільным році 1911/1912 Крайова Шкільна Рада звернула увагу на русофільску пропаганду в «staro-ruskich» бурсах, де згідні з ей спостережынями, вчено по російскы¹¹³, примушано вихованків, жебы в бурсі лем по російскы бесідували, представляно Русинів як част російской нації, на стінах вішано портреты російскых діячи «a nawet odstępów jak Naumowicza» і дозволяно ученикам брати уділ в політичных русофільскых вічах.

¹¹² *Рочное собрание членов Русской Бурсы в Новом Санчѣ*, с. 2.

¹¹³ Пару років пізнійше польска газета так писала: «W bursie moskalofilskiej w N. Sączu ukrywała się dłuższy czas nauczycielka Rosyanka i nocami uczyła gimnazystów języka rosyjskiego; młodzież do godz. 6 wieczór musiała opracować lekcje szkolne, a potem odbywały się ciągle próby przedstawień amatorskich, aby z kulturą rosyjską w czasie wakacyj odbywać wędrowki od wsi do wsi», *Moskalofile w Sądeczyźnie*, «Nowa Reforma» 1914, ч. 379, с. 2. Санчівскій бурсак, Симеон Пыж потверджят, же в бурсі фактычні вчыли ся бурсаки по російскы, чытали російскы книжки і студиявали історію Руси головні з книжки С. А. Дуды. *Горлицкий бурсак*, с. 71. Ходило ту о друге видання книжки Ф. Ив. Р. [Ф. И. Рипецкий], *Иллюстрированная народная история Руси. От начала до новейших времен*, Львов 1905, котру выдал Дуда.

Kierunku takiego wychowania, sprzeciwiającego się systemowi, na którym opierać się winno całe wychowanie publiczne w Monarchii, nie mogła tolerować Rada szkolna krajowa, nie chcąc dopuścić, aby cała praca szkół krajowych paraliżowana była przez instytucje, uprawiające wrogie dla państwa tendencje¹¹⁴.

Зато Рада піддала ряд таких бурс надзору, а в пару випадках «gdzie objawy kierunku powyżej zaznaczonego przybierać zaczęły groźne rozmiary», дирекції середніх шкіл заборонили своїм ученикам мешкати в таких бурсах¹¹⁵.

Подібно наступним кроком було розв'язання декотрих русофільських бурс зарядженим львівського Намісництва. Такою подібно заперто тіж санчівську Руску Бурсу¹¹⁶, на што ей заряд одповісти мал затягніням наступного долгу¹¹⁷, шобто помістити бурсаків на приватних станціях¹¹⁸. Згідні з українським джерелом, розв'язана мала бути Руска Бурса в Санчы лем на папери, бо локальні польські влади, стоячи в опозиції до Українців, мали ей хоронити¹¹⁹. Без огляду на то чи бурса була розв'язана, чи ні, внутрішня політика в Галиції і медженародна меже Австро-Уграми і Російом не творила доброї ситуації для русофілів¹²⁰. Видно того добрі на прикладі дальшій долі бурси.

В липці 1912 р. «Совѣт Общества Русская Бурса им. В. Мѣйского в Новѣм Санчѣ» зас оголошал конкурс на прийняття 50 бурсаків на шкільний рік 1912/1913 на таких самих умовах, як попереднього рока¹²¹. За правління бурси підписали ся предсідатель о. Іоанн Дуркот, парох в Лабові і секретар Александер Гассай. Прошени о прийняття до бурси мали складати родиче або опікунове до 15 серпня, але 28 серп-

¹¹⁴ *Sprawozdanie c.k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie galicyjskich szkół średnich w roku szkolnym 1911/1912*, 1913, с. 68.

¹¹⁵ Там же, с. 69.

¹¹⁶ *Розв'язанє москофільської бурси в Новім Санчі*, «Підгірський дзвін» 1912, ч. 16, с. 2.

¹¹⁷ Бурса подібно в тым часі вартала 2 000 000 корон. «Камениця-церковъ» в Новѣм Санчѣ, «Лемко» 1911, ч. 17/18, с. 1.

¹¹⁸ *Доля русской бурсы въ Новомъ Санчѣ*, «Правда» 1912, ч. 41, с. 3.

¹¹⁹ Щ., *(Вишепольсько-москофільський союз охороною московських бурс)*, «Свобода» 1913, ч. 13, с. 6. Фактичні заламаня ся політики Нової Ери і ріст українського руху привюл польських консервативних політиків до попертя русофілів.

¹²⁰ Початком грудня 1912 р. розышла ся по Санчы здумана відомість, же арешувано о. Качмарчыка і о. Гнатишака. *Listy z kraju. Z działalności «russkich ludzi» na Łemowszczyźnie*, с. 5.

¹²¹ *Конкурсъ*, «Лемко» 1912, ч. 28, с. 4.

ня повтаряно оголошыня, значыт хыбаль не было товды дост одповідніх кандидатів¹²². Наступила тіж зміна в правліню. Предсідательом остал Александер Гассай, а секретарьом был Илия Гойняк. Не знатя кілько бурсаків принято на тот шкільный рік.

8 серпня 1913 р. оголошено конкурс на принята лем 30 бурсаків на шкільный рік 1913/1914. Полна місячна оплата мала быти 25 корон, але ученикам, што добрі ся будут вчыти, могла она быти обнижена. Нич не бесідувано о бідных учениках. Облечы бурсаки мусіли ся сами і мусіли заплатити 4 короны на інвентар. Так як попередньо, прошыня о принята до бурсы мали складати родиче або опікунове до 15 серпня, але додавано, же як до того часу не приде штонайменше 18 прошынь о принята, то бурса буде заперта. За правліня бурсы підписали ся предсідатель др Александер Гассай і секретар Иван Пилат¹²³. В тым samym часі оголошено конкурс на настоятеля бурсы, в котрым «первенство имѣють студенты университета, русской народности, владѣющие хорошо русскимъ литературнымъ языкомъ в словѣ и писмѣ»¹²⁴. Першого листопада 1913 р. мало мати місце загальне зобраня членів бурсы. Бесідувати ся мало межде інчыма о материяльным забезпечынню бурсы, а і тіж о можливости зміны статуту як ходило о проданя «недвижимостей общества»¹²⁵. Не знатя што на тым зобраню заряджено. До кінца 1913 р. в «Лемку» о бурсі не згадувано нич окрем того, што в Америці зобрано кус гроши на лемківску діяльність, з чого пят дулярів Perezначено на санчівску бурсу¹²⁶. Загальна політична ситуація не была для русофілів добра, што видно хоц бы лем з того, як цензура підходила до печатаных в «Лемку» текстів. Был то еднак лем початок проблемів.

Рескриптом з 4 серпня 1914 р. Намістництво во Львові розвязало¹²⁷ Руску Бурсу, а (част?) ей членів арештувало¹²⁸. В пресі росписувано ся о російских рублях і што они зробити мали серед Лемків.

¹²² *Конкурсъ, «Лемко»* 1912, ч. 31, с. 5.

¹²³ *Конкурсъ, «Лемко»* 1913, ч. 29, с. 5.

¹²⁴ Там же, с. 3.

¹²⁵ *Оголошєня, «Лемко»* 1913, ч. 38, с. 4; *Оголошєня, «Лемко»* 1913, ч. 39, с. 5.

¹²⁶ *Жертвы, «Лемко»* 1913, ч. 44, с. 5.

¹²⁷ R. Prysłowski, пр. цит., с. 2 писал, же товариство было «w swojej działalności zawieszone, jednak nie rozwiązane».

¹²⁸ *Шематизм Греко-Католицкого Духовенства Апостольской Администрации Лемковщины* 1936, с. 104; И. Ф. Лемкин, пр. цит., с. 64.

Rubel panował nie tylko na polu politycznym, wciskał się i w sfery kościelne i szkolne. [...] Rosyjskie ruble szły dwukrotnie w czasie wyborów w znacznych kwotach na agitację. Epilogiem tej roboty były akty terrorystyczne w Sądeczyźnie. Najpierw chciano na granicy węgiersko-galicyskiej wysadzić ważny most kolejowy; nasłano w okolicę emisariuszów, którzy mieli palić wsie i dwory; gromadzono po domach proch, aby rozpocząć akcję, gdy tylko Moskał ofensywą dotrze ku Przemyślowi. Po okolicy włóczyli się podejrzane żebraki, przy których znajdowano 1000 koronowe austriackie banknoty i francuskie złoto obok dolarów. Dziewiętnastu takich podejrzanych lub przekonanych o zdradę uwięziono w N. Sączu, 8 odesłano do Krakowa, inni przyczaili się. [...] Posiew rubla rosyjskiego zawiódł na całej linii. Nic się nie udało, nie przyjęła się nawet schizma, której metryki drukowano w N. Sączu w 40.000 egzemplarzy. Pająk co utkał misterną nić pomiędzy Petersburgiem a Nowym Sączem, sam się omotał, daj Boże na zawsze¹²⁹.

В такій ситуації дішло до арешту свіжого абсолювента Львівського Університету, Антона Сандовича (вр. 1887) і його няня, декана мушынського, о. Петра Сандовича (вр. 1858), котрых 28 вересня по короткым суді розстріляно в Санчы. Тота судова справа мала місце 26 вересня в Санчы перед воєнно-польовым судом містской Експозитуры Краківського Воєнного Командування/ Expositur des Gerichtes des K. und K. Militarkommandos in Krakau. Суджено товды тіж о. Теофіля Качмарчыка, його синів Владимира і Любомира, о. Василя Куриллу і о. Владимира Мохнацького. Вшитым ім зашмаряно, што належали до русофільської партії, бурили нарід проти австрійській державі, поширяли царослав'є і православ'є і стремили до одорвання Галиції од Австрії і прилучення ей до Росії. Кожному з них зашмарено тіж індивідуальны переступства.

В часі розправи звідуювано ся тіж оскаржених о контакты з графом Борбриньським і о фінансову поміч з Росії. О. Качмарчык згадав о провокаційных листах, што приходили з Росії подібно од того же графа з пропозиційом фінансової помочы. Він тіж такий лист достав з підписом графа Бобринського і з пропозиційом дару 30 000 рублів для Руской Бурси. Хотячы довести, што то был підступ і містифікація, о. Качмарчык послав лист до графа Бобринського, на што тот йому одповів, што він листу не писав і не лем же не дасть 30 000, але ани три копійки не дасть¹³⁰.

¹²⁹ *Moskalofile w Sądeczyźnie*, с. 2.

¹³⁰ В. Ф. Курило, *Талергофъ*, «Иллюстрированный русско-американский календарь» 1922, тіж в Інтернеті: <http://carpatho-russian-almanacs.org/RBO/RBO1923/Talerhof23.php>, доступ: 20.10.2020.

Вырок в згаданым процесі wydано 27 серпня по выслуханю лем свідків оскаржыня. По розстріляню Сандовичів решту оскаржених послано назад до вязниці, а 3 жолтня до Талергофу, хоц їх за нич не засуджено¹³¹. Інчых арештуваных Лемків звожено до Санча, де ся не містили во вязниці і одтамале потягами посылано до Талергофу або інчых місц. О ситуації в Санчы початком 1915 р. писано так:

W dniu 10 lutego wystawiono na rynku, mimo protestu władz cywilnych, szubienicę. Następnego dnia powieszono na niej publicznie jakiegoś wieśniaka. Żołnierze nie umieli wieszać. Chłop urwał się i spadł. Cała sprawa wywołała wielki niesmak. 12 lutego powieszono pisarza sądowego, też publicznie¹³².

13 жолтня 1915 р. Повітове Староство в Санчы зарядило занятя маєтку Руской Бурсы цілю стягніня податків за час по завішыню через власти діяльности Товариства, продолжаючи в тот спосіб переслідуваня. Маєток бурсы передано під адмініструваня Людвікови Ларішгофови/Larisshof¹³³. Русофільске джерело подає, што пізнійше бурсу переказано Українцям і же Василь Яворскій провюл зобрания членів, медже котрыма не мало быти правдивых членів, а лем самы Українці. На тым зобранию переіменувано бурсу на українську¹³⁴.

Перенятя бурсы през Українців зачала в 1916 р. українська парламентарна репрезентация во Відни. Під ей натиском Намістництво во Львові рескриптом з 14 марца 1916 р. зарекомендувало Повітовому Староству в Санчы одновліня реорганізуваной (тіж ідеово) бурсы. Намістництво застерегло, же маєток так нерухомый, як і рухомый, трафити ма під заряд локальных Українців¹³⁵. Тот процес так описала українська газета:

Президія ц.к. намісництва назначила радн. Василя Яворського правительственным комісарем для справ згаданого общества, додаючи йому до помочи прибічну раду в особі о. декана Михайла Дороцького і п. Евгена Шепаровича, директора тов. «Лемківський Союз» в Новім Санчи. Обязком

¹³¹ В. Ф. Курилло, *Кроваве судилище*, «Талергофскій альманахъ» 1924, ч. 1, с. 189-198.

¹³² J. Preisner, *Jezuici w Nowym Sączu przy kościele Świętego Ducha*, т. 2, Kraków 2003, с. 111.

¹³³ D. Nowak, пр. цит., с. 37.

¹³⁴ *Русская Бурса въ Новомъ Санчи переходитъ въ наши руки*, «Прикарпатская Русь» 1920, ч. 697, с. 3.

¹³⁵ D. Nowak, пр. цит., с. 37.

визначених осіб було перевести вписи нових членів і по постановах обов'язуючого статуту вибір виділу і голови товариства. Правительственна комісія завідувала справами «общества» від 28. червня до 20. серпня 1916. За той час придбала товариству 152 нових членів і приготувала новий статут до одобрення на загальні збори, які відбулись дня 20. серпня при участі 70 членів, під проводом п. Василя Яворського і в присутности ц.к. комісаря Ст. Заремби. З важніших моментів сих загальних зборів годить ся піднести, що всі присутні однодушно і серед довго триваючих оплесків згодились на те, щоби товариство дістало нову назву: «Українська Бурса ім. Василя Яворського», бажаючи тим чином дати вираз з почуванем вдячності і признання для сього найдіяльнішого і найбільше заслуженого громадянина на Лемківщині. Впрочім статут змінено в с'м напрямі, щоби виділ міг мати по можности як найбільшу свободу рухів в узисканю фондів і завідуваню майном товариства. В склад нового виділу увійшли вибрані одноголосю: радн. Василь Яворський, голова, оо. Дороцький Михайло, Давосир Петро, Смолинський Василь, Нанаси Володислав, п-ні Лукачева Софія, і п-ови Шепарович Евген, Кубійович Михайло, Голова Михайло, виділові, вкінці п. Головинський Стефан і п. Дзюрбаль Василь, заступники виділових. До контрольної комісії вибрані: п. Андрій Шеремета і Іван Гривна. Загальні збори прийняли до відома, що з давніших членів стратили свої членські права 205, а остало в товаристві тільки 4, з яких однак ані один не явив ся на загальних зборах. Збори закінчено ухваленем внесення п. Яворського, щоби від зборів вислати подяку п. І. Кивелюкови і д-рови К. Левицькому за успішне полагоджене справи передачі товариства у належні руки¹³⁶.

В тым самым часі прийнято 173 новых членів і назначено нове вальне зобрания на 20 серпня 1916 р. На зобрания того пуццано лем запрошених люди, котрых пришло 69. В часі зобрания заряджено м.ін., же членами товариства можут быти лем особы української національности і же в припадку розвязання бурси, цілий маєток переходит на власність Товариства Просвіта в Новым Санчы. Новый статут был затверджений Галицкым Намістництвом аж 21 січня 1918 р. з застережыньом, же выданыи ре-

¹³⁶ Вісти з Лемківщини, «Діло» 1916, 29 VIII. До подібного перевороту Українці під проводом Яворського довели в Креници, де 8 лютого 1917 р. скликали загальне зобрания Кредитового Товариства Надежда і покликали його новый, українській заряд. Новинки: з Лемківщини нам пишуть, «Діло» 1917, ч. 52, с. 3; Firmy, «Gazeta Lwowska» 1917, ч. 217, с. 8.

скрипт, в разі конфлікту, не пересуджат о справі власности маєтку давнього Товариства Руска Бурса¹³⁷.

20 мая 1918 р. на вальным згромадженню Української Бурси ім. Василя Яворського 36 ей членів переголосувало перенесіння права власности Руской Бурси (число гіпотечного реєстру 578) на Товариство «Одділіня Просвіты» в Новым Санчы. Пару годин пізнійше в тым самым місци проведено надзвычайну стрічу «Одділіня Просвіты», на котрій згромаджених 23 членів приняло даровизну і такой зрыхтувано нотарияльний акт трансакції. 20 січня 1919 р. Товариство «Одділіня Просвіты» взяло pożyczку на статуту діяльніст в wysokości 110 тис. корон¹³⁸ в Лемківским Союзі, заставляючи під гіпотечку маєток бурси. За тоту трансакцію Василій Яворскій был подібно вышмареный зо становиска¹³⁹.

Реагуючы на тоту ситуацію Повітовый Суд Одділ I в Новым Санчы на внесок місцевого староства, 26 квітня 1919 р. заряджыньом Nc I, 1148 назначыл місцевого адуката Морітза Кербеля¹⁴⁰ «jako kuratora celem bronięcia w sporach praw majątkowych Bursy» і назначыла «p. Jana Kózkę sekretarza Magistratu w Nowym Sączu zarządcą tego majątku». В заряджыню тым *expresis verbis* подано, же «Realność ta pozostała nadal własnością tych członków Towarzystwa Ruska Bursa im. Bend. Miejskiego, którzy w chwili zawieszenia jej działalności do niego należeli»¹⁴¹.

Американській лемківській діяч Віктор Гладик (1873-1947), котрый в 1919 р. їздил на Лемковину, так пізнійше писал:

По поворотѣ изъ Талергофа члены Правленія потребовали отъ Кербела, чтобы отдалъ бурсу обратно въ посѣданье законнымъ ей властителемъ. Кербель въ моей присутности, осенью 1919 г., сказалъ о. Феофилу Качмар-

¹³⁷ D. Nowak, пр. цит., с. 38.

¹³⁸ В інчым місци подавано, што Яворскій подібно пізнійше зятяг долг під гіпотечку бурси і переказал 200 тис. отриманих корон на Січовых Стрільців і на інчы українськы організації. *Яворскій зятягъ на бурсу 200,000 кор. долгу*, «Прикарпатская Русь» 1920, ч. 697, с. 3.

¹³⁹ D. Nowak, пр. цит., с. 37-38.

¹⁴⁰ Moritz Körbel/ Maurycy Koerbel (1861-1932), доктор права, студіювал в Кракові і в Відни. В роках 1894-1932 з перервами вюл правничу практику в Санчы (Szwedzka 5, пізнійше Jagiellońska 23 і 29), долголітній член Повітової і Містовой Рады (в тым в роках 1919-1922), активный в польських і жидівських організаціях. R. K. Tabaszewski, *Adwokaci Nowego Sącza do 1945*, Nowy Sącz 2014, с. 80, *Biblioteka Rocznika Sądeckiego*.

¹⁴¹ R. Pryślopski, пр. цит., с. 6.

чику, что по залагодженью нѣкоторыхъ формальностей, отдасть ключи отъ бурсы о. Качмарчику. Однакъ не такъ сталося¹⁴².

Не зная, чи перед том подійом, чи пізнійше о. Теофіль Качмарчик тіж вніс спарву до суду проти Яворському. В часі розправи 6 лютого 1920 р. Яворскій мал ся боронити бесідуячы, што він вшытко робил згідні з правом. Подібно єднак трибунал зложений з трьох судів не мал му признати раці і зато в русофільськым джерелі писано «есть полная надѣя що бурса перейде въ наши руки»¹⁴³. 25 грудня 1920 р. Яворскій писал лист до Америки, в котрым ся признал, што колишня Руска Бурса тепер звана Українськом Бурсом ім. Василя Яворского в Новым Санчы перешла по судовым процесі в руки старых властители. Не лем же Українці стратили дарувану ім Руску Бурсу, але тіж мусіли заплатити за судовый процес 80 000 польских марок. Яворскій конклюдувал, што лем американьскы Українці можут справі зарадити, а як поміч не приде, то горозит Товариству ліквідація¹⁴⁴. І так в Америці ведено збірky на українську бурсу в Санчы (1920¹⁴⁵, 1924¹⁴⁶). Не зная на што тоты грошы ішли.

¹⁴² В. П. Гладик, *Короткій историчный очеркъ Лемковской Руси и русскихъ селъ въ повѣтахъ ново-торггскомъ и ново-сандецкомъ*, «Иллюстрированный русско-американский календарь» 1940, с. 124, тіж на: http://rolandanderson.se/Pravda_Press/Kalendar1940/LemkoVillages.php, доступ: 20.10.2010.

¹⁴³ *Яворскій затагъ на бурсу 200,000 кор. долгу*, с. 3.

¹⁴⁴ В. Яворскій, о. О. Гадзевич, *Українська бурса з Нового Санча просить о поміч*, «Свобода» 1920, ч. 16, с. 1.

¹⁴⁵ *Жертви на Українську бурсу в Новім Санчи*, «Свобода» 1921, ч. 16, с. 1. Назберано \$20.50, а грошы дарували: Василь Хрисоріз, Григорій Немировський, Терентій Гаталюк, Теодор Глушко, Лев Кінаш, Ілія Борис, Михайло Маланчук, Йосиф Вайсбергер, Дмитро Кузик, Николай Макуц, Николай Коляска, Иван Хома, Иван Дебчій. «Крім того декотрі оподаткували себе сталими місячними датками маючи на увазі сю обставину, що „Українська Бурса в Новім Саичі“ багато помогла нашим ученкам до укінчення гімназії; по більшій часті прнміщувала їх даром, а тільки з добровільних жертв удержувалася». Українскій Запомоговий Комітет в місті Passaic, N.J. послал до Львова \$700, з котрых \$50 пішло на санцівську Українську Бурсу. *На поміч рідному краєви*, «Свобода» 1921, ч. 219, с. 3.

¹⁴⁶ \$34.72 на Українську Бурсу в Санчы послано з міста Shamokin, Pa. *На допомогу рідному краєви*, «Свобода» 1924, ч. 184, с. 2. Жертвували головні Лемки: о. М. Олексів, О. Шаршонь, М. Колодій, М. Олексів, І. Копистянський, І. Глова, А. Шаршонь, Г. Синицький, І. Козак, А. Серафін, Й. Суханич, І. Квашньовський, Т. Воргач, І. Чичила, А. Мороз, П. Мацко, Т. Коцур, Л. Ольшевський, А. Глязік, С. Вишовський, С. Хорошак, Т. Демчко, Т. Лучковець, Н. Кліш, Д. Кулянда, І. Хомяк, В. Копистянський, А. Дроздяк, М. Полинйак, А. Дроздяк, І. Лещинський, Н. Габура, М. Подобинський, М. Янкович, Г. Німий, К. Ковальчик, Т. Копистянський, А. Панчар, П.-Г. Гогоц, Д. Панчар, С. Боргач, К. Серафін, Т. Кухта, І. Кухта, С. Барна, І. Демет, С. Поливка, Г. Заканич, С. Сенчишии, О. Волошин,

Бурса єднак в руки старых властители не трафила. Др. Кербель нари-кал, што заряд бурсом был тяжкій і коштувал дуже гроши, же треба было в бурсу інвестувати барз дуже гроши і же само направління даху папом мало коштувати 20 тис. польских марок. Не заплачены были податки, оплаты за воду, ітд. Вшытко тото згадувал він в рапорті поданым Повітовому Судови в Санчы 8 червца (1920 р.?), в котрым додавал тіж:

Wobec trudności, jakie zachodzą we wyszukaniu osób, które w r. 1914 były członkami Bursy Ruskiej im. Bened. Miejskiego, upłynąć może kilka lat do czasu, kiedy osoby te w sposób ustawą przepisany będą mogły objąć zarząd majątku tej bursy – a do tego czasu realność, z powodu nieprzeprowadzenia stosownych reperacji, straci wiele na wartości, zwłaszcza z tego powodu, że budynek frontowy znajduje się w bardzo złym stanie, a w razie nie przeprowadzenia reperacji wkrótce kwalifikować się będzie do rozebrania – sądzę, że korzystnem by było dla utrzymania majątku mego kuranda realność tę sprzedać, uzyskaną cenę kupna użyć na zakupno długo terminowej pożyczki państwowej, a obligacje tej pożyczki przechować w depozycie sądowym¹⁴⁷.

Др. Кербель згадувал лем єден з малых будинків, а нич не бесідувал о головным будинку, де мешкали колиси бурсаки. О. Роман Прислопскій, котрый перенял проваджыня старань о верніня бурсы, звертал увагу на тото, што бурса была вынанимана для войска на войсковый університет і конклюдовал «Trudno przeto odgadnąć, w czym polegała trudność i kosztowność zarządu realności». О. Прислопскій підкрислял тіж, што др Кербель персональні знал чысленных членів бурсы і нарахувал їх близко тридцетых з назвиска. До підниманя рішынь в справі бурсы старчало мати лем 20 членів, адже не было ту проблему.

10 червца, значыт лем два дни по зложынню през дра Кербеля пропозиції проданя бурсы, доконано перегляду і выціны ей вартости. Головний

С. Яцишии, Г. Смалець, В. Смалець, Г. Лешко, Я. Хорошак, Г. Воргач, Р. Корбич, Т. Клебан, Н. Біндас, Л. Хрущ, С. Літа, Н. Барна, С. Слезьон, Н. Дудра, Е. Старінчах, Іі. Котаньчик, І. Матичак, В. Янишак, Д. Ференц, І. Мерена, Л. Копистянський, Т. Челака, І. Демчак, Г. Басалига, Н. Дудра, І. Пупчак, П. Пупчак, М. Новак, С. Каня, Д. Ядловський, П. Кулянда, М. Козяр, М. Худинця, С. Вишньовський, С. Сметана, І. Кузмич, П. Панчар, С. Ярошак, О. Серафим, С. Хорошак, А. Дідовнч, Т. Мельник, Г. Масцюх, З. Бубернак, В. Венгриновнч, Т. Смалець, Г. Вільчанський, А. Дзьомбеляк, Т. Татусько, І. Голів, Т. Полинйак, М. Мацко, П. Сметана, П. Череп, М. Дничко, А. Логаза, А. Лабовський, І. Хорошак, Г. Федорчак, Л. Даяк, І. Федорчак, М. Суханнч, М. Пелеш, Н. Бакович, Я. Поливка.

¹⁴⁷ R. Pryślopski, пр. цит., с. 7.

будинок бурси достал оціну «stan ogólnie dobry» а фронтовий будинок «stan średnio dobry». О третім будинку згадано лем же был «murowany, dachówką kryty». Перед войном писано, же оба меншы будинки были деревяны. О. Прислопскій згадавал тіж, што на фронтовым будинку «zniszczone gontowe podbicie dachowe, zostało pokryte papą asfaltową» лем рік вчаснійше (отже зробил того хто?). О. Прислопскій конклюдовал, што перегляд маетку бурси заперечыл оціні дра Кербеля¹⁴⁸.

Дозволіня повітового суду в Санчы на продаж маетку Руской Бурси достал др Кербель ухвалом з дня 14 вересня 1921 р. (Nc 1148/19). 17 вересня 1921 р. Гмінна Рада Санча переголосувала затвердженія проданя бурси, а меже голосуючыма был тіж др Кербель¹⁴⁹. Цілий маєток бурси з домами купил... магістрат міста Новый Санч контрактом купна-продажы з дня 30 вересня 1921 р., затвердженым в суді дня 10 жолтня 1921 р. Ціну узгоднено на 935 634 польских марок¹⁵⁰. О. Прислопскій згадувал, же цілий тот процес од дозволіня суду до продажы был проведений без повідомління членів бурси¹⁵¹.

О. Полянскій писал по роках, же ціна, за котру продано бурсу была рівновартістю єдного пуделка патычок¹⁵². Справа єданк не цілком так выглядала. В жолтни 1921 р., 150 кільометрів на північний схід чверт жыта коштувала 3 000 п.м. Проблем был в тым, же ціны барз скоро підносили ся. Перед продажом бурси, в січні 1920 р. чверт жыта продавала ся за 250-300 п.м., а рік по ей продажы (груден 1922 р.) за чверт жыта треба было заплатити уж 8 000 п.м. В вересни 1923 р. ціна тота підскочыла аж до деси 75 000-85 000 п.м.¹⁵³! Отже не был то час добрый до продаваня будинків, але барз добрый до їх купуваня¹⁵⁴. В 1921 р. Руска Бурса коштувала місто Новый Санч деси 78 метрів жыта.

¹⁴⁸ Там же, с. 9-10.

¹⁴⁹ Там же, с. 14.

¹⁵⁰ *Шематизм Греко-Католицкого Духовенства Апостольської Адміністрації Лемковицини* 1936, с. 104.

¹⁵¹ R. Prysłowski, пр. цит., с. 16.

¹⁵² И. Ф. Лемкин, пр. цит., с. 64.

¹⁵³ J. Słomka, *Pamiętniki włościanina*, wyd. 2, Kraków [1929], с. 159-160, ту подане з http://www.linux.net.pl/~wkotwica/slomka/slomka-12.html#sec_12_12, доступ: 20.10.2020.

¹⁵⁴ Звертал уж на того увагу о. Прислопскій, котрый тіж писал, же в місце проданя цілого маєтку ліпше было фронтовий будинок (котрый для існуваня бурси не мал ниякого значення) розобрати і заробити грошы з продажы будовляных материялів. R. Prysłowski, пр. цит., с. 10.

В 1924 р. розпочато процес з містом Новий Санч о Руску Бурсу. Ведений был головні за грошы пересланы з Америки¹⁵⁵, а правником ведучым справу был др Кирил Черлунчакевич (1869-1950), котрый пізнійше выграл справу о горлицку бурсу. В першій інстанції справа была выграна, але місто Новий Санч розпочало новий процес на основі, згідні зо словами о. Прислопского, «рекуренції», котра подібно зводила ся до аргументу, же в Санчы не треба руской бурси, бо там неє Русинів. Місто Новий Санч мало тіж вперати ся при тым, што Лемкы то властиві... Полякы, од котрых ріжнят ся лем церковным обрядом і же Лемкам старчыт польских шкіл і польской культуры¹⁵⁶. Был то час, коли польскій уряд переходил од попераня лемківской культурной еманципациі до їх польонізації.

През єденадцет років мали місце три розправи в тій справі в Апеляційным Суді в Кракові і дві в Начальным Суді в Варшаві. 27 жолтня 1935 р. мало місце в Креници зобрания членів санчівской Руской Бурси, на котрым заряджено дале судовы справы провадити. На тоту ціль зобрано, головні по селах, 245 злотых. Четверта розправа в Апеляційным Суді мала мати місце 10 січня 1936 р., а за ньом мала іти третя розправа в Начальным Суді в Варшаві. Предсідательом Руской Бурси был дале о. Роман Прислопскій, а секретарьом Методий Трохановскій (1885-1947). Лемківска страна подавала вартіст бурси в тым часі на сто тисячи злотых¹⁵⁷.

О. Прислопскій писал, што справа была остаточні програна в 1937 р. Як ся здає, ходило йому о того, што товды виявило ся, што бурси не даст ся повернути Лемкам. Писал він єднак тіж, же ся Лемкы не лишыли з порожніма руками, бо (по заплачыню коштів процесу) остало ім ся іщы... 30 000 злотых. Было то 20 000 зложено в банку през місто Новий Санч, што о. Прислопскій называл сумом заплаченом за нерухоміст («уплаче-

¹⁵⁵ Грошы на санчівску бурсу зберано медже інчыма в місті Mayfield, Pa. в 1927 р. R. D. Custer, *The Influence of Clergy and Fraternal Organizations on the Development of Ethnonational Identity among Rusyn Immigrants to Pennsylvania*, в: B. Horbal, P. A. Krafcik, E. Rusinko, ред., *Carpatho-Rusyns and Their Neighbors. Essays in Honor of Paul Robert Magocsi*, Fairfax, Va. 2006, с. 90. На II конгресі Лемко-Союза (1933) бесідувано о школах і бурсах. Згадувано товды, што під польском владом «санчівска бурса была зрабована мѣстом Новий Санчѣ и тотѣ рабунокѣ признаний за правильный». J. Moklak, ред., *Protokoły zjazdów Łemko-Sojuzu 1931-1935*, Kraków 2016, с. 28.

¹⁵⁶ *Русская Бурса в Новомъ Санчи в польскихъ рукахъ*, «Карпато Русское Слово» 1937, ч. 60, с. 1.

¹⁵⁷ О. Р. Прислопскій, М. Трохановскій, *Жертвуйте на Бурсу!*, «Лемко» 1936, ч. 1, с. 4.

на сума за недвижимость») і 10 000 проценту з той суми¹⁵⁸. Чи були то гроши, котры заряд бурсы достал за свій забраний маєток? Пару років пізніше Віктор Гладик подібні описував справу, але подавав вартіст маєтку бурсы на 60 000 зл. Підкрислив він, што польскы власти выцінили тот маєток на лем 20 000 зл і власні тоту суму (додаючи 10 000 зл процентів) зложили в банку для заряду бурсы¹⁵⁹. 30 000 зл не было марном кількістю гроша¹⁶⁰. Не знаме, што з тима грошами зроблено. Як їх перед войном не выкорыстано, то в часі войны певно пропали, а по війні не было ся кому о них старати.

В колишній Рускій Бурсі початково находила ся Czytelnia Mieszczańska а пізніше Wytwórnia Przemysłowa Koła Towarzystwa Szkoły Ludowej ведена през Болеслава Барбацкого, в котрій працювали абсолювенткы основаной през него в 1926 р. школы (Szkoła Przemysłowa Żeńska). Під конец років 1920. властительом маєтку бурсы был Urzędniczy Związek Ekonomiczny, котрый вынанимал ей одділови, організації Polskie Towarzystwo Tatrzańskie Oddział «Beskid». За німецькой влады находил ся в колишній бурсі Miejski Komitet Opieki Społecznej, а пізнійше Polski Komitet Opiekuńczy. По війні находили ся там Punkt Opieki nad Matką i Dzieckiem i Kuchnia Powszechna (оба до 1949 р.)¹⁶¹.

Товариство Просвіта

Для скріплення українського руху під проводом Яворського і Лінінського основано в Санчы філію Товариства Просвіта (24 VIII 1902)¹⁶². На

¹⁵⁸ *Русская Бурса в Новомъ Санчи в Польскихъ Рукахъ*, с. 1.

¹⁵⁹ В. П. Гладик, *Короткій историчный очеркъ Лемковской Руси и русскихъ селъ в повѣтахъ ново-торгскомъ и ново-сандецкомъ*, с. 124, тіж на: http://rolandanderson.se/Pravda_Press/Kalendar1940/LemkoVillages.php, доступ: 20.10.2020.

¹⁶⁰ В 1937 р. 100 кільограмів жыта коштувало 23 злотых. 1 кільограм масла коштувал в Кракові 20 гроши, а кільограм бандур 10 гроши. *Mały rocznik statystyczny 1938*, Warszawa 1938, с. 231, 234. Перед самом войном за авто Fiat 508 треба было заплатити 5 400 зла 1 дуляра коштувал 5,20-5,30 зл.

¹⁶¹ L. Migrąła, *Ulica Jagiellońska w Nowym Sączu od końca XIX wieku do 1945 – mieszkańcy i zabudowa*, Nowy Sącz 2012, с. 74-75.

¹⁶² Членами основателями были: Петро Лінінський, Василь Яворський, Михайло Секунда надофіціал суду, Карло Бандрівський податковий надінспектор, Володимир Вітошинський шкільный інспектор, Павло Хорошак учитель, Олена Лінінська жена Петра, Агнета Секунда жена Михайла, др. Омелян Левицький, Франц Августинович урядник залізничный,

організаційну стрічу приїхала зо Львова делегация ведена през посла австрійского сойму і голову товариства, Юліяна Романчука (1842-1932). Санцівську філію основано «завдяки щирой помочи Центрального Выдѣлу Просвьіты»¹⁶³. Мала она закладати по селах чытальні, склепикы, громадскы пожычковы касы і сыпанці¹⁶⁴. в 1904 р. мала она 118 членів і вела українську бурсу. Коли Петро Лініньскій выїхал зо Санча під конець 1904 р., керівництво секції перенял Яворскій¹⁶⁵.

8 серпня 1906 р. приїхали до Санча члени наукової експедиції. Організувал ей др Федор Вовк (1847-1918), котрый запросил дра Зенона Кузеля (1882-1952) і дра Івана Раковського (1874-1949), а цілу тоту групу спонсорувала Етнографічна Комісія Наукового Товариства ім. Шевченка. В Санчы по нараді і засягнію інформації рішлы они переїхати цілу Лемковину вшыткыма важнійшыма пілперечныма долинами з заходу на схід. Вернули ся ішы до Санча для порядкування і высылкы зобранных материялів¹⁶⁶. При нагоді приїзду таких гости мали місце «багаточисельні збори» санцівской філії Товариства Просвіта з участю делегата Головного выділу, дра Івана Брика. Коментуючы тоты події 23 серпня 1906 р., «Діло» писало о роботі Просвіты в Санчы. Серед захоплія згадувано єднако тіж, што на зборах не было тых, для котрых они были

Тит Решетилевич секретар староства, Михайло Кубійович податковий урядник, Дионіз Улуцкій кондуктор, Григорій Кондра залізничый урядник, Михайло Голова залізничый урядник, Мартин Пелех, Станислав Орош бляхар в залізничых варштатах, Марія Зембова вдова по к.к. ротмайстрі, Осипа Бандрівска жена Карла, Анна Вітошинська жена Володимира, Степан Сорока учитель, Осин Потій учитель, Степан Филипович аптыкар, Юрій Ярош надлісничый, Іван Посипанко директор школы, І. Яворскій лісничый, Павло Кузьмич учитель, Калістрат Хорошак господар, Еміль Шведик учитель, Володимира Федорович жена священника, Михайлина Паньківска жена священника, Меланія Кохан жена лісничого, Василь Тиховскій скарбовый радник, Іван Кульчицкій емеритуваний учитель, Григорій Бобяк гімназияльний учитель, Василь Литчин жандарм, Олекса Миллянич учитель, Василь Михасевич урядник податковий. Ю. Тарнович, пр. цит., с. 226-227. Недатувана знимка членів Просвіты в Санчы находить ся на першій страні ч. 2 з 1938 р. «Нашого Лемка».

¹⁶³ *Вѣдзѣва до сынѡвъ и доньѡкъ святой Руси-Украины!*, «Свобода» 1903, ч. 17, с. 1. С. Шах, пр. цит., с. 291-293 дуже пізнійше фантазіювал, же было їх 50.

¹⁶⁴ *Вѣдзѣва до братѡвъ Лемкѡвъ*, «Свобода» 1903, ч. 40, с. 4.

¹⁶⁵ І. Дмитрів, пр. цит., с. 42.

¹⁶⁶ Члени експедиції на должше затримали ся в таких селах: Злоцке, Новавес, Ганчова, Гладышів, Маластів, Крампна, Граб, Поляны, Должыця, Лупків, де зобрали 150 докладных антропологічных описів, близко 400 фотографій, богату етнографічну збірку і дуже материялів до лінгвістыкы і етнографії. *Справозданє з етнографічної екскурзії*, «Хроніка Наукового Товариства імени Шевченка у Львові» 1906, ч. 28, с. 14-15.

організовані – лемківських газдів. «Незважаючи на труднощі, філія „Просвіти” згодом звітувала, що просвітянська праця перебуває в доброму стані. Влаштовано курси для неписьменних, філія успішно вела бурсу, побудувала церкву»¹⁶⁷.

Локальна Філія Товариства Просвіта «згуртувала коло читальні всю місцеву інтелігенцію і всіх місцевих робітників, що уладжували відчити й театральні вистави». Але на стрічы санчівской Філії Товариства Просвіта 15 серпня 1906 р. др Іван Брик бесідувал: «Мені дивно що на Зборах не заступлені ці, що для них призначена головно вся діяльність товариства „Просвіта” — саме: лемківські селяни». І одраз подал своє wytлумачыня той ситуації:

Якщо шукати за причиною цієї дуже прикрої й помітної появи, то не найдемо її в ширій і гарячій роботі новосандецької філії, але зовсім деінде. Ціла вина спадає на дооколичне лемківське духовенство, що в своїй засліпленій та безграничній короткозорості не тільки саме не просвідчує повіреного йому стада, а навпаки всілякими способами здержує Лемка від того світла, що розходитьсЯ з філії «Товариства». Низька клевета, кидання різних підозрінь, впоювання недовіря до ширих і безкорисних робітників – оце спосіб, яким у своїм егоїзмі гасять вони народнього духа і присіли камінь тої могили, в котрій поховали щастя, просвіту, національну свідомість лемківського населення й свою народню честь. Ця сторона діяльності Філії далеко ще не сповнена. За те широка й гаряча діяльність над освідомленням народньої ідеї в душах соток заточенців. За цю роботу, що вимагає великого накладу праці й щирої посвяти, складає бесідник (д-р Іван Брик) – першзавсе послові Василеві Яворському гарячу подяку і правдиве признание. Коли успіхи цієї примірної роботи не так великі, як належало би сподіватися – то таки не належить попадати в зневіру і тратити час на пустій і безкорисній словній суперечці з противниками. Противники знидіють у своїй бездільності і некультурности. Щира праця отворить очі Лемкові та виведе його на ясний шлях. Поступ і просвіта зітре з лиця землі людей, що в них погас в душі вогонь чуття та любови свого народу – а могутня філія народнього воскресення попливе по могилах тих трупів, вогнем просвіти і національної свідомости захопить й Лемківщину. На могилах цих трупів, стане з прапо-

¹⁶⁷ І. Красовський, *Діяльність «Просвіти» на Лемківщині*, «Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність» 2010, ч. 19, с. 323.

ром Батьківщини лемківське свідоме селянство і понесеться голосна пісня воскресення!¹⁶⁸.

В 1911 р. будинок Філії Просвіты в Санчы, де тіж находила ся бурса, мал мати вартіст 32 000¹⁶⁹. Праца Просвіты доціняна была през особы української оренатації. Зато чытаме о тым што:

Філія «Просвіты» в Новому Санчі передає вже з 3. жовтня 1912 р. свій звіт, що просвітянська праця йде вперед, та вдоволяючо. Улаштовує курси для неграмотних, веде бурсу і при допомозі філії вибудовано церкву. Вона робить, що лише може, ба навіть більше, як деякі, що мають кращі умовини праці. Тамошні Українці бажають заложити більший банк і жадають підмоги наших фінансових інституцій¹⁷⁰.

10 лютого 1912 р. санчівська Просвіта поставила драму Льва Лопатинського (1868-1914) *Свекруха* (1899). Акторами были Українці мешкаючы в місті. О публіці нич не знатя¹⁷¹. «Ціліст давала докази добре вишколеної режисерії, так що настрій цілого представлення був надзвичайно величавий і українська публіка забула, що жиє „на кресах”»¹⁷².

Деси під конец літа 1912 р. Просвіта в Санчы основала тіж оркестру на дванадцет інструментів, котру оддала керувати Товариству Боян. Покликане оно было до жытя 31 грудня 1911 р. і розвивало ся завдякы «щирим заходам» Василя Яворського¹⁷³. В змінений повоєнній політичній ситуації Яворскій прибувал ратувати санчівське українство, в тым чыслі Просвіту. 25 грудня 1920 р. писал він лист до Українців в Америці:

¹⁶⁸ Ю. Тарнович, пр. цит., с. 227-228.

¹⁶⁹ *Ілюстрований народний календар Товариства Просвіта за звичайний рік 1911*, Львів 1911, с. 213.

¹⁷⁰ Ю. Тарнович, пр. цит., с. 232.

¹⁷¹ Рік пізнійше приїхала до Санча українська театральна група. О проведених там двох тыжнях член той групи споминал так: «У Новім Санчі найняв Сірецький салю в домі залізничників. Саля тісна, препогана, сцена непридатна, плитонька, а публіки знікуди взяти. Там мучилися ми й цих кілька неділь, що там перебули, це була правдива загибель театральної бригади. Матеріяльних доходів ніяких; ледви найконечніші кошти покривалися». С. Чарнецький, *Моя мандрівка з Мельпоменою (Спогади)*, в: того же *Історія українського театру в Галичині. Нариси, статті, матеріали, світлини*, Львів 2014, с. 364.

¹⁷² Др. Д., *Листи до редакції Підгірського Дзвона. III. Новий-Санч, «Підгірський дзвін» 1912, ч. 3, с. 3.*

¹⁷³ *Філія Товариства Просвіти, «Підгірський дзвін» 1912, ч. 16, с. 3.*

В тяжку хвилю удається до Вас о негайну поміч виділ філії Товариства «Просвіти» в Новім Санчі, в Галичині. Наше Товариство, котре свого часу з трудом набуло хату на культурно-просвітний осередок, побудувало церковцю яко релігійну та національну підпору на наших окраїнах; з трудом удержувало бурсу для школьної молоді; несло серед найтяжших хвиль українського народу матеріальну поміч інтернованим, комфінованим, сиротам, вдовам, позбавленим заробітку вигнанцям, — найшлося нині над берегом руїни¹⁷⁴.

Не знаме ци товды даяка поміч пришла. Зо смертю Яворского (1926) підупала тіж санчівска Просвіта. В 1927 р. потверджала тото ей люстрація, в котрій згадано, што санчівска філія «має за собою світлі моменти, має теж хвилини деякого застою». Початком марца 1929 р. мали мати місце загальны зборы санчівской Просвіты з цілю выбраня нового заряду і делегатів на з'їзд Просвіты во Львові¹⁷⁵. В половині 1936 р. згадувано, што вшиткы читальні Просвіты в Санчівщині (отже тіж тота в Санчы) были розвязаны (през польскы власти?)¹⁷⁶. В 1937 р., коли «Наш Лемко» згадувал 35 річницю основаня Просвіты в Санчы, не барз мал што писати о ей сучасній діяльности. Згадувала адже тота газета такой лем в минулым часі, што:

Салі «Просвіти» були все гамірні — йшло життя: то проби хорів відбувались, то виставок; інші знову часописи переглядали, або на балачку заходили. Український аматорський гурток при «Просвіті» тішився тоді великим поводженням навіть серед чужинців. Ще до нині залишився традиційний *Миколаївський вечір*¹⁷⁷.

¹⁷⁴ *Українська бурса з Нового Санча просить о поміч*, «Свобода» 1921, ч. 16, с. 1.

¹⁷⁵ *Оповідки: Надзвичайні Загальні Збори Філії Просвіти в Новому Санчі*, «Діло» 1929, ч. 49, с. 6.

¹⁷⁶ *Загальні Збори Т-ва «Просвіта»*, «Діло» 1937, ч. 129, с. 5. В 1935 р. згадувано, што санчівске староство одшмарило 14 прошынь о основаня читален Просвіти. *Чи так мусить бути?*, «Діло» 1935, ч. 28, с. 3.

¹⁷⁷ *Допис Стій на сторожі* з ч. 24, с. 3 перепечатали О. Маслей і В. Пилипович в *Двоптижневик «Наш Лемко» 1934-1939 років. Вибрана публіцистика*, Gorlice 2004, с. 97-99.

Лемківскій Банк

Іщы в 1915 р. подавано в пресі інформацію о тым, як то єден Лемко з Андриївкы працювал долги роки в Америці, посылал домів тяжко зароблены грошы, котры триманы были дома і по його повороті стратили свою вартіст. Писано тіж о тым, як то триманы по кутах паперьовы грошы пообгрызали мышы¹⁷⁸.

Братя Лемки! уважайте: ми оснували теперь нове а дуже важне для васъ Товариство «Банкъ лемковскій въ Новомъ Санчи» – се значить Касу для 160.000 Лемкѡвъ спѡльну [...]. Бували часы, коли то батьки нашй ховали дукаты, таляры, цванцигеры... по скриняхъ, або зъ горцемъ закопували въ землю, укривали пѡдъ стрѣхою... а кѡлько то гроша готового пліснѣ ще нинѣ по скарбонахъ церковныхъ тай не приносить жадного проценту. Часы тий минули и не вернутъ ся нѣколи. Нинѣ настали часы блискавичныхъ поїздѡвъ, телеграфѡвъ... нинѣ сами розповѣдаете собѣ о далекѡй Америці такъ, якъ о сусѣднѡмъ селѣ. Народу прибуває зъ кождымъ днемъ, а землицѣ не прибуває, а до того стає она зъ кождымъ рокомъ меньше плодородною. Теперь грѣшитъ той, хто узбираній «пѣнязѣ» ховає до скринѣ; теперь заощаджений грѡшъ належить вѡддати до ретельной, безпечной каси напроцентъ¹⁷⁹.

Банкъ Лемкѡвскій покликано до жытя на основі ухвалы Окружного Суду в Новым Санчы з дня 5 серпня 1903 р. і вписано його до реєстру товариств як Firm. 114|3. Вписове было 2 короны, а членскій уділ вызначеный был на 20 корон, котры были опроцентуваны і лишали ся власністю вплачаючого. Уділ тот мож было сплатати ратами. Зложены в банку грошы зарабатяли 5% дивіденды, а pożyczку банк давал на 6 1/2% (на вексель на 7%). Банк отвореный был каждого дня окрем неділь і рускых свят. Находил ся він при улици Матейка чысло 887 а вхід был з подвірця¹⁸⁰.

¹⁷⁸ *Жертви темноты*, «Свобода» 1915, ч. 16, с. 5.

¹⁷⁹ *Вѡдозва до братѡвъ Лемкѡвъ*, с. 4.

¹⁸⁰ Там же, с. 4.

6. Джерело: Х. Бибель, *Лемківський Банк*, «Ватра» 2010, ч. 3, с. 13

Надзώρα Рада складала ся з

Василь Яворський, совѣтникъ скарбовый и посолъ до Рады державной, яко предсѣдатель.

О. Иванъ Париловичъ, совѣтникъ консист. и парохъ въ Злоцѣмъ, яко мѣстопредсѣдатель.

О. Захарій Лехицький, катихитъ гїмназіяльний въ Новѣмъ Санчи.

Володимиръ Витошинський, инспекторъ шкѣльний въ Грибовѣ.

Квиринъ Витвицький, управитель школи въ Мушинѣ.

Димитрій Жиличъ, пенсіон. вахмайстеръ жанд. и властитель реальности въ Камянѣй.

Тит Решетиловичъ, урядникъ староства въ Горлицяхъ.

Михайло Кубѣйовичъ, урядникъ скарбовый въ Новѣмъ Санчи.

Данько Трохановський, членъ Рады повітової и властитель реальности въ Полянахъ.

Заступники Директорѣвъ:

Петро Витошинський, урядникъ почтовый и властитель реальности въ Новѣмъ Санчи.

Василь Михасевичъ, урядникъ скарбовый въ Новѣмъ Санчи.

Григорій Кондра, урядникъ залізничий въ Новѣмъ Санчи.

Комісія ревізійна:

Стефанъ Леонтовичъ, урядникъ скарбовый въ Новѣмъ Санчи.

Евгеній Шепаровичъ, урядникъ податковий въ Лімановѣй.

Теодоръ Волошинъ, урядникъ скарбовый въ Новѣмъ Санчи¹⁸¹.

¹⁸¹ Там же, с. 4.

Діяльність той фінансової інституції не могла стояти без пов'язання з етнічним справом. Уж в 1903 р. польська газета писала, же: «Jako najpotężniejszy taran do rozbicia wpływu Starorusinów pomiędzy Łemkami, obmyślili Ukraińcy i właśnie wprowadzili w życie w Nowym Sączu — instytucję kredytową pod nazwą „Bank Łemkiwski”»¹⁸². В 1904 р. польська газета писала:

«Lemkiwski Bank» udziela taniego kredytu włościanom ruskim z powiatów: nowosądeckiego, gorlickiego, grybowskiego i nowotarskiego, konwertuje ich długi, zaciągnięte ongi w instytucjach finansowych polskich i wycofuje oszczędności ruskie złożone w tych instytucjach¹⁸³.

7 грудня 1904 р. писано з Розділя:

Якъ звістно новосандецки Русины засновали такъ зв. «Лемківскій Банкъ». Институція тая розвиваєсь гарно, и дай Боже, щоби наши Лемки перебуваючи въ Америцѣ зрозумѣли єѣ вартість. Тому то братя Лемки, если хочете заощаджений грѣшъ въ певнѣмъ мѣсци складати, то складайте его въ «Лемківскѣмъ Банку», бо если тамъ зложите, то черезъ се покажете, що справдѣ вы добрыми Русинами¹⁸⁴.

В лютым 1904 р. банк мал 24 364 корони обороту, а вкладу з початком того місяця было 16 771 корон¹⁸⁵. За цілий рік 1904 Лемківскій Банк мал річного обороту 319 000 корон¹⁸⁶. Далє ведено акцію пропагування його діяльності. 11 серпня 1904 р. на першій страні американської «Свободи» напечатано редакційний заклик, де писало ся:

Отворений «Лемківскій Банкъ» въ Галичині приймає грошѣ вѣдъ Русинѣвъ, походячихъ зъ Галичины, а перебуваючихъ въ Америцѣ, на 5 процентъ вѣдъ сотки. Іваранція певна! Банкъ зѣставъ оснований въ ціли запобіженя вызискови галицкихъ селянѣвъ черезъ жидѣвъ и лихварѣвъ. Въ жаднѣмъ американскѣмъ банку не достанете 5 процентъ! Длятого засилайте

¹⁸² *Sprawy ruskie*, с. 1.

¹⁸³ *Przejezdny, Listy z kraju. Nowy Sącz w październiku (kwestya ruska)*, с. 9.

¹⁸⁴ А. Пижъ, *Зъ Лемківщини*, «Свобода» 1905, ч. 52, с. 2.

¹⁸⁵ *Лемківскій банкъ в Новѣм Санчи*, «Свобода» 1904, ч. 14, с. 7.

¹⁸⁶ *Лист зі Старого краю. Лемківський Банк в Новім Санчи*, «Свобода» 1907, ч. 33, с. 4.

и вкладайте свои ошадности тамъ! Банкъ уділяє пожички на реальности (гипотеку)¹⁸⁷.

В 1905 р. Андрій Шеремета (1871-1946) зашмарил акторську діяльність і приїхав до Санча, де остал урядником Лемківського Банку¹⁸⁸.

23 серпня 1906 р. львівське «Słowo Polskie» напечатало письмо з Санча, в котрым подавало ся, што:

Przywódca Rusinów poseł do Rady Państwa Bazyli Jaworski, wystawił na realności swej przy ulicy Jagiellońskiej piętrowy budynek, celem umieszczenia biur «Lemkiwskoho Banku». Ogromny napis siny na żółtem tle daje z daleka znać, iż tu placówka ruska. Ostrzegamy naszych włościan i obywateli, aby w tym banku kapitałów nie składali, ani nie pożyczali, bo popadną w zależność polityczną od Rusinów... no i «Diło» wystąpić może wtedy z artykułem wstępnym o «ucisku ruskich kapitałów przez polską hakatę»¹⁸⁹.

7 листопада 1906 р. того-же «Słowo Polskie» додавало, же «Ten bank, to nie bank dla łemków [sic! – Б. Г.] ruskich, ale bank przeciw i na Polaków»¹⁹⁰. Лем в першій половині 1907 р. Лемківський Банк мал 1 027 000 корон обороту і думано, же до кінця рока буде мал веце як два милийоны обороту¹⁹¹. Перед войном Лемківський Банк мал власный маєток, што вартал до 200 000 корон. Членьскы вклады перевышшали 900 000 корон, а оборотовый капітал переходил 7 милийонів корон¹⁹². Бізнес ведено не лем на Лемковині, але тіж в інчых частях Галиції¹⁹³. Перше десять років

¹⁸⁷ Читайте Братя Русины Американьски, «Свобода» 1904, ч. 32, с. 1.

¹⁸⁸ Пізнійше писано, што «брак його на українській сцені давався так відчувати, що при важніших виставах – призивано п. Шеремету – на гастролі, так що контакт з театром завжди існував. Зрештою п. Шеремета і в Новому Санчі не дармував; організував там аматорські вистави, чим причинявся до оживлення культурно-освітнього руху на Лемківщині», Рецензії і замітки: Андрій Шеремета, «Театральне мистецтво» 1920, ч. 7/8, с. 17.

¹⁸⁹ H.d., *Listy z kraju. Nowy Sącz w sierpniu*, «Słowo Polskie» 1906, ч. 378 (wydanie poranne), с. 1-2. В Росії інакше постерігано українську діяльність в Санчы, барз ей критикуючы. А. С., *Изъ Лемковской Руси*, с. 1932-1933.

¹⁹⁰ H.-d., *Listy z kraju. Nowy Sącz*, с. 3.

¹⁹¹ Лист зі Старого краю. Лемківський Банк в Новім Санчи, с. 4.

¹⁹² Дирекция, Лемківський Банк в Новім Санчи, «Підгірський Дзвін» 1912, ч. 19, с. 3.

¹⁹³ І. Докторук, Як стелився мені життєвий шлях, <http://zarichchya.org.ua/articles/8/49>, до-ступ: 20.10.2020 писал: «Третій гімназист Прокоп, син війта Прокопа Клим'юка, покинув гімназію, не зкінчивши 4-ої класи. Батько взяв його з собою до роботи в нафтовому промислі в Бориславі. Але батько десь в 1909 р. попав в судовий процес з одною з нафтових

7. Рекляма в середині передньої окладинки в «Календар для Американських Русинів на рік 1911»

діяльності банку описано в ряді рапортів, яких на жаль не повело мі ся
 найти¹⁹⁴.

Штонайменше од 1915 р. Лемківський Банк змінив назву на «Лемків-
 ський Союз», а на урядовій печатці написано мал: «Łemkiwskyj sojuz
 przedtem Łemkiwskyj bank w Nowym Sączu – spółka wzajemnego kredytu
 z ograniczoną poręką».

компаній, взяв позичку в „Лемківському Банку” в Новому Санчі на кошти процесу, але
 захворів тифом і помер у Львові, де точився процес. Жінка Прокопа (батька) на пові-
 домлення про смерть мужа, приїхала до Львова, показано їй тільки могилу її чоловіка.
 Маєток Клим'юка в Заріччі пішов на сплату довгів».

¹⁹⁴ Звіт Дирекції Спілки Взаємного кредиту «Лемківський Банк» стоваришеня заробкового
 з обмеженою порукою в Новім Санчі з діяльності і рахунків за рік 1903-1909, Новий Санч
 1905 [?], 68 с.; Справозданє і замкненє рахунків спілки взаємного кредиту «Лемківський
 Банк» зареєстрованої з обмеженою порукою в Новім Санчі за VII. рік адміністраційний
 (1910) предложені Загальним Зборам дня 15-го н.с. цвітня 1911 р., Новий Санч 1911; Спра-
 возданє і замкненє рахунків спілки взаємного кредиту «Лемківський Банк» зареєстрованої
 з обмеженою порукою в Новім Санчі за VIII. Рік адміністраційний (1911) предложені За-
 гальним Зборам дня 15-го н.с. цвітня 1912 р., Новий Санч 1912; Справозданє і замкненє
 рахунків спілки взаємного кредиту «Лемківський Банк» зареєстрованої з обмеженою пору-
 кою в Новім Санчі за IX. Рік адміністраційний (1912) предложені Загальним Зборам дня
 15-го н.с. цвітня 1913 р., Новий Санч 1913.

Українська Бурса¹⁹⁵

То власні Просвіта была офіційні основательом Української Бурси. Отворено ей 1 вересня 1902 р. в вынанятій хыжы. О. Полянський писал (повтаряли то тіж інчы авторы), же за ціле ей утримання платити мал Яворський, але дознаеме ся тіж, што 20 000 корон з маєтку кардинала Сильвестра Сембратовича пішло на бурсу¹⁹⁶. Під конец шкільного рока 1902/1903 Українська Бурса мала 19 «школяровъ»¹⁹⁷. До кінца 1903 р. зобрано в Америці \$179.73 на Українську Бурсу в Санчы, а грошы посила-но з різних місц до о. Н. Струтинского (Olyphant, Pa.)¹⁹⁸.

Од 5 червца 1904 р. українська бурса мала власный будинок, де нахо-дила ся тіж канцелярия Просвіты, салі на різны імпрезы і мешканя для священника, котрый был тіж управительом бурси¹⁹⁹. Будинок находил ся при улици Кунегунды і подібно коштувал 40 000 корон²⁰⁰. Штонай-менше од шкільного рока 1904/1905 префектом Української Бурси был о. Захарій Лехицький/ Zacharyasz Lechicki (1874-1933). Може быти, же за-ряд бурси перенял він уж в 1902 р., коли остал грекокатолицкым катехе-том в ц.к. Высшій Гімназії в Санчы²⁰¹. Там тіж вчыл руского языка, што товды был предметом «względnie-obowiązkowym». О. Лехицький вчыл його по дві години на тыжден в клясах IV-VII згідні з заряджынём Кра-йовой Шкільной Рады з 31 серпня 1903 р.²⁰².

В 1904/1905 році в Українській Бурсі мешкало 41 учеників (список по-дано долов). Четверо з них нич не платило, а решта платила од 8 до 20

¹⁹⁵ Подібні як перша бурса, тота тіж згадана была ріжними назвами (Українсько-руська, ім. Шевченка ітп.). Ту зову ей Українськом Бурсом.

¹⁹⁶ *Dla ruskich burs*, «Kurjer Lwowski» 1902, ч. 122, с. 3. Грошы тоты были частю 72 000 ко-рон зо спадку по кардиналі, котры выпроцесувал з державного скарбу др Федак. Дода-вано тіж, што: «Do miejsc bezpłatnych w tej bursie będą mieli pierwszeństwo w braku innych kandydatów biedni krewniaczy zapisodawcy».

¹⁹⁷ *Вѣдѣзѣ до сынѣвъ и донѣокѣ святои Руси-Украины!*, с. 1. С. Шах, пр. цит., с. 291-293 дуже пізнійше фантазиювал, же было їх 50.

¹⁹⁸ *На крестинах...*, «Свобода» 1903, ч. 49, с. 6. В Shamokin, Pa. жертвували: Н. Кулянда, Д. Кулянда, С. Пелячикъ, Д. Хруть, А. Вислоцький, С. Жукъ, Ю. Вишньовскій і М. Адамякъ.

¹⁹⁹ *Стій на сторожі. 35-літній Ювілей існування Філії та Читальні Просвіти в Новому Сан-чі*, «Наш Лемко» 1937, ч. 24, с. 3.

²⁰⁰ *Przejezdny, Listy z kraju. Nowy Sącz w październiku (kwestya ruska)*, с. 9.

²⁰¹ D. Błażejowski, пр. цит., с. 745. О. Полянський писал, же был він «Українцьом але члове-ком тактовным», И. Ф. Лемкин, пр. цит., с. 64.

²⁰² *Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazjum Wyższego...* 1905, с. 27, 36, 67.

корон на місяць²⁰³. Утримання єдного бурсака коштувало пересічні 17 корон на місяць. Бурса, маюча на місці 25 членів, а вшитких разом 97, мала за 10 місяці 6 460 корон доходу і тільки само выдавала²⁰⁴.

1. Степан Баюс (Маластів), виїхал до Америки.
2. Иван Босецкій (Кристинополь [тепер Червоноград, Львівська область?]).
3. Антон Васько (окале?).
4. Володимир Витвицкій (Мушына).
5. Антон Вшолек (Ропиця Руска, 18---1955), судя в Ліску.
6. Михайло Гуряньскій (Липиця Долішня, [Рогатинскій район, Івано-Франківської області?]).
7. Иван Гривна (Маластів, вм. перед 1932), урядник Лемківського Банку в Санчы.
8. Роман Грєняк (Брунары Выжні).
9. Роман Гурко (Маластів), православный священник.
10. Теофіль Гурко (Маластів), учитель в Самбірщыні.
11. Григорий Заморака (Вишнів [Любомльскій район, Волинської області?]).
12. Евген Зощук (Новый Санч).
13. Маріян Каштанюк (Крениця), офіцир австрийской армії, згынул на сербским фронті в часі I світової війны.
14. Трифон Каштанюк (Крениця).
15. Теодор Кащак (Ропиця Руска).
16. Михал Ковальчык (Гладышів), (грекокатолицкій?) священник на Лемковині.
17. Павло Ковальчык (Гладышів), русофільської орієнтації, одышол з Росіянами на схід в 1915 р., вмер в Ростові над Доном.
18. Петро Ковальчык (Гладышів), виїхал до Америки.
19. Иван Колодрубєць (Комарно, [Городецкій район, Львівської області?]).
20. Володислав Коник (Бжеско [Brzesko?]).

²⁰³ Польскій автор писал, же лем част бурсаків была з Лемковини (векшіст зо східньої Галиції) і же бурсаки мешкали в бурсі «przeważnie bezpłatnie». *Przejezdny, Listy z kraju. Nowy Sącz w październiku (kwestya ruska)*, с. 9. Подібні в Росії подавано: «Чтобы заманить въ бурсу побольше лемковскихъ учениковъ, ихъ стали принимать бесплатно; таковыя (числомъ 19) находились въ полной зависимости отъ украинофильской администраціи бурсы и представляли собою весьма удобный и податливый матеріалъ для вни́дренія въ нихъ украинофильскихъ идей». А. С., *Изъ Лемковской Руси*, с. 1932.

²⁰⁴ *Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazyum Wyższego...* 1905, с. 74.

21. Остап Копцюх (Подгородец, [?]).
22. Степан Кохан (Берест).
23. Іван Лещинський (Бобрка, [Перемышлянський район, Львівська область?]).
24. Олекса Лис (Пільзно [Pilzno?]).
25. Йосиф Лотоцький (Тартаків, [Сокальський район, Львівської області?]).
26. Михайло Митіяш (Шляхтова).
27. Гнат Павлик (Панкна).
28. Володимир Ревакович (Живець [Żywiec?]).
29. Іван Решетило (Угнів, [Сокальський район, Львівської області?]).
30. Тимко Ромах (Лучинці, [Рогатинський район, Івано-Франківської області?]).
31. Василь Русинко (Ропиця Руска), пізнійший старшина Української Армії.
32. Йосиф Русинко (Маластів).
33. Григорій Сембрат (Боднарка), учитель в Регетові.
34. Іван Сембрат (Боднарка), дальша доля невідома.
35. Тарас Сембрат (Боднарка, 1894-1915), загинув під Перемисльом.
36. Данило Смарж (Боднарка), старшина Української Галицької Армії, по війні вернувся на Лемковину.
37. Василь Сокач (Боднарка).
38. Симеон Тарасевич (Ростока Велика).
39. Адам Хыляк, (Милик), син (котрого?) священника з санчівського повіту.
40. Володимир Хыляк (Милик), син (котрого?) священника з санчівського повіту.
41. Осиф Хыляк (Милик), син (котрого?) священника з санчівського повіту.

Кус інчий список для того самого рока подав колишній бурсак скриваючийся під ініціалами о. П. К. в дописі писаним близько 30 років пізніше «*ku pokrzerpieniu serc*»²⁰⁵. Не подаючи декотрих бурсаків зі списку поданого горі (спеціальні тих не походять з Лемковини) додавав він до нього 21 бурсаків (в тым 20 Лемків), котры певно мешкали там пізніше (як то прикладово видно з дат народжыня братів Ѓижа, Ѓг-

²⁰⁵ Список з короткыма біографічныма інформаціями поданий през о. П. К. в дописі: *Причинки до історії розвою українства на Лемківщині*, «Свобода» 1932, ч. 85, с. 3, доповнив Б. Г.

натия Галушки і Михала Федорка, котры зачынали гімназію в Санчы, але вшиткы кінчыли в Горлицях). Окрем того было іщы пару бурсаків з ґрибівського повіту, але они подібно не скінчыли студий.

1. Василь Бодак (короснянщина), дальша доля неznана.
2. Іван Высовскій (Маластів), дальша доля неznана.
3. Юрко Высовскій (Маластів), дальша доля неznана.
4. Петро Газдайка (Красна), сотник Української Галицької Армії, по війні мешкал в місті Брно.
5. Володимир Ґижа (Высова, 1898-1917), згынул на війні.
6. Іван Ґижа (Высова, 1896-19--), адукал во Львові, секретар Товариства Опіки над Інвалідами.
7. Мирон (Марко?) Ґижа (Высова), учитель на Лемковині.
8. Іван Ґулик (короснянщина), дальша доля неznана.
9. Ігнатий Галушка (Ґладышів, 1897-1966), грекокатолицькій священник на Лемковині і в Америці.
10. Омелян Гривна (Маластів), учитель в Ґладышові.
11. Володимир Гурко (Маластів), дальша доля неznана.
12. Маріян Джуґан, з новосанчівського повіту, вчыл ся пізнійше в учительській семінарії.
13. Омелян Джуґан, з новосанчівського повіту, професор гімназії во Львові.
14. Антін Каштанюк (Крениця, 18---1947), грекокатолицькій священник во Львові.
15. Володимир Кобані (Ґладышів, сын учителя Максима Кобанього), торговец в Ґладышові.
16. Кость Кобані (Ґладышів, сын учителя Максима Кобанього), старшына Української Армії, вмер на тиф в Винници.
17. Іван Кобані (Ґладышів, сын учителя Максима Кобанього), учитель коло Нового Санча.
18. Григорий Кобаса (Красна, 1893-1948), православный священник в Америці.
19. Дамян Крегель (Крениця, 1894-1976), православный священник в Америці, звязаний з Лемко-Союзом.
20. Степан Шалаш (Верхомля Велика, 1890-1943) грекокатолицькій священник, забитый през польску партизантку.
21. Михал Федорко (Ґладышів, 1896-1970), русофільской орієнтації, адукал, по війні мешкал в Чехословації.

О. П. К. додавал тіж, што 10 учеників «кинуло бурсу кацапску» і перешло до української і далі о тым, як то «правда і чесна робота взяла гору». Але подавал він тіж, што пару вихованків української бурси «скацапіло». Справа была адже дост скомплікована, особливі в початковим періоді існування обох бурс. В 1903 р. писано, же «не всѣ бурсаки зъ москвофільскои бурси будуть колись москофіями и не всѣ зъ украинскои будуть украинцями»²⁰⁶. В початкових роках існування бурс боролися они о бурсаків подібно приймаючи навет тих, што їх друга бурса прийняти не хотіла або вышмарила. О. Качмарчык писал:

Коли мы до бурси зъ причыны злого свѣдоцтва прийняти не хотѣли, то намъ грозили, що до украинской бурси Яворскій прійме и ми боячы ся що мало будемо мати бурсаковъ, принимали ихъ; такъ было и въ украинской бурсѣ – но теперъ выгнанныхъ нами непрійме уже Яворскій, якъ и выгнанныхъ Яворскимъ непринймаемо мы²⁰⁷.

Обі бурси рішили ся приймати лем вартістних учеників. «Неспособныхъ такъ зъ браку таланту якъ и пильности выключаеме, щобы некривдити родичей и бурсѣ неробыти ганьбы»²⁰⁸. Вихованок Української Бурси згадувал по роках, што жадано од бурсаків науки і пильности²⁰⁹.

Борба о бурсака мала тіж інчий вимір. Деси початком існування Української Бурси, др Андрій Чайковський (1857-1935) выбрал трьох визначних українських учеників гімназії в Бережанах (Остап Копцюх, Михайло Гурянський і Михайло Західний²¹⁰) і послав їх до гімназії в Санчи, жебы мешкали в Українській Бурсі і там зміцнили українське соспільство. Подібно о. Качмарчык, офіціал Іванишов і др Марков довели до вышмаріня Західного з гімназії. Його справа станула аж перед Крайовом Шкільном Радом, котра наказала назад його прийняти до гімназії²¹¹.

²⁰⁶ *Не дивуйте ся...*, «Свобода» 1903, ч. 40, с. 1.

²⁰⁷ Т. О. Качмарчык, *Изъ Лемковщины*, с. 1.

²⁰⁸ Там же.

²⁰⁹ П. Ковальчик, *Його забуто*, «Свобода» 1927, ч. 128, с. 3.

²¹⁰ Др Михайло Західний (1885-1937) пізнійший адукат, посол до першого польского сойму і громадскій діяч.

²¹¹ М. Західний, *Перша спроба сил*, «Діло» 1926, ч. 121, с. 3-4.

На початку шкільного рока 1906/1907 в Українській Бурсі мало мешкати 51 учеників, з чого 6 не платило нич а решта платила барз мало, «так, що Виділ [Просвіти – Б. Г.] доплачував місячно 249 К. (австрійських)»²¹². Не знаме докладні коли Українська Бурса достала фінансову поміч од Пожычковой Касы Поміч, што од 1895 р. істнувала в Теребовли²¹³. Початком 1907 р. духовный опікун Руского Народного Союзу в Америці, о. Стефан Макар (вм. 1916), што в тым часі был тіж грекокатолицкым парохом в Ансонії (де значуче чысло парохіян творили Лемкы, головні Бортняне) напечатал тото прошыня:

Маю до Вас, дорогі Братя, велику просьбу. Не буду довго говорити, чого я хочу, а скажу коротко. Річ у тім, що треба гроший для молодих, а бідних школярів — Лемків, котрі мешкають в рускій Бурсі в Новім Санчи. Ви знаєте, дорогі Братя, що такий школяр до роботи не піде, бо мусить ся учить, а тут грошенят дасть Бог а їсти хоче ся, убрати ся сьак так потреба. Батьки тих школярів самі нераз не мають того, що їм потреба на обігнане конечних видатків то і синам своїм помочи не можуть. Виходилоби, що най діти ідуть зі школи до своїх нянів і гарують тяжко враз з ними та, колиж бо шкода тих молоденьких талантів, котрі колись, вийшовши в люди, зможуть стати помочию і обороною для свого народу. А нам Русинам розумних, інтелігентних людей треба а тим більше потребує їх Лемківщина, над котрою нависла нужда і темнота. Ніхто з Вас, дорогі Братя, американські Русини, не збідніє, як скинете ся по пару центів на руску школьну молодіж в рускій Бурсі в Новім Санчи і в той спосіб огрієте тай накормите не одного жадного науки хлопчину²¹⁴.

В шкільным році 1908/1909 отворено в Санчы другу гімназію. Хоц вшыткы ей ученники (369) подали ся за Поляків, то і так о. Лехицкій вчыл там руского языка штыри години на тыжден, а вчыло ся його 22 учеників²¹⁵. В шкільным році 1909/1910 Українська Бурса мала 20 бурсаків²¹⁶. Володимир Кубійович, котрый од 1909 р. мешкал в Укараїнській

²¹² Ю. Тарнович, пр. цит., с. 227-228.

²¹³ І. Герета, *Теребовля: шлях через віки: історико-краєзнавчий нарис*, Львів 1997, с. 41.

²¹⁴ *Відозва до всіх Русинів в Америці*, «Свобода» 1907, ч. 3, с. 1.

²¹⁵ *I. Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazyum II. w Nowym Sączu za rok szkolny 1909*, 1909, с. 70, 79.

²¹⁶ *Sprawozdanie c.k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie galicyjskich szkół średnich w roku szkolnym 1909/1910*, с. 13.

Бурсі споминал: «серед наших бурсаків я розрізняв справжніх українців (імпортованих з Галичини, головне з Бережанщини) та лемків з довкілля» і додавал што в другій бурсі мешкало веце учеників і же то были самы Лемкы²¹⁷.

Місячна оплата за єдного бурсака выносила товды од 15 до 22 корон з тым, же трьох мешкало за дурно. Отже сімнадцятьох платило грошами і натуралиями. Не знатя, кільки бурсу коштувало утриманя бурсака. В інчых бурсах веденых през філії Товариства Просвіта бурсак платил менше або веце як його утриманя коштувало, але навет як платил веце, не старчало того на утриманя бурсы. Так, што бурсы глядали запоміг і жертв. В 1911 р. рапортувано, што Україньска Бурса в Санчы достала од Крайового Выділу 180-200 корон, од Лемківского Банку 1 500 корон і од місцевых Русинів 500 корон. Тота приватна допомога позитивні выріжняла ся медже попертьом, яке достали товды інчы бурсы під зарядом філії Товариства Просвіта. Хоц медже шістнадцатьома тьма бурсами санчівска належала до группы меншых бурс, то веце бурсаків приимано лем в таких місцевостях: Тернопіль (70), Станиславів (50), Золочів (50), Яворів (48) і Стрий (35). Спосеред єденадцетьох бурс філії Товариства Просвіта, што до котрых подано даты їх основаня, санчівска была друга найстарша (найстарша была в Комарні, 1901)²¹⁸.

В 1910 р. до Санча стягнуено Кирила Трильовского (1864-1941), котрый приіхал в першый ден польських різдвяных свят. Зо стациі одобрал його сам Василь Яворскій і завюл до Україньской Бурсы на політычну стрічу, де приіхали українскы учытеле з лемківських сел²¹⁹. Трильовскій был добрі знаным громадско-політычным діячом і од 1907 р. послом Рады Державы, адже австрийского парламенту.

В остатнім році своей працы в Санчы (1911) о. Лехицкій дале был префектом Україньской Бурсы і в ц.к. Высшій Гімназіі «uczył religii gr. kat. w kl. I-VIII, godzin 13, języka ruskiego w 4 oddziałach 8 godzin». В школі вчыло ся товды 47 Русинів²²⁰ (10% вшыткых учеників). Разом в санчівських гімназіях вчыло ся 51 Русинів²²¹. В 1912 р. префектом Укра-

²¹⁷ В. Кубійович, *Мені 70*, с. 11.

²¹⁸ *Ілюстрований народний календар Товариства Просвіта за звичайний рік 1911*, с. 212-213.

²¹⁹ *Новы ворогы Лемковицины*, «Лемко» 1911, ч. 3, с. 2.

²²⁰ *Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazyum I. Wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1911*, 1911, с. 30, 83.

²²¹ К. Krawczyk, *Ludność miasta Nowego Sącza w okresie autonomicznym (l. 1866-1914)*, с. 350.

інської Бурси остал парох Матієвой о. Онуфрий Гадзевич (1880-19--), котрый, так як його попередник в ц.к. Высшій Гімназії, «uczył religii gr. kat. w kl. I-VIII, godzin 13, języka ruskiego w 4 oddziałach 8 godzin». В школі вчыло ся товды 43 Русинів²²².

Володимир Кубійович, што вчыл ся в санчівській Высшій Гімназії, хоц называл о. Гадзевича енергічним человеком, не мал нич доброго до повіджыня на тему вчыня руской мовы.

На це навчання ходили всі українці (лекції відбували ся по полудні), але навчитися можна було мало. Вчили руську мову не фахівці-священники, навчання відбувалося на підставі підручника Барвінського, який був для нас заважкий і не цікавий. Я (і не лише я) вважав це навчання за марнування часу²²³.

Інчу критыку о. Гадзевича находиме в русофільській пресі, де не щаджено його, пишучы што: «В Новомъ Санчѣ есть такіи бандита-злодій въ реверендѣ, котрый в подлый способъ краде намъ русскы дѣти и насиліемъ перетягаты ихъ въ мазепинство»²²⁴.

В шкільным році 1912/1913 в Українській Бурсі мешкало «za opłatą skromną (10-20 koron miesięcznie)» 13 учеників (в тым 11, што вчыли ся в ц.к. Высшій Гімназії). Пятьох учеників не платило нич. Бурсом, котра «czerpie swoje fundusze z miesięcznych opłat wychowanków, subwencji towarzystw i dobrowolnych datków prywatnych osób» заряджал о. Онуфрий Гадзевич, котрый тіж вчыл в І гімназії грекокатолицкой релігії і руского языка²²⁵. В шкільным році 1913/1914 в Українсько-руській Бурсі мешкало «za opłatą skromną (20-40 koron miesięcznie)» лем 8 учеників (в тым 4, котры вчыли ся в ц.к. Высшій Гімназії). Бурсом дале заряджал о. Гадзевич²²⁶. Находила ся там мала бібліотека.

В першій половині шкільного рока 1916/1917 в Українській Бурсі мало быти лем 3 учеників з «с.к. Gimnazjum I Wyższego» (вшитых Руси-

²²² *Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazjum I. Wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1912, 1912, с. 63, 97.*

²²³ В. Кубійович, *Мені* 85, с. 10.

²²⁴ *Болякы Лемковицины, «Лемко»* 1913, ч. 38, с. 1.

²²⁵ *Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazjum I. Wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1913, 1913, с. 41, 91.* Руской бурсы ся не згадувало.

²²⁶ *Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazjum I. Wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1914, 1914, с. 93.*

нів було товды в школі лем 9)²²⁷. В часі войны в Санчы мешкал українській громадско-політичний діяч Іван Макух (1872-1946), котрый в своїх спогадах написал што в місті: «було трохи української інтелігенції – утікачів; ми все сходили ся в бурсі що її вибудувал посол Яворський, та тут обміркували й дискутували всякі справи»²²⁸. Неє ясным, ци Українська Бурса принимала в тым часі бурсаків і ци робила то по закінчюю войны. В українській пресі писало ся о тій бурсі так як бы она існувала. Прикладово в 1923 р. зберано в Америці на Українську Бурсу в Санчы. Акция тота была піднята в «місто вінця на могилу б. Розалії Каштанюкової». Такой початком мая посално до Львова 82 дуляры²²⁹. В 1927 р. Гр. Сембрат писал, што не вело ся їй добрі і «що ще рік, ще два і вона перестане існувати» і подавал він плян «піднесення бурси».

- 1) в Новім Санчі завязується постійний комітет збирання грошей на бурсу, яка повинна носити назву ім. Василя Яворського.
- 2) Комітет відшукає всіх бурсаків і наложить на них однорічний податок, плачений в місячних ратах.
- 3) Комітет видасть відозву до інтелігенції в повіті: ясельським, горлицьким, грибівським, ново-сандецьким, мушинським і ново-торжським із зазивом складати гроші і віктуали для бурси, а також присилати спосібних хлопців зпоміж селян до бурси.
- 4) Комітет визначить на кождий названий повіт одного члена до збирання датків на книжечку або бльочок²³⁰.

В серпни 1928 р. Обєднанне Українських Організацій в Америці передало \$100 на Українську Бурсу в Санчы²³¹. Не знатя коли Українська Бур-

²²⁷ *Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazjum I. Wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1916*, 1916, с. 47, 60. Заряджающий вчаснійше бурсом о. Гадзевич был войсковым капеляном і служыл в войску.

²²⁸ І. Макух, *На народній службі. Спогади*, Київ 2001, с. 171.

²²⁹ *В память Розалії Каштанюкової*, «Свобода» 1923, ч. 46, с. 1; ч. 47, с. 2; ч. 62, с. 2; ч. 112, с. 3. Жертвували: Дмитро Андрейко, Пилип Матлай, Петро Мартинюк, Омелян Коцко, Андрій Дацишин, Михайло Першин, П. Сокальчук, Володимир Галан, Степан Домбіцький, Петро Ковальчик, Семен Ядловський, Роман Слободян, Петро Маціовський, Антін Онисик, Йоснф Сілецький, Володимир Лотоцький, Омелян Ревюк, Василь Левчик, Степан Гладкий, Михайло Смакула, Володимир Кушнір, Данило Гоць, Степан Шимон, Константин Кирчів, Марія Кирчівна, Іван Павчак, Микола Янкович, Іван і Богдан Каштанюк.

²³⁰ Г. Сембрат, *За українську станицю. Ратуймо новосандецьку бурсу (Допис з Лемківщини)*, «Діло» 1927, ч. 196, с. 2.

²³¹ *Касовий звіт Обєднання*, «Свобода» 1928, ч. 216, с. 2.

са перестала існувати. Володимир Кубійович подал лем, же ей діяльніст по войні «завмерла»²³².

Общество ім. Качковского

15 XII 1903 р. мало місце в Санчы перше зобрання філії Общества ім. Качковского. При тій нагоді польска газета писала «Na cele i dążenia tego stowarzyszenia należałoby nam obecnie zwrócić baczniejszą uwagę, albowiem nie wolno nam być obojętnym z kim będziemy mieli w przyszłości do działania»²³³. Основаню філії Общества ім. Качковского предсідательювал о. Теофіль Качмарчык, а на старт записали ся до ней 32 особы²³⁴. Українській свідок тых подій споминал так:

Кацапство, що спало сном блаженних та чекало приходу «білого царя», мов жиди Мессії, заворушилося і взялося до роботи! Хоч ширило воно злі і гадючі ідеї – таки оснувало читальні Качковського, заохочувало нарід до читальні, газет і книжок. Читаючи ріжні газети і книжки, нарід вчився думати і розуміти життя та інтересуватися політикою²³⁵.

З часом головным центром діяльности Общества на західній Лемковині стала ся єднак Крениця²³⁶.

Церков

Початково санчівскы грекокатолики належали до парохії в Матієві і під конец XIX ст. мали лем тиху (без співу) службу божу в бічній каплиці римокатолицкого фарного костела в Санчы²³⁷. «Na msze te stawiają się Rusini

²³² В. Кубійович, *Мені* 85, с. 11.

²³³ *Owet lupo credis*, с. 3.

²³⁴ *Вѣсти зъ Галичины*, «Правда» 1904, ч. 33, с. 3.

²³⁵ П. Ковальчик, *Його забуто*, с. 3.

²³⁶ В липци 1911 р. печатано *Отзывъ*, «Лемко» 1911, ч. 15/16, с. 4, в котрым подавано список вшыткых місцевости підлігаючых Креницкій Філії Общества. Медже нима находил ся тіж Санч.

²³⁷ В. Кубійович, *Мені* 85, с. 8-9.

in corpore, od radcy aż do woźnego i kucharki»²³⁸. «Celem ułatwienia Łemkom praktyk religijnych umożliwiano im także, od czasu do czasu, odprawianie nabożeństwa w Wielkanoc w kościele św. Ducha oo. Jezuitów»²³⁹. Зато збираючи жертвы на бурсу думано тіж о збудуваню в місті церкви. Отец Качмарчык вірил, же «Коло церковцѣ будемо громадитись, потѣшатись, крѣпитись и хотѣ ляхами придавлени до карпацкихъ гѣръ, то не роздавлѣть насѣ вже теперѣ»²⁴⁰. Під koniec 1898 р. на церков назбераных было 618 злотых і 80 корон²⁴¹. Наукове Товариство ім. Шевченка во Львові напечатало одозву в справі попертя будовы церкви²⁴².

В 1902 р. Яворскій і Лїнинскій підняли справу грекокатолицької церкви в Санчы, на будову котрой куплено пляц при першій бурсі²⁴³ або, як пише інчий автор, виділено тот пляц з землі што належала до Руской Бурсы²⁴⁴. Перший плян цекрви зроблений през архітекта В. Негородного мал ся (кому?) несподабати. Зато дано зробити другій плян авторства архітекта Якова Рудницкого, докладаючи вшиткых старань, штобы заплянувати церков, яка достойні бы репрезентувала грекокатоликів²⁴⁵. До серпня 1903 р. на церков назберано 15 000 корон²⁴⁶. Церков мала подібно коштувати веце як 70 000 корон, а збудувана мала быти «z kapitałów uskładanych drogą składek, legatów i stałego opodatkowania»²⁴⁷. Такой в 1902 р. зачато при бурсі будувати церков, але до ей скінчынѣ николи не дішло.

Так як то было з поділом в бурсі, ріжні ся описує причины стриманя будовы. Симеон Пыж, котрый в бурсі мешкал, писал:

Церковъ начали будувати в том огороді коло бурсы. Вырыли пивницу, поставили фундаменты и вытягли мурѣ на пару метров, а потом так лишили, бо бракло грошей. Грошы мали придти из Америки от наших эмигрантов,

²³⁸ Przejedny, *Listy z kraju. Nowy Sącz w październiku (kwestya ruska)*, с. 9.

²³⁹ T. Aleksander, *Życie społeczne i przemiany kulturowe Nowego Sącza w latach 1890-1990*, Kraków 1993, с. 92.

²⁴⁰ О. Т. Качмарчикъ, *Голосъ з Лемківщини*, «Свобода» 1898, ч. 38, с. 2.

²⁴¹ *Вѣдѣзѣ о. Т. Качмарчика*, с. 2.

²⁴² *Die Sitzungen des Ausschusses der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften*, «Die Chronik der ukrainischen (ruthenischen) Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften» 1900, ч. 2, с. 15.

²⁴³ *Przewodnik po Nowym Sączu. Rok 1912*, Nowy Sącz 1911, с. 14 подавал, што мала она стояти «za parkiem Mickiewicza (ul. Jagiellońska)».

²⁴⁴ «Камениця-церковъ» в *Новѣм Санчѣ*, с. 1.

²⁴⁵ Там же, с. 1.

²⁴⁶ *Вѣдѣзѣ до братѣв Лемківъ*, с. 4.

²⁴⁷ Przejedny, *Listy z kraju. Nowy Sącz w październiku (kwestya ruska)*, с. 9.

но не пришли. А в своем краю не было уж людей, котры были бы готовы поддержати будову унияцкой церкви при русской бурсі²⁴⁸.

Інчу причину стриманя будовы подавал о. Ядловскій, котрый в 1930. роках писал, што «по причині ріжних інтриг, які повставали наслідком партійной боротьби між рускими а українцями, адміністраційні власти ставляли будові ріжні перешкоди, а наконець застановили будову під закидом, що фундаменти за слабо побудовані»²⁴⁹. Подібні справу по роках описувал о. Полянський, з тым же не писал він о нияких руско-українських інтригах, лем о тым, же адміністраційны власти робили ріжны перешкоди і такой заборонили дальшой будовы замітуючы їй того, же фундаменти были планні зроблені²⁵⁰.

По поділі Українці хтіли подібно переняти будову церкви на згаданим місци і постарали ся, штобы перемышльска Консистория звернула ся до Руской Бурсы о *wyekstabulowanie* то значыт выписаня землі під церков з маєтку Руской Бурсы, вписаня ей в маєток церкви і оддання будовы церкви Комітетови Будовы Церкви в Новым Санчы (в котрым Українці рядили). Заряд бурсы ся на того не згодил і пропонував, же *wyekstabulowanie* може быти зроблене аж по поставліню церкви, перед ей освячыньом²⁵¹. Не лем же до того не дішло, але тіж під натиском аміністраційных власти, істніючы уж елементи церкви треба было розобрати (подібно з огляду на конструкторны ганчы)²⁵².

Коли справа церкви при Рускій Бурсі была стримана і такой впа-ла, згаданы українськы діяче звернули ся до Дирекції Колеї в Кракові, жебы ім переказала новозбудований, іщы не пристроєный костел св. Ельжбеты на колонії в Санчы. Костел тот збудувала Дирекция Колеї для робітників і їх родин, котры на колонії мешкали. Хоц костел был за малый для мешкаючых там римокатоликів і не за барз знатя было, што з ним зробити, як лем явила ся ініціятыва перенятя його през менше чысленну групу грекокатоликів, то одраз пішла римокатолицка

²⁴⁸ Горлицкий бурсак, с. 71.

²⁴⁹ Шематизм Греко-Католицкого Духовенства Апостольскої Адміністрації Лемковини 1936, с. 104. В 1915 р. австрійскы власти переказали тот пляц Українцям (отже до того часу мусіл быти в руках русофілів), але по войні польскы власти мали терен сконфіскувати і переказати організації Dom Żołnierza. В. Кубійович, *Мені* 85, с. 11.

²⁵⁰ И. Ф. Лемкин, пр. цит., с. 65.

²⁵¹ «Камениця-церковь» в Новом Санчѣ, с. 1.

²⁵² D. Nowak, пр. цит., с. 30.

контракция, бо «zachciało się tym panom, utworzyć w staropolskim Sączu ognisko Rusinów Łemków»²⁵³. Яворскій і Ліниньскій пропонували, же переймут на себе утримання костела і обіцювали, же дале буде ся в ним правила латиньска служба божа для учеників. Дирекция Колеї казала порохувати Русинів на колонії (нарахувано їх лем 38 осіб²⁵⁴) і послала справу до тарновского римокатолицкого єпископа Леона Валенгы (1859-1933). Тот зас звідал ся провінцияла галицкой провінції Єзуїтів, Влодзімежа Ледухувского (1866-1942) ци бы Єзуїты не переняли заряду костела св. Ельжбеты. Обіцял при тым єпископ постарати ся в Дирекції Колеї о мешканя для Єзуїтів або о запомогу. Провінциял Ледухувскій згодил ся і формальну умову затверджену през Відень підписано в грудни 1903 р., а Єзуїты костел переняли в квітни наступного рока²⁵⁵. Товды, як ся здає, Українці вернули до пляну будовы церкви, котрый то плян так описувала польска газета: «Stanie ona ze swoją charakterystyczną bizantyjską kopułą frontem do najruchliwszej ulicy (Jagiellońskiej), a ponieważ kościoły nasze (farny i jezuicki) nie zwracają na siebie uwagi przechodnia [...] nada nowa cerkiew miastu charakter ruski»²⁵⁶.

4 серпня 1908 р. мало місце в Санчы зобрания членів Руской Бурсы. Жыво дискутувано справу будовы грекокатолицкой церкви при бурсі, котре то діло плянувано перепровадити без уділу Українців²⁵⁷. Лем же Українці справу церкви мали дальше попхану до переду. Ведений през них Комітет Будовы Церкви в Новым Санчы розослал 1 500 одозв о фінансове попєртя будовы церкви. Пішли они до Галиції, в тым і на лемківскы села, де тіж зберано жертвы. Одклик подібно не был великій. Сам Василь Яворскій мал подібно повісти, што половину жертв выдано на оплату печатаня одозв²⁵⁸.

Русофіле зо своей страны писали, што їх Українці випередили в справі церкви, же ім помогла Консистория в Перемышлі і же будували єй не для потреб релігійных, лем жебы поширяти українську пропаган-

²⁵³ S. Załęski, *Jezuici w Polsce*, т. 5, ч. 2: *Jezuici w Polsce porozbiorowej*, Kraków 1906, с. 1122.

²⁵⁴ В 1900 р. было в цілым місті 252 грекокатоликів, а в 1910 р. было їх 378. Magdalena Szczygieł, *Ludność Nowego Sącza w latach 1880-1910 na podstawie austriackich spisów powszechnych*, «Sandecko-spiśskie zošity/ Zeszyty sądecko-spiskie» 2011, ч. 6, с. 69.

²⁵⁵ S. Załęski, пр. цит., с. 1122-1123.

²⁵⁶ *Przejezdny, Listy z kraju. Nowy Sącz w październiku (kwestya ruska)*, с. 9.

²⁵⁷ *Русска Бурса въ Новомъ Санчи*, с. 1.

²⁵⁸ «Камениця-церковь» в Новѣм Санчѣ, с. 1.

ду серед Лемків²⁵⁹. Покликувано ся ту на допис/ одозву поміщену през згаданий комітет з газети «Діло» з 22 серпня (1911 р.), в котрій подібно написано, же церков буде тіж для пару соток лемківських рекрутів, котры каждого рока служат в Санчы.

Через них сподіємо ся виробити по селах Лемківщини съвідомі національні одиниці, котри-би поволи ставали би на дорозі мерзенній роботі наших змосковщених яничарів, що наче саранча обсіли цілу Лемківщину і експльовують її, вихіснюючи, нарочно в темноті держаних лемків; і тота Лемківщина мусить бути через нас і для нас уратована. Ось тому побудували ми церков²⁶⁰.

В 1911 р. за справом о. Захарого Лехицкого і за грошы Василя Яворского²⁶¹ перебудовано три комнаты будинку Просвіты при ул. Кунегунды 8 на церков²⁶². Проектувал ей містовий будівничий Нового Санча Зе-нон Ремі (1873-1924)²⁶³. Была то мала церков, котра мала лем 21 метрів долгости. В середині была шырока на 5, а висока на 6 метрів. Початково не мала она іконостасу, але плянувано перенести до ней іконостас зо старой церкви в Матієві. Церков посвячено і отворено 3 вересня 1911 р.²⁶⁴ або, згідні з інчом згадком, аж в 1912 р. «по довгих і тяжких перешкодах з боку москвофілів»²⁶⁵. Здає ся, же на посвячынн запрошено лем українських священників, в тым тых споза Лемковини. Співал хор зо Старого Самбора. Лемків подібно на посвячынню было мало²⁶⁶.

О. Гадзевич вернул по войні до Санча, де в 1924 р. (должше?) был катехетом в гімназії²⁶⁷. Початково санчівска церков была дочерном

²⁵⁹ Там же, с. 1.

²⁶⁰ Текст тот перепечатано в: «Камениця-церковь» в Новѣм Санчѣ, с. 1.

²⁶¹ За заслуги для Грекокатолической Церкви был він в 1924 р. одзначеный папским орденом *Pro Ecclesia et Pontifice*. Шематизм Греко-Католического Духовенства Апостольской Адміністрації Лемковщини 1936, с. 104-105.

²⁶² Там же, с. 104. Подавано, же будинок, в котрым находила ся церков, обтяженный был табулярным долгом 7 000-9 000 корон. «Камениця-церковь» в Новѣм Санчѣ, с. 1.

²⁶³ Плян його авторства зберігат ся в приватній колекції і зове ся *Plan na urządzenie kaplicy na gr. kat. LK przy ulicy św. Kingi przy bursie im. Szewczenki w Nowym Sączu*.

²⁶⁴ «Камениця-церковь» в Новѣм Санчѣ, с. 1.

²⁶⁵ Русин Українець з Н. Санча, *Листи до редакції Підгірського Дзвона*. III. Новий-Санч, «Підгірський дзвін» 1912, ч. 5, с. 2.

²⁶⁶ «Камениця-церковь» в Новѣм Санчѣ, с. 1.

²⁶⁷ D. Błażejovskyj, пр. цит., с. 646.

8. Плян греко-католицької церкви в Санчі.
Джерело: I. Styczyńska. *Cerkiew greckokatolicka p.w. Św. Mikołaja w Nowym Sączu*, «Almanach Sądecki» 2003, ч. 2, с. 64

9. Греко-католицька церква в Санчі.
Джерело: <https://twojsacz.pl>

10. Ул. св. Кунегунди з куполом церкви. Джерело: <https://twojsacz.pl>

церквом грекокатолицької парохії в Матієві. В 1927 р. створено з неї особну парохію, котра була частю Мушынського Деканату, а пізнійше Апостольської Адміністрації Лемковщини. Пастырську послугу вели

там о. Петро Білинський (1927-1929), о. Михал Кульчицький (1929-1933) і о. Ростислав Шумило (1933-1938). В 1936 р. записано, што «Богослуж. каплиця св. о. Николая, мур. і благосл. 1911, в добрім стані. Ч. д. гр. кат. 180. Прих. дім, мур., о 2 комн. і кухні, в добрім стані». Метрикальни книги проваджені були од 1911 р.²⁶⁸.

Польський автор Станіслав Станух (1931-2005), котрий мешкав і вчався в середніх школах в Санчы так споминав:

W cerkwi było znacznie ciekawiej niż w kościołach katolickich. Wchodząc tam z dziadkiem podziwiałem kolorowe ikony, przysłuchiwałem się mowie niby podobnej, ale różnej od naszej i zachwyciałem się pięknymi śpiewami. Chociaż powstała na początku XX wieku miała piękny ikonostas i polichromię. Na chórze wspaniale śpiewali na głosy mężczyźni, wydawano komunię pod dwiema postaciami. Wydawało mi się, że zgromadzeni tam modlili się głębiej i bardziej żarliwie, niż w naszym kolejowym kościele²⁶⁹.

Санчівської церкви уж давно неє і неє тіж згоды як ходит о того хто, коли і як ей знищыл. Першу коротку згадку о знищынню церкви подано в 1939 р. 5 вересня Німці підходили під Санч і коли рано наступного дня бомбардували они місто, трафити мали в церкву, котра згоріла²⁷⁰. Інча версія знищыння церкви пересуват тоту подію на початок 1945 р. Писано, што коли совітські войска підышли під Санч (17 I), зачали острілювати місто катюшами і трафити мали тіж в церкву²⁷¹. Інакше справу запам'ятав санчівський фотограф Генрик Росейнбергер:

Dokładnie zapamiętałem dzień unicestwienia cerkwi. To było 17 stycznia. Od rana trwało ostrzeliwanie miasta przez działa Armii Czerwonej, szycującej się do

²⁶⁸ Шематизм Греко-Католицького Духовенства Апостольської Адміністрації Лемковини 1936, с. 102-104.

²⁶⁹ Подаю за Ł. Połomski, *Rusini z Nowego Sącza – wspomnienie o zapomnianej mniejszości łemkowskiej*, «Gazeta Krakowska» 2017, 27 V, <http://plus.gazetakrakowska.pl/region/a/rusini-z-nowego-sacza-wspomnienie-o-zapomnianej-mniejszosci-lemkowskiej.12107366>, доступ: 20.10.2020.

²⁷⁰ Тото подано в книжці редагуваній през: I. Styczyńska, A. Totoń, *Nowy Sącz, Przewodnik po zabytkach*, Nowy Sącz 1994, текст тот подано тіж ту: <http://www.ux.uis.no/~romek/newysacz/nsdescript.htm>, доступ: 20.10.2020.

²⁷¹ Так споминала I. Styczyńska (1923-2007) (отже тот сама, котра редагувала выше згадану працю) в своїй іншій праці *Cerkiew greckokatolicka p.w. Św. Mikołaja w Nowym Sączu*, «Almanach Sądecki» 2003, ч. 2, с. 63, котрий то допис перепечатано тіж в: «Ватра» 2004, ч. 3, с. 7.

szturmu na Nowy Sącz. Katusze bombardowały Sącz od strony Świniarska, Biczyc, Wysokiego. Na terenie posesji niemieckiej rodziny Stuberów, przy ul. Grodzkiej, okupanci ustawili działka przeciwlotnicze. Wtem podleciał radziecki kukuruźnik i zrzucił trzy bomby: jedną na dziedziniec Stuberów, drugą pod moim domem, trzecią na cerkiew. Świątynia szybko spłonęła. Nikt jej nie ratował, bo ludzie schowali się w piwnicach, a ul. Kunegundy przemieszczały się w pośpiechu uchodzące ze Starego [sic!] Sącza niemieckie oddziały frontowe²⁷².

І так в пізнійшій дописі на тему санчівської церкви подано дві версії о знищенні в січні 1945 р.²⁷³. Ніяку з них однак не приймає група лемківських свідків тамтих часів. Згідні зі свідченням шестьох осіб²⁷⁴ санчівська церква не згоріла в січні 1945 р., але була знищена по війні. Хоч така їй доля не була бй протівставна доли декотрих церков в комуністичній Польщі, не згадано їй в інших працях.

Po wojnie nikt oczywiście nie myślał o jej odbudowaniu. Łemkowie zostali zmuszeni do opuszczenia Sądeckizny, a i nowy ład zaprowadzony w kraju nie stwarzał po temu dobrego klimatu. Cerkiew w Nowym Sączu jest więc dziś obecna w naszej świadomości wyłącznie na nielicznych amatorskich zdjęciach i równie niewielu widokówkach. Jako coś, co było częścią naszego miasta i co minęło: tak, jak minęli ludzie, którym służyła²⁷⁵.

Не знаме докладні што было в середині санчівської церкви окрем того, же «miała piękny ikonostas i polichromię»²⁷⁶. «W mojej pamięci zachował się widziany przez przeszkłone drzwi krztałt ikonostasu. Był zbliżony do

²⁷² (leś), *Stała tu cerkiew*, «Dziennik Polski» 2003, 19 I, <http://www.dziennikpolski24.pl/artukul/1783748,stała-tu-cerkiew,id,t.html>, доступ: 20.10.2020, повторене през J. Zaremba, *Życie i śmierć sądeckiej cerkwi*, Powiat nowosądecki. Portal promocyjny, 2005, 19 I, <http://www.sacz.pl/index.html?id=wiadomosci&nrwiad=25537>, доступ: 20.10.2020.

²⁷³ «Cerkiew została zniszczona pod koniec wojny, w styczniu 1945 roku. Według różnych źródeł w świątynię uderzył pocisk artyleryjski lub bomba zrzucona przez radziecki samolot. Dzieła zniszczenia dokonał pożar wywołany wybuchem». (jm), *Cerkiew pw. św. Mikołaja, Twój Sącz*, 2016, 26 I, <http://twojsacz.pl/cerkiew-pw-sw-mikolaja>, доступ: 20.10.2020.

²⁷⁴ Были то: Michał Juśków, Maria Bukowiecka, Lidia Mielnik, Włodzimierz Jurć (вшыткы з Санча), Wasył Sowa (Krynica) i Michał Kowalski (Gorzów Wielkoposki). *Od redakcji*, «Ватра» 2004, ч. 3, с. 6-7.

²⁷⁵ J. Zaremba, *Życie i śmierć sądeckiej cerkwi*.

²⁷⁶ (leś), *Stała tu cerkiew*.

istniejącego obecnie w cerkwi w Klimkówce koło Gorlic»²⁷⁷. В санчівськым Округовым Музею зберігат ся лем ківот (табернакулум) з санчівської церкви. Решта пропала.

Санчівську грекокатолицьку парохію оновлено в 1989 р. Першым ей парохом был о. Станіслав Муха (до 1996). В роках 1996-1999 вюл ей о. Мирон Михайлишин, а по ним пришол о. Іван Піпка. Богослужыня одправлят ся зимом в каплиці Отців Єзуїтів, а літом в церкви перенесеной з села Чорне до санчівського скансену.

Газета «Лемко»

Зачынаючы од сегомо чысла «Лемка», што вказало ся з датом 1 (14) квітня 1911 р., редакцію перенесено зо Львова до Санча до будинку Руской Бурсы (Jagiellońska 37). Редакция тлумачыла на першій страні того

11. Перша страна газети «Лемко» з 18 (31) I 1912 р.

²⁷⁷ I. Styczyńska, пр. цит., с. 67.

чысла, што од пачатку хтіла выдавати тоту газету в Санчы, але явили ся якісы трудности і мусіла она пачатково выходити во Львові. Тепер ёднако «удало ся тоты перешкоды, трудности усунути, и длятого перенесли мы издательство Лемка изъ Львова до Нового-Санча». Пачатково выдавцём і редактором был адукатскій кандидат в тым місті Александер Гассай (1879-19--). Од чысла 17/18 (10/23 IX 1911) редакцию перенял Ілия Гойняк (1880-1955) з Лоси, а Гассай далё был выдавцём. Спачатку газету печатано во Львові в печатни Ставропигійского Інституту, але з часом і печатаню перенесено до Санча од ч. 17/18 датуваного 10 (23) вересня 1911 р. (Drukarnia Józefa Kazimierza Jakubowskiego, Pijarska 15)²⁷⁸. Газета выходила товды два раз на місяц на штырьох странах. Ёдно чысло коштувало 10 галерів, а річна передплата 2 короны²⁷⁹. В першых шестьох місяцях істнування «Лемка» предпалачати мало, згідні з тым што подавала редкция, 1 300 осіб (160 в Америці)²⁸⁰. Подавано тіж, што до декотрых сел приходило по 20, 30 або і 40 примірників газеты, але до інчых лем два або три, або нич²⁸¹. Інакше справу предплатників виділа польска газета, котра подавала пізнійше: «Wiedzieliśmy poufnie, że prenumeratorów nie było 150, a gazetę bito w 2000 egzemplarzy i rozrzucano między lud»²⁸². Тото, што в 1911 р. печатано пару тисячи примірників і розмітувано їх по селах для пропагування газеты і в часі выборов, потверджала редкция «Лемка»²⁸³.

Початком 1912 р. газета стала ся тыжденником і подвоєно ёй розмір зо штырьох до осмох стран²⁸⁴. До того докладано ішчы осібно нумерований додаток «Сатира, гуморъ, забава». Під конец 1912 р. редкция і експедиция были далё в Санчы, але адміністрация газеты была уж в Ёрлицях. Деси початком 1913 р. перенесено такой вшытко до Ёрлиц, а редактором остал Димитрій Вислоцкій (1888-1968)²⁸⁵. В Санчы напечатано по-верх 70 ёй чысел.

²⁷⁸ B. Potoniec, *Prasa nowosądecka w latach 1891-1996. Katalog czasopism. Część 1: A-L*, «Almanach Sądecki» 1997, ч. 1, с. 90. Трудности звязаны з перенесіньом печатання до Санча редкция описала в *Отъ администрації газеты «Лемко»*, «Лемко» 1911, ч. 13/14, с. 5.

²⁷⁹ Річна передплата до Америки – 1 дуляр, Росії – 1 рубель, до Німеччыны – 3 маркы.

²⁸⁰ *Отъ издательства «Лемка»*, «Лемко» 1911, ч. 13/14, с. 1.

²⁸¹ *Така наша рада*, «Лемко» 1911, ч. 7, с. 3.

²⁸² *Moskalofile w Sądeczyźnie*, с. 2.

²⁸³ *Отъ издательства «Лемка»*, с. 1.

²⁸⁴ O. Duć-Fajfer, «*Łemko*» (1911-1914) – *czasopismo inicjujące okres nowoczesności w dziejach Łemkowszczyzny*, «Rocznik Ruskiej Bursy» 2011, с. 14.

²⁸⁵ Гойняк выіхал в 1913 р. до Америки, де остал редактором газеты *Свѣтъ* (The Russian Orthodox Catholic Mutual Aid Society).

Газета ставляла собі за ціль писати о справах громадских, просвітительных і економічных²⁸⁶. Заохочала она Лемків до зорганізуваної участі в выборах²⁸⁷, закладання молочарен²⁸⁸ і критичні односила ся до Українців і Поляків²⁸⁹. Згадувано очевидно о тым, што ся діяло в Санчы, в тым о поважных справах таких як бурсы і церков, але тіж подавано штоси до сміху як прикладово тот вершык незгаданого з імена автора (1912, ч. 28, додаток, с. 3).

Мисс Мери в Нов. Санчѣ

Мисс Мери зъ Нью-Йорку
До Санча прибыла.
Всѣ старокраевы
Звычаи забыла.

Выйшла до мѣста
Дашто купити.
Што ѣ цѣнили,
Стала платити.

Забыла небога,
Же треба торжитись,
Што ту безъ того
Не можна жити.

Роздала грошѣ,
Што зъ собовѣ мала,
И жити ѣ в Санчи
Охота устала.

God damn! No good
This old country

²⁸⁶ *Отъ Редакції, «Лемко»* 1911, ч. 7, с. 1. См. тіж на ряд дописів *Практичны рады для газдѣства, дома, здоровья.*

²⁸⁷ *Бермеса до выборной работы, «Лемко»* 1911, ч. 7, с. 1.

²⁸⁸ *Якъ вельки зыски може мати громада съ молочной спѣлки, «Лемко»* 1911, ч. 7, с. 2.

²⁸⁹ *Якъ люблять насѣ поляки, «Лемко»* 1911, ч. 11, с. 2.

Poor and foolish,
Every time hungry.

Такъ Мери злостно
До себе гварила
На другій день
Зъ Санча одбыла.

Гудъ бай!

Хоц редакция вірила в істніня стомилиіонового русского народа²⁹⁰, котрого частю мали тіж быти Лемкы, то єдночасно печатала газету «на лемковскомъ говорѣ» творячы в тот спосіб першый того рода періодык.

Газета «Підгірський дзвін»

На думку Юліяна Тарновича: «Найважнішою та найвищою точкою в розвитку [українського руху – Б. Г.] Новосандеччини був момент, як в Новому Санчі став виходити тижневик «Підгірський Дзвін»²⁹¹. Літом 1912 р. перенесено до Санча редакцію той української газети для Лемків, котра вчаснійше (од 28 I 1912 р.) печатала ся два раз на місяц в Саноці. Перенесіня газети тлумачено тым, што: «Підгірський Дзвін не користувався особливою популярністю у Сяноку, що створювало газеті матеріальні труднощі»²⁹². Додумувати ся можна, што видавці, котры зачали видаваня за власны грошы, глядали спонсора і присутніст Василя Яворского в Санчы была для них атракційна. В Санчы (Jagiellońska 270) редактором стал Євген Шепарович (котрый был тіж головным урядником Лемківського Банку²⁹³). Газета была тіж в місті друкувана (Drukarnia

²⁹⁰ *Просиме Вас порозуміти*, «Лемко» 1911, ч. 7, с. 2.

²⁹¹ Ю. Тарнович, пр. цит., с. 226.

²⁹² О. Дроздовська, *Українські часописи повітових міст Галичини (1865-1939 рр.)*, Львів 2001, с. 130-131.

²⁹³ К. Трильовський, *з мого життя*, с. 145. Не знатя, яку Шепарович мал освіту. Был він вчаснійше диригентом хору Снятинський Боян в місті Снятин. А. Королько, *Етномістєцьке життя українців Покуття наприкінці XIX-на початку XX ст.*, в: *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць*, т. 1, Чернівці 2013, с. 179.

Ч. 16.

Передплата на:
«Підгірський Дзвін»
 в Австро-Угорській
 на шість рр. 4 Кор.
 — на рік 1 —
 За границю:
 Де Ресні — шість 2 руб.
 — Австрії — 2 дол.
 — Швейцарії — 6 шв.
 Подорожні чеків 34 коп.
 Відплата:
 2 рубли на місяць, а ти
 6, 7 і 8. поштовими листами
 в Київській Стороні.

Новий Санч, дня 6. вересня 1912.

Річник I.

ІНСЕРАТИ
 на одну стор. п'ятихвиль
 зрост 30 коп., за кожний
 оголошення 30 коп.
 —
 Подорожні чеків на
 п'ять коп.
 Грошова на п'ять коп.
 —
 Адрес редакції:
НОВИЙ САНЧ
 уа. Рокитницька ч. 126.
 —
 Віддає:
 Клема Шенарюк.
 Накази на редакцію:
 Грошова на п'ять коп.

ДВОТІЖНЕВНИЙ ПОЛІТИЧНИЙ, ПРОСВІТНО-НАУКОВИЙ І ГОСПОДАРСЬКИЙ

Проч від народа
Юди Іскаріоти!

Наставать для нашего русского народа такая часа. Не только голод и жужжащие наші діти за валом море хлеба шукати — але до того нещастя прийшла ще одна естрафа біда, головата гідра — скіпка. Шкідливі російські буржуа агітатори чуть мік нарта на седа і хотять его змозжувати. А проби могають того дозволяє діло скоре зроби́ти — бунтувати і баламутити на́рта і казку́ю юм зашмидити свою правду́ю ві́ру і притати на шкідливу́ю, росією-право-сла́вну. Наві́ть грі́шні-руба́ха платати́ тому, хто ві́роче на́ сво́й ві́ри — Та́кі́ тими́ москво́вими́ агіта́торами́ по́ тілько́ ступи́ до́ля є́ди́на — про́ творі́ти́ не́сть на́рта, але́ на́вті́ слы́шати́ такі́ москво́вські́ за́ рубі́ змідку́ють сво́ю ві́ру і ві́ра́ють на́ сво́й ці́вни́, подобі́ а́ Ю́да Ісхари́отський здрати́ і прода́ Ісуса́ Хри́ста. Та́ко́ а́мри́кані́ на́вті́ ві́ри о́ Ю́рчані́на на́ Ломка́х мове́ на́ Владка́ Епіско́па Чехові́ча усуну́ти і ка́зку́ю а́ ві́ра́ють. І до́бре зроби́в Епіско́п, бо́ усуну́ти пі́ке на́вті́ Ісуса́ Хри́ста — нездо́ро́гий чо́лов треба́ віді́сти, до́би́ до́ткне́ не́ за́вну́ка.

За того часу цілком є московськими цуцики в своїх гніздах на нашого Єпископа — мов скажені шаришів і зі злости мало що не подурюють. Але ти руский народжений від себе тих московських же Юді Іскаріотів. Не бійся, напався сам. Церков не уніла, бо Ісус Христос каже в самі

ERNE ZADOROVICH

На чому будова ґрунту на війні з Японією.

[illegible]

Благотворно, що мадина длівольна сива Е
не переміла.

Народі — його буди слухати —
чи підкуплених московських агітаторів —
чи свого Епископа що є наслідником
апостола?!

Народ? Кого хочеш мати за голову
Царки — чи московського російського
Царя, чи єва. Отця папу римського — чи
є наслідником єва, Петра?

Так Иисус Христос установил головок Первую сла. Петра, а не мессианского Царя! Народ не продавал своей души мессианскому агитатору, так Юдам Искариотскому. Проч: с российскими агитаторами — Юдами Искариотскими! Проч: с российскими православными, проч: с мессиофильскими гадателями — як «Ломо», «Голиц» Народом — «Принципиальная Русь», бо они ширити нелюбь мѣх народом, они выдвирати смуту с сердца его празднуи міру и мѣшкати мессианскому. Народу — кидай яа себе иа гадети, соли не хочете затратити душу!

Народе в тебе є ще на стільки силно
ти власними силами прокопавши від
себе москофільських дурисвітів, бо в тебе
повалено русько серце і душа.

Чого хочуть Українці?

Варіанти руського народу, а між ними москвіфі, закликають Українцям, що вони запродали ся Полякам таї хочуть знаєсти руської нарід до глибо. Щоби отже доказати москвіфі, що вони говорять неправду і що вони не дуть ртєвий нарід в промьст а де України

розповідає о тям. — І гуляти до гімалайського джунглі
остатя при шматок, а тут гайда аж до міст величезних
а Ніагара величезних. А гімалаї тут значить
далеко дороза. І саж на колійний парок, і десь проїхав
— прости: — тай ма невір ко би ма на місця
не далеко Ерудія в містечку Буряков. Має са
тут застали да його, дим тут якогось чим траф
фен, де не було німаго. Шко розу буду ждати
— міду саж. Тут я не дивно любі ма і десь проїхав.

Прет суду грануки! Не тужи бо ми не
рејит — ја м' верувам. Од каков страна
ми неч не гварам, неж на тамов страна! — зар
роскојскиот век, гворил не те! Мислам — не
материца! гварет! Пастов! ја став — ја сугам
Чело однес. шавница! Те сповиш павана па
рванова! Ухад! ја черу — ја сејаш реба
закар! — ја претковно до миде и твј мислам
физика. Памови! — гваро! на мавку на мови
— дурете ми зати — дурете ми — ја нду
нику Росковина помагати ја Дамкован. Там
миде поиди — ја гварет до мене, тог неч ми
показати ми ја Вовр. — Пайдов хад! се миде

Гварите куме Кузма, жо ва не разумил
той московской бедди, а от і похтарите то минито
так добрі што до нас москале беддували. Е —

Смислено — той може рушат в мига — иде —

розкажимо Нам, дорогі Брати Лежик, чого хочуть ті Українці, тай чого вони бачають для свого народу.

[illegible]

Не годен, як нам' знайдеться нашого народ-
 шаста його до другого народу, не шукає
 добра на чужину його, бо там добра не знайдемо.
 Любим нашу рідну землю, хотіли бати усього
 любим наш русский народ і просвітаємо вісності
 його так вісності, зробі з його використати мігу
 чого змогли, зробім він добра як до гарулю
 любим йому не бралося ні різними, ні купці,
 промисловці, ні селянцями, ні урядовцями, са-
 мо, зробі той русский народ наш як і добробуту
 те, маю по, зробі добра собі.

Ось, того квітня ті народонці, або Українці і тим самим вони вийшли над другими, бо ми любимо вони над всім світі руський народ і в квітні вони переробляють того народу ані в Польщі ані в Москві.

«Ху! а! Прислушайся до какара! Там — звать — зо! зо! зонон... залю ми! ми! сміх — гарет!» — Ну немо тебе кака! гварді математику! Іно виче догварділа, лін шот і тачин не розуїш шот тача. А кака... не кака... ривати не ку! Боюні! Іно гварді... — какаш! не какаєш ти! а ка! на сміє! діло — на віку! а Давало! а какаш! осясам до міна, а онк не ося! «Дурак з умістача! Та! Та! Амір! а! а гварді! бо шот зрозуміа! Та! чачо! діло! пламача! А! шот во!» — а ітанк ми! муїтати! політ! робор, ач дошала! на зомко! — і веремі! а! літати! ка! та! ліне! ач гварді! акара! ка! на! літ! діло! до «какара!... Перед ти! добора! до мого! сайтанка! діло! а кака!».

А нам се кои не разамтаа, што се во мно-
году. Од колежно, киде на мене никто ! пазад
не повожне, а гев на дурѣцко патизатид кид
обидана. Жалм на добрав опутуиш ! сав ам с
в кутку в нѣ нмореи тай павчу — што павчу

(Name given)

Józefa Kazimierza Jakubowskiego, Pijarska 15) і виходила на штырьох сторонах. Єдно чысло коштувало 10 гелерів, а річна передплата 4 корони²⁹⁴. Вшиткого вышло в Санчы 7 чысел (рік 1, нр 15-21) а по чыслі, котре вышло 21 листопада 1912 р., газета перестала виходити з браку чытатели²⁹⁵. Газета подавала короткы локальны і медженародны інфмації. Дуже увагы газета посвячала борбі з русофільством і спеціальній критыці газеты «Лемко», котра, як ся згадувало, в тым часі тіж виходила в Санчы.

Підсумування

Початкова соспільно-культурна а тіж політычна діяльність Русинів в Санчы, хоц розбита на два обозы, была постерігана в польскых кругах як барз удана. В 1906 р. польска газета писала так:

Rusini rozwijają tu istotnie niestrudzoną i mrówczą działalność na każdym kroku, aby w niedalekiej przyszłości zażądać w Sączu: ruskich paralelek w szkołach, ruskiego krzesła w Radzie miejskiej i t. d. i t. d. Wystawili 2 bursy, do których naściągali dzieci ze wschodniej Galicyi (przeszło 80), mają «czytalicję», «Proświtę» i inne towarzystwa; idą wszyscy murem na «kresach», a mają grosz gotowy na wszystko, albowiem na rzecz burs i cerkwi w «Nowym Sączu» płyną pieniądze z całej niemal Galicyi, Bukowiny, nawet z «Ukrainy». Tutejsze społeczeństwo patrzy na to z apatyą, co więcej nawet z pewną sympatyą, a pewien «uświadomiony» kupiec polski nakłada i sprzedaje w swym handlu widokówki «cerkwy» i «burs narodnych w Nowym Sączu» na korzyść komitetu budowy odnośnych twierdz ruskich. Jak z pod ziemi mnożą się w Sączu sklepy i firmy rzemieślnicze ruskie, na razie pod polskim szyldem. Oto wzór, jak my powinniśmy działać w Galicyi wschodniej i wogóle w terytoryach o większości narodowej ruskiej²⁹⁶.

²⁹⁴ Річна передплата до Америки – 2 дуляры, Росії – 3 рублі, до Німеччыны – 6 марок. О. Дроздовська, пр. цит., с. 129-131.

²⁹⁵ К. В. Шевченко, *Славянская Атлантида. Карпатская Русь и Русины в XIX-первой половине XX вв.*, Москва 2010, с. 309.

²⁹⁶ Н.д., *Listy z kraju. Nowy Sącz w sierpniu*, с. 1-2. В Росії барз критичні постерігано українську діяльність в Санчы. А. С., *Изъ Лемковской Руси*, с. 1932-1933.

Як видно з того допису, руска активніст в Санчы не перешкаджала части польских мешканців міста, але не подабала ся інчим. Тото незадовоління переносити ся тіж мало на акції скеруваны проти Русинам.

W okresie rozkwitu obydwie bursy ruskie miały na utrzymaniu ponad 100 wychowanków, gdy tymczasem polska bursa zaledwie 30. Fakt ten wzbudził niezadowolnienie wśród części społeczeństwa polskiego. Z tego powodu rozpoczęło się w Nowym Sączu prześladowanie uczniów obydwu burs. Dyskryminowani porzucali szkołę lub przenosili się do gimnazjów w innych miejscowościach, przeważnie do Jasła i Sanoka²⁹⁷.

Головну ролю в тым переслідуваню одограти мал директор гімназії в роках 1892-1912 Станіслав Жепіньскі (1861-1944), о котрым писало ся, же «dbał o wychowanie młodzieży w duchu patriotycznym – polskim»²⁹⁸ і професор географії і історії Блажей Гавор-Славомирскі, «Назвиско послідного записане чорними буквами в душі тогдашного сандецкого бурсака»²⁹⁹. Згадати ту єднак треба тіж того, што споминал Володимир Кубійович, котрый писал, же «Ніяких труднощей з причини моєї національності, яку я завжди і всюди підкреслював, я [в Санчы – Б. Г.] не мав»³⁰⁰.

Українська діяльніст в місті аж до часу першої світової войны операла ся о малу групу люди. Початком 1914 р. до Санча приїхала українська група театральна, котра скорше выступувала в Кракові і їхала дале на схід до Самбора, даючи выступы в Горлицях і Коросні. Член той групи, Степан Чарнецький (1881-1944) писал, што по выступі в Санчы мал місце веселый, маланковий вечер «на якому зібралася нечисленна громада новосянчинських українців на чолі з Василем Яворським»³⁰¹.

Українську діяльніст на Лемковині не барз доціняно во Львові, де прикладово «Руслан» в дописі *Слідами православія* (11 VII 1914) подал, што:

²⁹⁷ P. Mikołajczyk, пр. цит., с. 130.

²⁹⁸ J. Rzońca, Stanisław Rzepiński (1861-1944) – «neohumanista» sądecki, «Rocznik Sądecki» 1999, р. 27, с. 251. См. тіж: G. First, Stanisław Rzepiński (1861-1944) jako twórca gabinetu archeologicznego w I Gimnazjum w Nowym Sączu, «Meander» 2006, ч. 1/2, с. 131-144.

²⁹⁹ Шематизм Греко-Католицкого Духовенства Апостольскої Адміністрації Лемковщини 1936, с. 103.

³⁰⁰ В. Кубійович, *Мені* 70, с. 11.

³⁰¹ М. Нечиталюк, *Цінний документ до біографії Андрія Чайковського*, с. 224. Сам Яворскій знаний был з того, што співал (тенор) і бесідувано о ним, же был «веселый і рухливый». Н. Мориквас, *Меланхолія Степана Чарнецького*, Львів 2005, с. 208.

Вправді повстала при тов. «Просьвіта» у Львові комісія для справ Лемківщини, але її діяльність обмежує ся на висиланю видавництв до наших людей на Лемківщині. А що наших людей там небогато, тому та ціла робота — мимо доброї волі — не приносить значнійших успіхів. Час найвищий зрозуміти, що на Лемківщині потреба живих людей, живого слова і з посвятою виконуваної праці на місци. Так, там треба на місци діяльних ідеалістів, але при тім людей такту, військової орієнтації і незломного характеру. Треба — і то як найскорше — наших адвокатів в Сяноці, Новім Санчи, Риманові, Горлицях і Яслі. Рівночасно треба там лікарів, добре ведених українських бурс і власних позичкових кас. На Лемківщину годі пригадувати собі лише підчас виборів і падькати над тим, що там виходять в посли рясні русофіли. «Народний Комітет», коли хоче стати осередком справдішної народної організації і муравлиної, буденної, важкої праці, повинен був давно перенести велику пайку своїх заходів саме на zagrożену Лемківщину. [...] Очевидно, що ті всі наші люди, які сидять постійно на Лемківщині повинні промощувати шлях до просьвічення Лемків, а коли ціла суспільність займе ся сею запущеною окраїною, можуть стати дуже помічними робітниками і помічниками³⁰².

Дуже векше попертя до часу першої світової війны мали серед Лемків староруско і русофільско орентуваны організації, але їх лідери і прихильники барз потерпіли протягом войны.

По войні Українці думали 1 листопада 1918 р. переняти контролю над 10 полком піхоты, котрый стоял в Санчы. Єднак Полякы дознали ся о тым і інтернували 800 вояків і 35 офіцирів³⁰³. Пару дни пізнійше польске Товариство Народовой Обороны в Новым Санчы, піднимаючи справу організуваня локальної адміністрації (3-5 XI 1918 р.) в виді 60-особовой Народовой Рады, постановило признати в ній пят місц для репрезентантів лемківських сел. Чынено так, виходячы зо заложыня, же кед Лемкы заселяют в тым повіті 40 місцевости, то повинни они мати своє представительство в Раді, жебы не была она «jakіś kadłubowym сіałem». Лемкы єднак пропозиції той не прийняли і створили свою адміністрацію знану як Руска Народна Республика Лемків. Істория того політычного твору закінчыла ся в Санчы процесом проти лемківськым

³⁰² Допис перепечатаный є тіж на страні Zbruc, <http://zbruc.eu/node/24524>, доступ: 20.10.2020.

³⁰³ О. Кузьма, *Листопадові дні 1918 р.*, Нью Йорк 1960, с. 233-234.

лідерам. Вшыткых їх 10 червця 1921 р. уневиннено як тых, што сполняли волю свойого народу³⁰⁴.

По войні Лемкы бороли ся о поворот Руской Бурсы, але своейо со-спільно-культурной діяльности в Санчы не вели. Свій головный осередок створили в роках 1930. на лемківській землі в Крениці, де діял Лемко Союз і де печатано газету «Лемко»³⁰⁵. Володимир Кубійович, котрый мешкал в Санчы перед I світовом войном і там ходил до гімназії, писал што:

По войні, за польської влади, українська діяльність у Санчі знову зменшилася. Не було постійного українського священика, зачмерла бурса, помер Василь Яворський. Не діяла також «русская» бурса, а ділянка, на якій лишилися фундаменти церкви і яку 1915 року австрійська влада передала українцям, була за Польщі сконфіскувана і передана організації «Дом Жолнежа»³⁰⁶.

Інтересуючим є згадати, што – хоц хвалил він Василя Яворського за розрушання руского (українського) жытя в Санчы – думал, же його плян створіня в Санчы українського осередка для Лемковини не повюл ся і же повести ся не міг. Єдном з причин мало быти того, же Санч был одтятий од Лемковини. Підкрислял він тіж, же в Санчы не вчено в гімназії по рускы, але в інчых языках і же то мало быти тяжке для лемківських студентів. Додавал він тіж, што «життя в досить примітивних (обох!) бурсах не підносило їх культурного рівня. В тот спосіб експеримент радника Яворського не вдався»³⁰⁷.

В українських середовисках єднак прибувано вернути до ідеї створіня українсько осередка для Лемковини в Санчы. І так прикладово 27 квітня 1926 р. Михайло Галущинський wystупил перед львівськыма членами товариства Просвіта з выкладом *Наші обов'язки у відношенню до Лемківщини*, в котрым пропонував територію Лемковини умовні поділити на дві часті. В східній часті центром мал быти Санок, а в західній власні Новый Санч³⁰⁸. Але пізнійше переважні чути было лем наріканя і згадки

³⁰⁴ B. Horbał, *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921*, Wrocław 1997. З нагоды 100 річниці Республіки присвячено їй ряд дописів в «Річнику Руской Бурсы» на 2018 рік.

³⁰⁵ Лем першы два чысла «Лемка» в 1934 р. напечатано в Санчы. B. Potoniec, пр. цит., с. 13.

³⁰⁶ В. Кубійович, *Мені* 85, с. 11.

³⁰⁷ В. Кубійович, *Мені* 85, с. 9-11, 14.

³⁰⁸ А. В. Прокіп, *Праця Михайла Галущинського над розвитком українських осередків Лемківщини, Надсяння, Холмищини та Підляшшя*, в: Ювілейний збірник на пошану Степана

о давнійших досягненнях. Вихованок Української Бурси писав в 1927 р., же «Вся работа Яворського і других молодих робітників запропастилася! Лемка забуто! І де-ж ці українські ученики! Де-ж ці діти совітника Яворського, виховані в його бурсах?»³⁰⁹. В 1934 р. др Степан Баран раз іще припоминав заслуги Яворського, котрий «з Нового Санча зробив український бастион і котрому у цій великій праці національного відродження помагав [...] нечисленний гурток української інтелігенції»³¹⁰. В 1936 р. Юліян Тарнович писав:

По давній історичній традиції осередню точку задержав Новий Санч; однак праці не виконує, бо не має до того відповідних людей і потрібного знання. Як довго радник Василь Яворський був здоровий і місцева громада була велика, так довго Новий Санч все мав за собою велику притягаючу силу. Сьогодні Новосандецька Громада вже дуже мала; церква і бурса [? – Б. Г.] – це все, чим живе місцева громада³¹¹.

В часі другої світової війни Санч був містом повітовим, де урядувал *Kreishauptmann*. В місті працювало дуже Українців в прокуратурі і суді, во в'язниці, в уряді праці. Адукатську практику в Санчы вюл Сергій Сембратович (1910-1963)³¹². В будинку польського шкільного інспекторату в Санчы німецькі влади створили *Kreisschulrates*, отже Повітову Шкільну Раду і осібно інспекторати для польського і українського шкільництва. Український інспекторат був під проводом Романа Левицького, колишнього професора гімназії Рідної Школи. Одтале рушыла українізація шкіл в лемківських селах на Сандеччині. Во вшитких лемківських селах існували українські школи, з тым же 14 шкіл мало по єдному учителю, 20 по двох, 3 по трьох і в трьох місцевостях існували більші школи³¹³. Санч єднак не долго тішыл ся своїм значыньом. Уж в марци 1940 р. подавано же:

Геля = Вісник Львівської комерційної академії. Серія – гуманітарні науки, вип. 10, Львів 2011, с. 332-333.

³⁰⁹ П. Ковальчик, *Його забуто*, с. 3.

³¹⁰ С. Баран, *Maxima Cura*, «Діло» 1934, ч. 307, с. 1-2.

³¹¹ Ю. Тарнович, пр. цит., с. 239.

³¹² R. K. Tabaszewski, *Adwokaci Nowego Sącza do 1945*, с. 84.

³¹³ Я. Наддністрянський, *Школи, дошкіля й дитячі садки в повіті Новий Санч*, «Краківські вісті» 1940, 14 XI, тіж в Інтернеті: <https://zbruc.eu/node/44046>, доступ: 20.10.2020.

Від коли українським повітовим осередком стала Криниця, Новий Санч обмежився скромно з ролі вогнища українського життя за Польщі — до делегатури, що має й сьогодні почесну й важливу роль: гуртувати українців, розпорошених по польських місцевостях, як: Старий Санч, Ліманова, Грибів і т. д. Українська колонія в Новому Санчі споєна міцно духово довкруги української церкви. [...] Все зорганізоване українське життя скупчується сьогодні в Українському Освітньому Товаристві, що засноване недавно на місці філії «Просвіти», що має вже свою скромну історію й добру традицію. [...] головним чином завдяки новому прововоді; всю працю очолює начальник вязниці Ярослав Пришляк. [...] Крім циклю рефератів, звичайних і святочних сходин членів, Новий Санч брав активну участь у всіх окружних імпрезах у Криниці зі своїм гарним хором, під орудою інсп. Р. Левицького, та дав і в себе низку імпрез³¹⁴.

Перед приходом Совітської Армії українськи діяче повтікали на захід. По виселінях Лемків Санч не мал кому служити на Лемковині. Під кінець 1947 р. проведено акцію зберання з лемківських церков на західній Лемковині ікон і інших вартістних предметів, котри придбал Округовий Музей в Санчі³¹⁵. Тот сам музей ма найвекшу збірку (близко тисяч) прац Никифора Дровняка. В 1984 р. музей зорганізувал выставу посвячену Лемкам³¹⁶, а в 2002 р. вказувал лемківське традиційне обличчя³¹⁷. Санчівській Етнографічний Парк поділений є на штыри секторы, з котрых еден посвячений є Лемкам³¹⁸. Сут там штыри загорода з будинками і церков з села Чорне (зб. 1789)³¹⁹. Місто Новый Санч є спілвыдавцьом

³¹⁴ Ярд., *Українське життя в Новому Санчі. Криниччина*, «Краківські вісті» 1941, 5 III.

³¹⁵ H. Pieńkowska, *Ikony sądeckie XVII-XVIII wieku (ze zbiorów Muzeum w Nowym Sączu)*, «Rocznik Sądecki» 1971, p. 12, c. 573-618.

³¹⁶ A. Kroh, P. Trochanowski, ред., *Lemkowie: katalog wystawy*, Nowy Sącz 1984, c. 47; A. Zięba, *Wystawa Lemkowie, Nowy Sącz, 1984*, «Przegląd Polonijny» 1987, ч. 2, c. 101-105.

³¹⁷ M. Brylak-Zaluska, *Do cerkwi, do miasta, na tańce: tradycyjny strój Łemków – rusińskich górali karpackich*, Nowy Sącz 2002.

³¹⁸ M. Kroh, *Lemkowszczyzna w Sądeckim Parku Etnograficznym*, «Загорода» 1996, ч. [8-9], c. 7-9; M. Brylak-Zaluska, *Budownictwo i kultura materialna Zachodniej Lemkowszczyzny w Sądeckim Parku Etnograficznym*, в: A. Bartosz, ред., *Polska egzotyka w polskich muzeach*, Tarnów 2000, c. 169-175; M. Brylak-Zaluska, *Cofnąć czas: o kulturze zachodniej Lemkowszczyzny w Sądeckim Parku Etnograficznym*, «Zeszyty Sądecko-Spiskie» 2006, ч. 1, c. 97-101.

³¹⁹ W. Słowiński, *Cerkiew z Czarnego pod wezwaniem Św. Dymitra nareszcie bezpieczna w Sądeckim skansenie*, «Ватра» 2004, ч. 4, c. 12-13; тот же, *Cerkiew z Czarnego p.w. Świętego Dymitra w Sądeckim Parku Etnograficznym w Nowym Sączu* і M. T. Maszczak, *Cerkiew w Sądeckim Parku Etnograficznym przeniesiona ze wsi Czarne*, в: J. Gieźda, ред., *Zachodnioukraińska sztuka cer-*

наукового періоду «Rocznik Sądecki», в котрым дост регулярні згадує ся тіж Лемків. Само місто єднак не значыт уж для Лемків тільки, кілько значыло на зламі XIX і XX в.

Бібліографія

- А. С. 1904. «Изъ Лемковской Руси». *Прибавленія къ церковнымъ вѣдомостямъ*, ч. 47: 1930-1933.
- Азъ. 1903. «Положеніе и нужды Галицкой Руси». *Извѣстія Славянскаго благотворительнаго общества*, ч. 3: 35-51.
- Баран, Степан. 1934. «Махіма Суга». *Діло*, ч. 307: 1-2.
- Бачинський, Юліан. 1995. *Українська імміграція в Сполучених Штатах Америки*. Київ: ІНТЕЛ.
- «Бермеса до выборной работы». 1911. *Лемко*, ч. 7: 1.
- «Благодѣтель Лемковщины». 1911. *Лемко*, ч. 5: 1.
- «Болякы Лемковщины». 1913. *Лемко*, ч. 38: 1.
- «В память Розаліі Каштанюкової». 1923. *Свобода*, ч. 46: 1
- «Вѣдозна до братѣвъ Лемкѣвъ». 1903. *Свобода*, ч. 40: 4.
- «Вѣдозна до сынѣвъ и донѣвъ святой Руси-Украины!». 1903. *Свобода*, ч. 17: 1.
- «Вѣдозна о. Т. Качмарчика». 1898. *Свобода*, ч. 45: 2.
- «Вѣдозна до всѣх Русинѣвъ в Америцѣ». 1907. *Свобода*, ч. 3: 1.
- «Вѣсти з Лемковщины». 1916, 29 VIII. *Діло*.
- «Вѣсти зъ Галичины». 1904. *Правда*, ч. 33: 3
- «Вѣсти изъ старого краю». 1900. *Свобода*, ч. 13: 2.
- Герасименко, Сергей Юьевич. 2011. «Культурно-просвітницька діяльність Михайла Грушевського в Галичині (1894-1914 роки)». *Теорія та методика навчання та виховання*, ч. 28: 28-39.
- Гладик, Виктор П. 1940. «Короткій историчный очеркъ Лемковской Руси и русскихъ сель въ повѣтахъ ново-торгскомъ и ново-сандецкомъ». *Иллюстрированный русско-американский календарь 1940*. Доступ: 20.10.2020. http://rolandanderson.se/Pravda_Press/Kalendar1940/LemkoVillages.php.
- Гладилович, Степан. 2002. «Андрій Чайковський. На другу річницю смерті». В: *Андрій Чайковський-спогади, листи, дослідження*, т. 3. Ред. Богдан Якимович, Зоряна Грень, Олександр Седліар, 136-139. Львів: Міністерство освіти і науки України, Львівський національний університет ім. І. Франка, Наукова бібліотека, Наці-

- ональна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Наукова фундація А. Чайковського.
- Гончарук, Микола Лаврентійович і інч. упоряд., Гальченко, Сергій Анастасійович, Жулинський, Микола Григорович, Бурлака Галина Миколаївна і інч. ред. 1999. *Путівник по фондах відділу рукописів Інституту літератури*. Київ: Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України; Видавничий центр «Спадщина».
- Горбаль, Богдан. 2000. «Гавриіл Гнатишак», *Лемківскій календар 2000*, 91-93.
- Горбаль, Богдан. 2007. «Галицкы Старорусины і Русофілі і Одношыня до Них Габсбургской і Царской Монархій до 1914 року». *Русин*, ч. 3: 122-145.
- «Горлицкий бурсак». 1952. *Карпаторисский Календарь Лемко-Союза 1952*, 65-83.
- Герета, Ігор. 1997. *Теребовля: шлях через віки: історико-краєзнавчий нарис*. Львів: Каменяр.
- Дирекция. 1912. «Лемківський Банк в Новім Санчи». *Підгірський Дзвін*, ч. 19: 3.
- Дмитрів, І. 1999. «Пробудитель новосандеччыны (до 145-річчя народження Василя Яворського)». *Лемківський календар 1999*: 41-42.
- Докторук, Іван. «Як стелився мені життєвий шлях». Доступ: 20.10.2020. <http://zarichchya.org.ua/articles/8/49>.
- «Доля русской бурсы въ Новомъ Санчѣ». 1912. *Правда*, ч. 41: 3.
- Др. Д. 1912. «Листи до редакції Підгірського Дзвона. III. Новий-Санч». *Підгірський дзвін*, ч. 3: 3.
- Дроздовська, Олеся. 2001. *Українські часописи повітових міст Галичини (1865-1939 рр.)*. Львів: Національна академія наук України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника, Науково-дослідний центр періодики.
- Дуфанец, Теодор Василевич. 1966. «Великий Жертвователь Лемковщины». *Карпаторусский Календарь Лемко-Союза 1966*, 55.
- «Жертвы на Українську бурсу в Новім Санчи». 1921. *Свобода*, ч. 16: 1.
- «Жертвы темноты». 1915. *Свобода*, ч. 16: 5.
- «Жертвы на Русску Бурсу въ Н. Санчи». 1908. *Поступ*, ч. 6: 3.
- «Жертвы на Русску Бурсу въ Новомъ Санчи». 1908. *Поступ*, ч. 7: 1.
- «Жертвы на Русску Бурсу въ Новомъ Санчи». 1908. *Поступ*, ч. 8: 1.
- «Жертвы на Русскую Бурсу въ Новомъ Санчѣ изъ Пассайкъ, Н.Дж.». 1908. *Поступ*, ч. 17: 4.
- «Жертвы». 1913. *Лемко*, ч. 44: 5.
- «Загальні Збори Т-ва »Просвіта«. 1937. *Діло*, ч. 129: 5.
- «Засідання Виділу Наукового Товариства імени Шевченка». 1900. *Літературно-науковий вістник*, ч. 2-11: 77.
- Західний, Михайло. 1926. «Перша спроба сил». *Діло*, ч. 121: 3-4.

Звіт Дирекції Спілки Взаємного кредиту «Лемківський Банк» стоваришєня заробкового з обмеженою порукою в Новім Санчи з діяльности і рахунків за рік 1903-1909. 1905 [?]. Новий Санч.

Ілюстрований народний календар Товариства Просьвіта за звичайний рік 1911. 1911. Львів.

«Камениця-церковъ» в Новѣм Санчѣ». 1911. *Лемко*, ч. 17/18: 1.

«Касовий звіт Обєднання». 1928. *Свобода*, ч. 216: 2.

Качмарчикъ, Теофиль. 1908. «Изъ Лемковщины». *Поступ*, ч. 11: 1.

Качмарчикъ, Теофиль. 1899. «Вѣдъ Грибова. Подяка». *Свобода*, ч. 16: 2.

Качмарчикъ, Теофиль. 1898. «Голосъ з Лемковщины». *Свобода*, ч. 38: 2.

Качмарчикъ, Теофиль Т. 1899. «Вѣдъ Грибова». *Свобода*, ч. 46: 2.

Качмарчикъ, Теофиль Т. 1899. «Вѣдъ Грибова». *Свобода*, ч. 9: 3.

Качмарчикъ, Теофиль Т. 1904. «Зъ Лемковщины». *Правда*, ч. 34: 3.

Ковальчик, Петро. 1927. «Його забуто». *Свобода*, ч. 128: 3.

«Конкурсь». 1911. *Лемко*, ч. 13/14: 2.

«Конкурсь». 1912. *Лемко*, ч. 28: 4.

«Конкурсь». 1912. *Лемко*, ч. 31: 5.

«Конкурсь». 1913. *Лемко*, ч. 29: 5.

Констанкевич, Иван. 1898. «Вѣдозва до Русинѣв-Лемков в Америцѣ». *Свобода*, ч. 32: 1-2.

Констанкевич, Иван. 1898. «Памятайте на Руску Бурсу в Новѣм Сончи!». *Свобода*, ч. 48: 3.

Констанкевич, Иван. 1898. «Подяка». *Свобода*, ч. 37: 3.

Констанкевич, Иван. 1899. «Не забувайє на Руску Бурсу в Новѣм Сончи». *Свобода*, ч. 45: 3.

Королько, Андрій. 2013. «Етномистецьке життя українців Покуття наприкінці XIX – на початку XX ст.». В: *Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Збірник наукових праць*, т. 1, 169-183. Чернівці: Видавництво «Прут».

Красовський, Иван. 2000. *Діячі науки і культури Лемківщини*. Торонто–Львів: Фундація Дослідження Лемківщини у Львові.

Красовський, Иван. 2010. «Діяльність »Просвіти« на Лемківщині». *Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність*, ч. 19: 323.

Кубійович, Володимир. 1970. *Мені 70*. Париж–Мюнхен: Наукове Товариство ім. Шевченка.

Кубійович, Володимир. 1985. *Мені 85*. Мюнхен: Наукове Товариство ім. Шевченка.

Кузьма, Олекса. 1960. *Листопадіві дні 1918 р.* Нью Йорк: Накладом видавничої кооперативи «Червона калина».

Курилло, Василій Ф. 1824. «Кроваве судилище». *Талерговскій альманахъ*, ч. 1: 190-197.

- Курилло, Василій Ф. 1922. «Талергофъ». *Иллюстрированный русско-американский календарь 1923*. Доступ: 20.10.2020. <http://carpatho-russian-almanacs.org/RBO/RBO1923/Talerhof23.php>.
- «Лемкѡвскій банкъ в Новѡм Санчи». 1904. *Свобода*, ч. 14: 7.
- Лемки зъ Береста. 1904. «Голось зъ Лемковщины. Братя Лемки!». *Свобода*, ч. 11: 3.
- Лемкин, Иван Ф. 1969. *История Лемковины*. Юнкерс, Н.Й: Издание Лемко-Союза в С. Ш. А. и Канаді.
- Лемко. 1903. «О. Качмарчикъ засужденый». *Свобода*, ч. 26: 3.
- «Лист зі Старого краю. Лемківський Банк в Новім Санчи». 1907. *Свобода*, ч. 33: 4.
- «Листи до редакції Підгірського Дзвона. III. Новий-Санч». 1912. *Підгірський дзвін*, ч. 5: 2.
- Макух, Іван. 2001. *На народній службі. Спогади*. Київ: Основні цінності.
- Маслей, Олександр, Пилипович, Володимир. 2004. *Двоतिжневик «Наш Лемко» 1934-1939 років. Вибрана публіцистика*. Gorlice: Об'єднання лемків у Польщі.
- Мориквас, Надія. 2005. *Меланхолія Степана Чарнецького*. Львів: Світ.
- «На допомогу рідному краю». 1924. *Свобода*, ч. 184: 2.
- «На крестинах...». 1903. *Свобода*, ч. 49: 6.
- «На поміч рідному краю». 1921. *Свобода*, ч. 219: 3.
- «На руску Бурсу въ Новѡмъ Сончи зложили въ Мт. Кармель, Па.». 1899. *Свобода*, ч. 17: 3.
- Наддністрянський, Ярослав. 1940, 14 XI. «Школи, дошкіля й дитячі садки в повіті Новий Санч». *Краківські вісті*. Доступ: 20.10.2020. <https://zbruc.eu/node/44046>.
- «Не дивуйте ся...». 1903. *Свобода*, ч. 40: 1.
- Нечиталюк, Михайло. 2002. «Цінний документ до біографії Андрія Чайковського». В: *Андрій Чайковський. Спогади. Листи. Дослідження*, т. 3. Ред. Богдан Якимович, Зоряна Грень, Олександр Седліар, 211-236. Львів: Міністерство освіти і науки України, Львівський національний університет ім. І. Франка, Наукова бібліотека, Національна академія наук України, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича, Наукова фундація А. Чайковського.
- «Новинки – в 1898 р.». 1902. *Свобода*, ч. 34: 1.
- «Новинки: з Лемківщини нам пишуть». 1917. *Діло*, ч. 52: 3.
- «Новы ворогы Лемковщины». 1911. *Лемко*, ч. 3: 2.
- «Оголошеня». 1913. *Лемко*, ч. 38: 4.
- «Оголошеня». 1913. *Лемко*, ч. 39: 5.
- «Оповістки: Надзвичайні Загальні Збори Філії Просвіти в Новому Санчі». 1929. *Діло*, ч. 49: 6.
- «Отзывъ». 1911. *Лемко*, ч. 15/16: 4.
- «Отъ администраціи газеты »Лемко«. 1911. *Лемко*, ч. 13/14: 5.
- «Отъ Грибова». 1907. *Правда*, ч. 49/50: 4.

- «Отъ издательства »Лемка«». 1911. *Лемко*, ч. 13/14: 1.
- «Отъ Редакціи». 1911. *Лемко*, ч. 7: 1.
- Пижъ, а. 1905. «Зъ Лемкѡвщины». *Свобода*, ч. 52: 2.
- Подгорецкій, Микола, Голодъ, Діонизій, Кадубецъ, Изидоръ. 1898. «Памятайте на Руску Бурсу в Новѡм Сончи!». *Свобода*, ч. 49: 3.
- Прислопскій, Роман, Трохановскій, Методий. 1936. «Жертвуйте на Бурсу!». *Лемко*, ч. 1: 4.
- «Причинки до історії розвою українства на Лемківщині». 1932. *Свобода*, ч. 85: 3.
- Прокіп, Андрій Володимирович. 2011. «Праця Михайла Галущинського над розвитком українських осередків Лемківщини, Надсяння, Холмщини та Підляшшя». *Ювілейний збірник на пошану Степана Геля = Вісник Львівської комерційної академії. Серія – гуманітарні науки*, вип. 10. Львів: Видавництво Львівської комерційної академії.
- «Просиме Вас порозумѣти». 1911. *Лемко*, ч. 7: 2.
- «Рецензії і замѣтки: Андрій Шеремета». 1920. *Театральне мистецтво*, ч. 7/8: 17.
- Рипецкий, Ф. Ив. 1905. *Иллюстрированная народная история Руси. От начала до наиновейших времен*. Львов: Издатель С. А. Дуда.
- «Розв'язанє москофільської бурси в Новім Санчи». 1912. *Підгірський дзвін*, ч. 16: 2.
- «Рочное собраніе членѡв Русской Бурсы в Новѡм Санчѣ». 1911. *Лемко*, ч. 17/18: 2.
- «Русска Бурса въ Новомѣ Санчи». 1908. *Поступ*, ч. 31: 1.
- «Русская Бурса в Новомѣ Санчи в польскихъ рукахъ». 1937. *Карпато Русское Слово*, ч. 60: 1.
- «Русская Бурса въ Новомѣ Санчи переходитъ въ наши руки». 1920. *Прикарпатская Русь*, ч. 697: 3.
- «Русская ученическая бурса в Новом Санчѣ». 1905. *Живая Мысль*, ч. 23-24: [73].
- «Рухъ въ воддѣлахъ Р.Н.С.». 1903. *Свобода*, ч. 50: 6.
- Семанюкъ, Матвѣй. 1903. «Зъ Monessen, Ра.». *Свобода*, ч. 49: 3.
- Семанюкъ, Матвѣй. 1903. «На той лист...». *Свобода*, ч. 49: 3.
- Сембрат, Григорий. «За українську станицю. Ратуймо новосандецьку бурсу (Допис з Лемківщини)». 1927. *Діло*, ч. 196: 2.
- «Справозданє з етнографічної екскурзії». 1906. *Хроніка Наукового Товариства імени Шевченка у Львові*, ч. 28: 14-15.
- Справозданє і замкненє рахунків спілки взаємного кредита «Лемківський Банк» зареєстрованої з обмеженою порукою в Новім Санчи за VII. рік адміністраційний (1910) предложені Загальним Зборам дня 15- го н. с. цьвітня 1911 р.* 1911. Новий Санч.
- Справозданє і замкненє рахунків спілки взаємного кредита «Лемківський Банк» зареєстрованої з обмеженою порукою в Новім Санчи за VIII. Рік адміністраційний*

- (1911) *предложені Загальним Зборам дня 15-го н. с. цьвітня 1912 р.* 1912. Новий Санч.
- Справозданє і замкненє рахунків спілки взаїмного кредита «Лемківський Банк» зареєстрованої з обмеженою порукою в Новім Санчи за IX. Рік адміністраційний (1912) предложені Загальним Зборам дня 15- го н. с. цьвітня 1913 р.* 1913. Новий Санч.
- «Стий на сторожі. 35-літній Ювілей існування Філії та Читальні Просвіти в Новому Санчі». 1937. *Наш Лемко*, ч. 24: 3.
- Схематісмъ Всего Клира Руско-каволического Епархіи Перемыской на 1880.* 1880.
- «Така наша рада». 1911. *Лемко*, ч. 7: 3.
- Тарнович, Юліян. 1936. *Ілюстрована історія Лемківщини*. Львів: На сторожі.
- Трильовський, Кирило 1999. *з мого життя*. Київ – Едмонтон – Торонто: Канадський Інститут Українських Студій; Видавництво ТАКСОН.
- Трохановський, Петро. 1998. «Кура Што Зносила Злати Яйця». *Лемківскій Календар 1998*, 106-111.
- Филипчак, Іван. 1932/1941. «Ц. к. окружна головна школа в Лаврові 1788/89-1910/11». *Записки Чина Св. Василя Великого*, ч. 4: 1-192.
- «Філія Товариства Просьвіти». 1912. *Підгірський дзвін*, ч. 16: 3.
- Хроніка Українсько-Руського Наукового Товариства ім. Шевченка 1900.* 1899. Львів: з друкарні Наукового Товариства ім. Шевченка під зарядом К. Беднарського.
- Чарнецький, Степан. 2014. «Моя мандрівка з Мельпоменою (Спогади)». В: Тот же., *Історія українського театру в Галичині. Нариси, статті, матеріали, світлини*. Львів: Літопис.
- «Чи так мусить бути?». 1935. *Діло*, ч. 28: 3.
- «Читайте Братя Русины Американски». 1904. *Свобода*, ч. 32: 1.
- «Члени братства св. о. Николая въ Пітсбургу зложили на руску бурсу къ Новомъ Сончи». 1899. *Свобода*, ч. 38: 3.
- Членъ Новосандецкой Бурсы. 1903. «Зъ Manville. R. J. (Москальофільски клеветы на Украинцѣвъ)». *Свобода*, ч. 38: 3.
- Шах, Степан. 1960. *Між Сяном а Дунайцем. Спомин*. ч. 1. Мюнхен: Видавництво «Християнський Голос».
- Шевченко, Кирилл Викторович. 2010. *Славянская Атлантида. Карпатская Русь и Русины в XIX-первой половине XX вв.* Москва: Издательский Дом «Регнум».
- Шематизм Греко-Католицкого Духовенства Апостольскої Адміністрації Лемковщини 1936*, 2-ге вид. 1970. Stamford: Ukrainian Museum and Library.
- Щ., «(Вшехпольсько-москофільський союз охороною московських бурс)». 1913. *Свобода*, ч. 13: 6.
- «Яворский затыагъ на бурсу 200,000 кор. долгу». 1920. *Прикарпатская Русь*, ч. 697: 3.

Яворський, Василь, Гадзевич, Онуфрій. 1920. «Українська бурса з Нового Санча просить о поміч». *Свобода*, ч. 16: 1.

«Якъ вельки зыски може мати громада съ молочной спѣлки». 1911. *Лемко*, ч. 7: 2.

«Якъ люблять нась поляки». 1911. *Лемко*, ч. 11: 2.

Ярд. 1941, 5 III. «Українське життя в Новому Санчі. Криниччина». *Краківські вісті*.

I. *Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazjum II. w Nowym Sączu za rok szkolny 1909*. 1919.

Aleksander, Tadeusz. 1993. *Życie społeczne i przemiany kulturowe Nowego Sącza w latach 1890-1990*. Kraków: Oficyna Literacka.

Blażejovskij, Dmytro. 1995. *Historical Šematism of the Eparchy of Peremyšl including the Apostolic Administration of Lemkivščyna (1828-1939)*. L'viv: Kamenyar.

Brylak-Załuska, Maria. 2000. «Budownictwo i kultura materialna Zachodniej Łemkowszczyzny w Sądeckim Parku Etnograficznym». B: *Polska egzotyka w polskich muzeach*. Red. Adam Bartosz, 169-175. Tarnów: Muzeum Okręgowe w Tarnowie, Komitet Opieki nad Zabytkami Kultury Żydowskiej w Tarnowie.

Brylak-Załuska, Maria. 2002. *Do cerkwi, do miasta, na tańce: tradycyjny strój Łemków – rusińskich górali karpackich*, Nowy Sącz: Muzeum Okręgowe.

Brylak-Załuska, Maria. 2006. «Cofnąć czas: o kulturze zachodniej Łemkowszczyzny w Sądeckim Parku Etnograficznym». *Zeszyty Sądecko-Spiskie*, ч. 1: 97-101.

Custer, Richard D. 2006. «The Influence of Clergy and Fraternal Organizations on the Development of Ethnonational Identity among Rusyn Immigrants to Pennsylvania». B: *Carpatho-Rusyns and Their Neighbors: Essays in Honor of Paul Robert Magocsi*. Red. Bogdan Horbal, Patricia A. Krafcik, Elaine Rusinko, 43-106. Fairfax, Va.: Eastern Christian Publications.

«Die Sitzungen des Ausschusses der Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften». 1900. *Die Chronik der ukrainischen (ruthenischen) Ševčenko-Gesellschaft der Wissenschaften*, ч. 2: 12-16.

«Dla ruskich burs». 1902. *Kurjer Lwowski*, ч. 122: 3.

«Do rady powiatowej». 1884. *Gazeta Lwowska*, ч. 104: 4.

Duć-Fajfer, Helena. 2001. *Literatura łemkowska w drugiej połowie XIX wieku i na początku XX wieku = Prace Komisji Wschodnioeuropejskiej PAU*, т. 7. Kraków: Polska Akademia Umiejętności.

Duć-Fajfer, Olena. 2011. «„Łemko” (1911-1914) – czasopismo inicjujące okres nowoczesności w dziejach Łemkowszczyzny». *Rocznik Ruskiej Bursy*, 13-18.

«Firmy». 1917. *Gazeta Lwowska*, ч. 217: 8.

First, Grzegorz. 2006. «Stanisław Rzepiński (1861-1944) jako twórca gabinetu archeologicznego w I Gimnazjum w Nowym Sączu». *Meander*, ч. 1/2: 131-144.

H.-d. 1906. «Listy z kraju. Nowy Sącz w sierpniu». *Słowo Polskie*, ч. 378 (wydanie poranne): 1-2.

- H.-d. 1906. «Listy z kraju. Nowy Sącz». *Słowo Polskie*, ч. 506: 3-4.
- «Honorowi Obywatele Miasta Nowego Sącza». Доступ: 20.10.2020. <http://www.nowy-sacz.pl/honorowi-obywatele-miasta77>.
- Horbal, Bogdan. 1997. *Działalność polityczna Łemków na Łemkowszczyźnie 1918-1921*. Wrocław: Arboretum.
- «Jak Krynica miastem została». 2003. *Rocznik Sądecki*, p. 31: 178-186.
- (jm). 2016, 26 I. «Cerkiew pw. św. Mikołaja». *Twój Sącz*. Доступ: 20.10.2020. <http://twoj-sacz.pl/cerkiew-pw-sw-mikolaja>.
- Kmietowicz, Franciszek. 1899. *Przewodnik dla gości udających się do Krynicy*. Kraków: nakładem autora.
- Krawczyk, Krzysztof. 1973. «Ludność miasta Nowego Sącza w okresie autonomicznym (l. 1866-1914)», *Rocznik Sądecki*, p. 14: 315-351.
- Kroh, Antoni, Trochanowski, Piotr, ред. 1984. *Łemkowie: katalog wystawy*, Nowy Sącz: Sądecka Oficyna Wydawnicza.
- Kroh, Magdalena. 1996. «Łemkowszczyzna w Sądeckim Parku Etnograficznym». *Загорода*, ч. 1-2: 7-9.
- (leś). 2003, 19 I. «Stała tu cerkiew». *Dziennik Polski*. Доступ: 20.10.2020. <http://www.dziennikpolski24.pl/artukul/1783748,stała-tu-cerkiew,id,t.html>.
- «Listy z kraju. Z działalności „russkich ludzi” na Łemkowszczyźnie». 1912. *Naprzód*, ч. 21: 5.
- Mały rocznik statystyczny*. 1938. Warszawa: Główny Urząd Statystyczny.
- Maszczyk, Maria Teresa. 2004. «Cerkiew w Sądeckim Parku Etnograficznym przeniesiona ze wsi Czarne». B: *Zachodnioukraińska sztuka cerkiewna: część II. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej Łańcut–Kotań 17-18 kwietnia 2004 roku*, т. 2. Ред. J. Giemza, 483-509. Łańcut: Muzeum – Zamek.
- Migrała, Leszek. 2012. *Ulica Jagiellońska w Nowym Sączu od końca XIX wieku do 1945 – mieszkańcy i zabudowa*. Nowy Sącz: Prezydent Miasta Nowego Sącza i Polskie Towarzystwo Historyczne. Oddział w Nowym Sączu.
- Mikołajczyk, Piotr. 2013. «Łemkowszczyzna sądecka przed I wojną światową». *Rocznik Sądecki*, p. 41: 109-131.
- Moklak, Jarosław, ред. 2016. *Protokoły zjazdów Łemko-Sojuzu 1931-1935*. Kraków: Towarzystwo Wydawnicze «Historia Iagellonica».
- «Moskalofile w Sądeczyźnie». 1914. *Nowa Reforma*, ч. 379: 2.
- «Naczelnikiem gminy». 1888. *Kurjer Lwowski*, ч. 132: 4.
- Nowak, Damian. 2016. «Wybór źródeł do historii Ruskiej Bursy w Nowym Sączu». *Річник Руской Бурсы*, 35-82.
- «Od redakcji». 2004. *Вампа*, ч. 3: 6-7.
- «Organizacja Rusinów w Galicji zachodniej». 1903. *Nowa Reforma*, ч. 136: 1-2.
- «Ovem lupo credis». 1903. *Mieszczanin*, ч. 24: 3.

- Pieńkowska, Hanna. 1971. «Ikony sądeckie XVII-XVIII wieku (ze zbiorów Muzeum w Nowym Sączu)». *Rocznik Sądecki*, p. 12: 573-618.
- Połomski, Łukasz. «Rusini z Nowego Sącza – wspomnienie o zapomnianej mniejszości łemkowskiej». 2017, 27 V. *Gazeta Krakowska*. Доступ: 20.10.2020. <http://plus.gazetakrakowska.pl/region/a/rusini-z-nowego-sacza-wspomnienie-o-zapomnianej-mniejszosci-lemkowskiej,12107366>.
- Potoniec, Bogdan. 1997. «Prasa nowosądecka w latach 1891-1996. Katalog czasopism. Część 1 A-L». *Almanach Sądecki*, ч. 1: 74-90.
- Preisner, Jan. 2003. *Jezuici w Nowym Sączu przy kościele Świętego Ducha*, т. 2. Kraków: Wydawnictwo WAM.
- Prysłowski, Roman. 1922. *List otwarty do Panów Radnych Gminy Miasta Nowego Sącza w sprawie realności «Towarzystwa Ruska Bursa imienia Benedykta Miejskiego w Nowym Sączu» przez austr. władze, w chwili wybuchu światowej wojny – w działalności zasystowanego*. Tarnów.
- Przejezdny. 1904. «Listy z kraju. Nowy Sącz w październiku (kwestya ruska)». *Słowo Polskie*, ч. 525: 9 (wydanie popołudniowe).
- Przewodnik po Nowym Sączu. Rok 1912*. 1911. Nowy Sącz: Nakładem Nowosądeckiego Koła T.S.L., 1911.
- «Ruska Bursa w Nowym Sączu». 1989. *Kurjer Lwowski*, ч. 358: 2.
- Rzońca, Jan. 1999. «Stanisław Rzepiński (1861-1944) – „neohumanista” sądecki». *Rocznik Sądecki*, p. 27: 250-259.
- Słomka, Jan. [1929?]. *Pamiętniki włościanina*, wyd. 2. Kraków. Доступ: 20.10.2020. http://www.linux.net.pl/~wkotwica/slomka/slomka-12.html#sec_12_12.
- Smardz, Franciszek. 1891. «Zgromadzenie chłopskie w powiecie Nowo-Sądeckim». *Wienniec Polski*, ч. 10: 140.
- Sprawozdanie c. k. Rady Szkolnej Krajowej o stanie galicyjskich szkół średnich w roku szkolnym 1909/1910; 1911/1912*. 1913.
- Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazjum I. Wyższego w Nowym Sączu za rok szkolny 1899; 1911; 1912; 1913; 1914; 1916*.
- Sprawozdanie Dyrekcyi C.K. Gimnazjum Wyższego w Nowym Sączu za rok 1905*. 1905.
- Sprawozdanie Stenograficzne z Rozpraw Galicyjskiego Sejmu Krajowego. 4. Posiedzenie 3. Sesyi VIII. Peryodu Sejmu Galicyjskiego*. 1907.
- Sprawozdanie Wydziału Krajowego z czynności urzędowych. Sprawozdanie z czynności Departamentu I. Wydziału Krajowego za czas od 1. grudnia 1902 do 31. grudnia 1903*. 1904.
- «Sprawy ruskie». 1903. *Nowa Reforma*, ч. 202: 1.
- Statystyka Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych w Galicyi z W. Księstwem Krakowskiem za Rok 1905*. 1906. Lwów.
- Statystyka Stowarzyszeń Zarobkowych i Gospodarczych w Galicyi z W. Księstwem Krakowskiem za Rok 1909*. 1910. Lwów.

- Stenograficzne Sprawozdania z Drugiej Sesi ́ Ósmego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem z roku 1905. T. 2. Posiedzenie 44. 1905.*
- Steranka, Jurko. 1906. «Listy z kraju: Nowa wieś w czerwcu». *Związek Chłopski*, ч. 16: 124-125.
- Styczyńska, Irena, Totoń, Anna. 1994. *Nowy Sącz, Przewodnik po zabytkach*, Nowy Sącz. Доступ: 20.10.2020. <http://www.ux.uis.no/~romek/nowsacz/nsdescript.htm>.
- Styczyńska, Irena. 2004. «Cerkiew greckokatolicka p.w. Św. Mikołaja w Nowym Sączu». 2003. *Almanach Sądecki*, ч. 2: 63-67.
- Szczygieł, Magdalena. 2011. «Ludność Nowego Sącza w latach 1880-1910 na podstawie austriackich spisów powszechnych». *Sandecko-spišské zošity/Zeszyty sądecko-spiskie*, ч. 6: 65-75.
- Szematyzm Królestwa Galicyi i Lodomeryi z Wielkiem Księstwem Krakowskiem na rok 1900; 1901; 1902.*
- Śliwiński, Wojciech. 2002. «Cerkiew z Czarnego pod wezwaniem Św. Dymitra nareszcie bezpieczna w Sądeckim skansenie». *Bampa*, ч. 4: 12-13.
- Śliwiński, Wojciech. 2004. «Cerkiew z Czarnego p.w. Świętego Dymitra w Sądeckim Parku Etnograficznym w Nowym Sączu». B: *Zachodnioukraińska sztuka cerkiewna: część II. Materiały z międzynarodowej konferencji naukowej Łańcut–Kotań 17-18 kwietnia 2004 roku*, т. 2. Ред. J. Giemza, 475-482. Łańcut: Muzeum – Zamek.
- Tabaszewski, Robert Krzysztof. 2014. *Adwokaci Nowego Sącza do 1945*. Nowy Sącz: Biblioteka Rocznika Sądeckiego.
- Tabaszewski, Robert Krzysztof. 2017. «Powstanie i organizacja c.k. Sądu Obwodowego w Nowym Sączu w latach 1855-1914». *Rocznik Sądecki*, p. 45: 93-120.
- «Telegramy Kurjera Lwowskiego». 1899. *Kurjer Lwowski*, ч. 210: 3.
- «Teodosiy Talpash». Доступ: 20.10.2020. <http://www.talpash.com/in-united-states/the-odosiy-talpash>.
- «Wybory do Sejmu». 1895. *Kurier Lwowski*, ч. 254: 3.
- «Wykaz». 1896. *Gazeta Lwowska*, ч. 86: 9.
- «Wystawa krajowa». 1894. *Kurjer Lwowski*, ч. 274: 6.
- Załęski, Stanisław. 1906. *Jezuici w Polsce*, т. 5, ч. 2: *Jezuici w Polsce porozbiorowej*. Kraków: drukiem i nakładem Drukarni Ludowej.
- Zaremba, Jacek. 2005, 19 I. «Życie i śmierć sądeckiej cerkwi». Powiat nowosądecki. Portal promocyjny. Доступ: 20.10.2020. <http://www.sacz.pl/index.html?id=wiadomosci&nrwiad=25537>.
- Zięba, Andrzej. 1987. «Wystawa Łemkowie, Nowy Sącz, 1984». *Przegląd Polonijny*, ч. 2: 101-105.